

LO RENAIXEMENT

MINISTERIO
DE CULTURA

LO

RENAIXEMENT

APLECH

DE

ARTICLES Y POESIAS

ANY

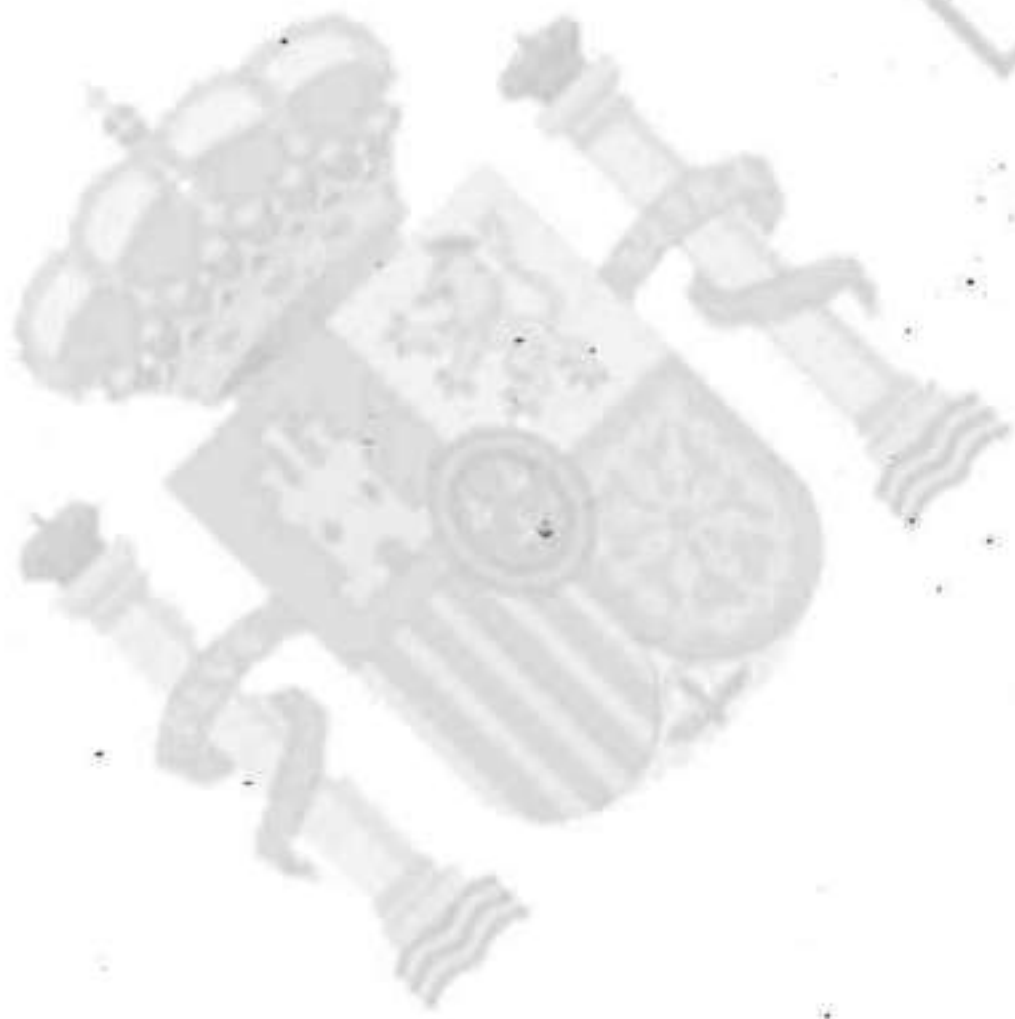
1878

BARCELONA:
IMPRENTA DE LA RENAIXENSA
PORTAFERRISSA, 18, BAIXOS

RENAIXEMENT

EDICIA

MINISTERIO
DE CULTURA

ESPANYA Y MADRID

CATALUNYA es sens dubte; baix lo punt de vista agrícola una de las regions més variadas del mon, puig al costat de encontradas tan fértils com l' Empurdá, lo plá de Barcelona y 'l camp de Tarragona, 'n té d' altrás tan ermas y miserables que sense estremarho pot dirse que son conreu es un prodigi de constancia. No tenint prou ab los productes del seu sol pera satisfacer completament sas necessitats, lo poble catalá dotat d' una laboriositat infatigable y del mes vehement amor al progrés moral y material, ha consagrat á tots los rams de la industria sa proverbial activitat tan admirada de propis y estranys. Era molt natural, molt lógich y molt just que al dedicarse ab tant afany á restaurar sa prosperitat enderrocada per tants sigles de despotisme absurdo y per tants anys de cruelíssimas guerras y funestas discordias civils, demanés *pera la industria espanyola*,—no exclusivament pera la catalana—la rahonable protecció que dispensan al treball nacional uns altres païssos mes avansats que no pas lo nostre per que tingueren la sort de consagrarse en plena pau y molt avants que nosaltres al desenrotllament de sos interessos materials. Ab tot, aquesta pretensió tan justa y digna d' atendre ha sigut molts cops considerada com prova y efecte de un vituperable egoisme provincial per part de molts homens

que ni may contribuïren al foment de la prosperitat de la pàtria ni d' altra manera emplearen sa turbulenta y perniciosa activitat que especulant ab sa interessada inconstancia política.

Per poch que aqueixos tals consideressin que las nacions, com las familias, no viuen sino del treball y que si aquestas poden subsistir ab la renta del capital, que es lo treball arreplegat per las generacions anteriors, los pobles no poden estacionarse recordant passadas grandesas, porque en lo camí del progrés l' estacionament es la mort, compendrian que las úniques classes que genuïnament representan la nació aquí y per tot arreu son las classes productoras, ja que sens ellas l' estat no seria altra cosa que una expressió geogràfica. Mes per desgracia en Espanya s' han empenyat molts en fer oblidar aquestes rahons tan elementals encomanantse la direcció del país als sofistas y especuladors polítichs qual conducta desatentada ha fet que en tots los pobles se popularisés lo proverbi de que no hi ha que esperar del centre administratiu del estat res més que frases y contribucions. Y en bona fe que ab la centéssima part del enginy que allí s' esmersa en arbitrar carregosos pagos que per tot arreu dificultan la producció arribant á voltas fins á matarla del tot, podria posarse remey á las calamitats que afigeixen á aquest malmenat país aixecantlo al nivell de las mes prósperas nacions. Esmentém qu' en certa ocasió queixantse en las corts un famós estadista conservador de la oposició que 's feya al augment de las contribucions, exclamá: Lo que hi há aquí es que volém viurer á la moderna y pagar á l' antiga. Si prescindint per uns quants dias l' ilustre fraseólech del alegre optimisme que á Madrid se respira, s' hagués pres la pena de fer un viatge per Espanya pera imposarse de son verdader estat, hauria vist que realment aquí 's paga molt á la moderna pero gayre bé per tot arreu se viu tant á l' antiga com en los mateixos temps del Príncep de la Pau. Hauria vist que explotant lo govern magníficas minas de coure á una ó dos lleguas de distancia de otras no menos ricas de carbó de pedra, havia tingut que renunciar al laboreig d' aquéllas per falta de comunicacions, s' havia de conduhir lo combustible per camins de ferradura y portantlo del estranger, lo qual feya excessiu é insoportable 'l cost de producció; hauria vist que nostres camins de ferro están consumits de miseria porque no hi há l' enllás de carreteras y camins vehiñals que

'ls hi son precisos pera alimentarse eixas grans arterias de la vida industrial; que per aqueixa mateixa causa s' observa 'l trist fenómeno de ser infinitament més barato 'l blat d' Egipte y del mar Negre trasportat al port de Barcelona, que 'l blat de Castella; que per falta de canals las cullitas d' Espanya depen-deixen exclussivament de la capritxosa influencia del temps, de manera que 'ls agricultors se troban sempre en lo cas de veures arruinats per haverse assecat sos camps ó de morir-se de fam en mitj de sos graners plens, com li succehia al poderós y desgraciat rey Midas de la faula; que... empero seria cuento de may acabar la enumeració dels instructius exemples qu' hauria vist eix ministre cessant que ab tant bonichs colors veyia la situació económica d' Espanya desde 'ls encatifats salons de la Cort.

Per totas eixas rahons y altrás moltas, los industrials espanyols s' han acostumat á considerar la tutela del estat no com una ferma ajuda, sino com una intolerable tiranía de la que hem protestat en mil distintas ocasions ab tanta energía com poca sort. Y conta que aqui no serveix lo replicar que sols se queixa l' industrialisme catalá, puig sempre que per un insensat capritxo de nostres governants s' ha vist amenassada la protecció espanyola, s' han coligat los productors de totas las provincias pera reclamar la protecció á que te dret la naixent y combatuda industria d' aquesta nació malhaurada. Veritat es que 'l remey que s' ha posat á un mal tant gran per part dels empírichs que pretenen monopolisar la virtud del amor á la patria y l' han posat moltas vegadas en eminent perill, ha sigut sempre tardá é ineficás com tot paliatiu empleat si us plau per forza y sense una veritable inteligencia del mal que á corre cuita era precís remediar. Y ab miserables paliatius, ab febles espedients y contínuas transaccions no 's curan los vicis que tant á fons estan minant la prosperitat dels paissos espanyols.

Avuy lo mal ha recorregut tot lo camí, los pobles cansats de patir se queixan greument de son estat y protestan que no es posible allargarlo... ¿Com contestan á sos be prou fundats planys los fraseólechs de la cort? Calificantlas de supversivas y anti-patrióticas.

Desgraciadament per los sofistas cortesants han arriuat las cosas á un punt que ja no poden esgarriar la opinió pública, per que la anatema es general, y á Galicia com á Catalunya,

á Aragón com á Andalusía ressona formidable 'l cor dels descontents y agraviats. Envá tractan los satisfets d' avuy y 'ls que esperan estarho demá de desnaturalisar la cuestió y escorrers per la tangent amparantse de la calumnia y de ridículs arguments *ad terrorem*. No 's debat aquí una cuestió política promoguda per l' habilitat d' aqueixos partits artificials que sols exerseixen llurs jochs dintre las parets de la vila coronada. Los provincians—es á dir, los espanyols—vivim tant enfeynats pera guanyarnos lo pa que las contribucions nos disputan, que no podem perdre 'l temps en tals sutilesas. Res nos fa 'l retrahiment del Sr. P., las coqueterías del Sr. S. y 'ls acudits del Sr. R. Sabem perfectament que tots son pitjors, y que res podem esperar d' ells, per que desde 'l primer al últim ignoran tant per complert las veritables necessitats y las legítimas aspiracions del pais com lo carácter y las costums dels habitants de la lluna. Sas disposicions quan son govern y sos discursos quan son oposició ho proban ab excés. En l' ayre ensopidor que respiran, hauran pogut creures fins ara que á cop d' intrigas, rahons, astucias d'iplomáticas á la menuda podia arreglarse tot en aquest mon; mes si son capassos de sobreposarse ab un esfors de formalitat á las preocupacions que constituheixen sa deplorable tradició, estudiant á fons aquest fenómeno, cual carácter no poden avuy per avuy compendre ni endevinar, se convenserán de que l' ampulosa fraseología que tant complau á los afemiats de la cort es impotent pera resoldre 'l problema cual urgent resolució demana ja á la una tota Espanya.

—Si es aixís nos van á dir molts rutinaris que no coneixen altres doctors que 'ls curanders madrilenys, ¿cóm y d' ahont ha de venir lo remey á nostres mals?

La contestació mereix article apart.

LO CAVALLER D' ESPANYA

I

A la presó mes fosca
s' está N' Elisabet,
los ulls vessants de llàgrimas,
lo cor vessant de fel.

Fa dias que sospira
y 's mor pausadament.
Quan á morir la dugan,
ja no hi serán á temps.

Per falsa y deshonorada
lo seu espós la té.
Lo dupte pera encendre's
troba esca á tot arréu.

Terrible gelosía,
frenética serpent,
¡oh com al cor t' enroscas!
¡oh com lo cor estrenys!

L' Emperador aymava
com foll á sa muller;
un dia li diguéren:
«Senyor, es infidel.»

— Primer l' ombra, la boira,
lo núvol tot ruent;
sospitas y sospitas;
la tempestat després.

— Ella jurá debades;
no hi hagué cap remey;
l' Emperador tenia
á dins del cor l' infern.

«A la presó, perjura!
á la presó, infidell!
Lo cel pot rebre al diable,
peró jo á tú, may mes.»

— A mort l' ha condemnada;
may satisfet se sent;
la negra gelosía
no mes de sanch fa set.

— Si ets ignoscenta, oh víctima,
¿per qué 't castiga Dèu?
Mes valia que tomba
s' hagués tornat ton bres.

II

— A veure á l' Emperadora
ja hi entra son confessor.
— ¿Sabéu vostra sort, senyora?
— Me penso qu' es la pitjor.

— ¡A la pira condemnada
per l' Emperador estéu!
— Ja puch jo morir cremada
si Jesucrist morí en creu.

— Axó vol dir que tranquila
la vostra consciencia está.
— La calumnia m' horripila;
la mort, may m' espantarà.

—¿De qué donchs la gelosía
inflama al Emperador?
ell mateix os mataria
si no trobés matador.

—Digáu: ¿no n' hi ha prou encare
ab lo nom que m' han posat?
ja no poden dar-me, oh pare,
mes mort que la que m' han dat.

Vils traydors me perseguian,
cavallers de mala lley,
dos d' entre tants corbs com nian
al palau de cada rey.

Ferma vaig ser com la roca
hont bat la furia del mar;
tota amenassa era poca,
era inútil tot pregar.

Cansats á la darrería
de tant y tant perseguir
y veyent que jo volia
avans que caure, morir.

á mon espós li diguéren
que jo li era infidel,
y ¡Dèu meu! creure li feren
com creu que Déu es al cel.»

—¿Per qué á vostr' espós, senyora,
no 'l preveníreu avans?

—Li hauria dit en mal hora
per Dèu y per tots los sants.

Jo be prou que 'l coneixía
gelós á mes no poder.
Lo llamp de sa gelosía
m' hauría ferit primer.

Lo que jo no desitjava
era despertar lo llamp;
perque ab tot mon cor l' amava,
senyor, ¡com encare l' am'!»

Y'l plant de la desventura,
sobrexíntseli del cor,
cau com á rosada pura
á las mans del confessor.

—¡Desdixada Emperadora!
la veritat sento en vos;
¡aixís jo pogués, senyora,
fer sentir-la á vostre espós!

Mes ell pensa al condemnarvos
que obra justícia no més.
¡Si fos possible salvarvos!
¡si Dèu un medi 'ns donés!»

—No, no n'hi ha cap.—No? tal volta
escoltará la veu mia.

—Mon espós tan sols escolta
la veu de la gelosía.

—¡Si aturéssim sa venjansa!...
Ja 'm dona un medi 'l Senyor.

—No feu créixer ma esperansa,
que despres fora pitjor.

—Adéu, me 'n vaig desseguida
á véurer á vostre espós;
avans que tot vostra vida;
caigui 'l mon si moriu vos.»

III

Del palau en bella cambra
assegut y capficat

l' Emperador s' abandona
á pensaments infernals.

De sopte 'l distréu un patge
desde la porta cridant:

—Senyor, un frare demana
gracia per poder entrar.

—Un frare? qu' entri; l' espero.»
Y 'l patge altre cop se 'n va,

y després de curta estona
torna la cortina á alsar,
y per l' espayosa cambra
avansa 'l nou-arrivat.
Sa venerable figura
li dona aspecte de sant;
l' Imperant s' axeca al véure'l
y va á besarli las mans.
—Pare meu!...—¿Me dihéu pare?
donchs com á fill escoltáu.
Vinch de véurer á la víctima
que presa y malalta está.
—Me parléu?...—De vostra esposa.
—Prou, senyor; calláu, callau.
Del ángel caygut, mon pare,
¿ne voléu sentir parlar?
—Vostra esposa es ignoscenta.
—Lo meu cor os ho dirá;
¡ab quins crits de gelosía
me parla tot destrossat!
—Lo cor, de voltas enganya.
—Lo meu no m' enganya may.
Dos cavallers, los millors
que tinch en los meus estats,
de Na Elisabet la bella,
novas vos ne donarán.
—Qué diuhen?—¡Y quantas damas
parlan d' ella ab feredat!
—Lo núvol de la calumnia,
que á cada punt se va inflant.
—S' ha vist á l' Emperadora
ab un patge enrahonar;
en secret, entre las ombras
s' ha sentit *Jo t' am', jo t' am'*
sortit d' aquells impurs llavis
que tants de cops he besat.
—¡Calumnia no mes!—Oh pare,
no la vulláu disculpar;
condemna de mort li llanso,
y aviat la sofrirá.
—Mes recordáuvos, senyor,
qu' esta terra es de cristians.
—¿Y voléu dir?...—La defensa
no 's nega al darrer vassall,
¿y are negarla voldríau

á qui al trono s' ha sentat?
 —¿Quina defensa?—Un judici
 de Dèu.—¿Qui la defensarà?
 —En nom de Dèu lo demano.
 —Mes, quan lo crim es provat...
 —Que'l provi Dèu.—Donchs que'l provi
 y Dèu la castigarà.
 Que per tot se fassin cridas,
 que per tot diguin lo cas;
 si d' avuy á quatre mesos
 ningú 's presenta á lluytar
 per defendre á la perjura,
 la perjura morirà.
 —Mes si 's presenta...—Ab los nobles
 delators guerrejará,
 y si pert, será llansada
 la perjura al mitj del flam.
 —¿Y si aquell guanya?...—Llavoras,
 ¡Dèu meu!... mes no guanyará.»

IV

Han passat ja 'ls quatre mesos;
 l' hora fatal ha sonat;
 ¡quina bella matinada!
 ¡quin dia malaguanyat!

Desditzada Emperadora,
 avuy ja sabrás ta sort.
 Ja comensa, ja comensa
 la professó de la mort.

Ja la trauhen en llitera
 á la trista Elisabet;
 quatre botxins l' acompanyan;
 sols de véure 'ls se sent fret.

Duas rengleras de frares
 segueixen pausadament,
 cavallers vestits de negre
 y 'l rey d' armas tot lluhent.

¡Quina gentada que troban
per tots los carrers que van!
Tothom quan veu la llitera,
sent los ulls vessar de plant.

Desdixada Emperadora,
¿á qui no con mou ta sort?
Mes per aixó no s' atura
la professó de la mort.

A una plassa es arriuada;?
quan hi es ¡si que 's deté!
la gentada que hi arriba
sembla un riu que baixa plé.

Una barrera senyala
un circh voltat de grahons;
¿acás retornan las lluytas
de gladiadors y lleons?

A un extrem de la barrera
un alt cadafalch hi ha;
dalt del cadafalch la pira
ab feixinas sa y enllá.

Enfront mateix del patíbol
s' hi axeca un trono ab dosser;
l' Imperant allí s' assenta,
y á sos peus un escuter.

Plens de cavallers y damas
se mostran tots los grahons;
plenas están las torratxas,
plens finestras y balcones.

Mes tant á esquerra com dreta,
allí hont vulla que os giréu,
no mes que caras plorosas
y esguarts tristos hi veuréu.

Tothom estima á la víctima,
tothom plany sa fatal sort
al contemplar com avansa
la professó de la mort.

Al cadafalch la llitera
posan los quatre botxins.
Tothom mormura ab veu baixa:
«L' Emperadora es_á dins.»

A mitj á mitj de la plassa
lo rey d' armas se 'n hi va;
dos trompeters lo segueixen;
las trompetas sonan ja.

Lo rey d' armas fa la crida
ab forta y sonora veu:
«¿Qui defensa á l' acusada
en lo judici de Dèu?»

Los acusadors aguardan
tots armats de punta en blanch.
L' Imperant, groch com la cera,
sent al cor tota sa sanch.

Lo rey d' armas en la plassa
diu tres voltas lo mateix;
al ters cop que fa la crida,
sona un crit qu' estremeix.

Entre la gent pas ja s' obre
un armat de cap á peus,
ab lo capell ple de plomas
y ab lo cavall ple d' arreus.

Ja per la barrera 's fica;
¡quina planta mes gentil!
dins de tan bell cos no hi caben
ni seny negre ni cor vil.

La llarga llansa que porta,
sembla la de Sant Miquel;
la destal de sa cintura,
¡prou l' ha tastat l' infidel!

Dessota de la visera
tapat lo visatge du.
Si es cavaller d' Alemanyia
ó estranger, no ho sab ningú.

Quan se 'l veu, tothom lo mira
¡ab quin gust! ¡ab quin afany!
los acusadors tremolan
al devant d' aquell estrany.

Queda obert á l' esperansa
de l' Emperadora 'l cor,
y fins va cayent la vena
dels ulls del Emperador.

Lo cavaller va depressa
dels acusadors devant;
lo Deu vos guard que 'ls hi dona,
es tirárloshi son guant.

Los fellons ¡prou que 'l recullen!
no tenen cap mes remey;
l' hora del combat ressona;
Dèu nos mostrará sa lley.

Lo cavaller se prepara;
un dels traydors l' arremet;
á la primera investida
tanca 'ls ulls N' Elisabet.

Lo valent en curta estona
trau la llansa al enemich
y de cavall lo fa caure
y redolar ab fatich.

No li dona temps d' alsarse,
salta al punt de son cavall,
demunt del contrari puja
ab la llansa cap avall,

la punxa en lo coll li posa
y li diu:—Confessa aquí;
¿la víctima es ignoscenta?»
y 'l felló murmura:—Si.

—Crida mes, que tots te sentin;
crida mes, ó 't passo 'l cap.»
Y quins son lo ver culpable
y l' ignoscent tothom sap.

Quan lo cavaller per batre's
se 'n va al altre acusador,

lo trova que s' ajonolla
als peus del Emperador.

—Senyor, senyor, vostra esposa
está neta de tot crim;
perdonáume la calúnia;
no 'm feu baixar al abim »

Quan l' Emperador l' escolta,
s' alsa ab joyosa inquietut.
—Dèu nos mostra en son judici
lo pecat y la virtut.»

Se 'n va cap á la llitera
y á l' Emperadora 'n trau.
—Veníu, veniu á mos brassos,
pur estel de mon palau.»

En lo trono la fa seure
y li diu:—No plòréu, no;
heu de sentarvos al trono,
y á las vostras plantas jo.»

Y mentrestant la gentada
saluda picant de mans
del cavaller la bravesa
y l' unió dels Imperants.

—¿Quí es lo brau? (tothom demana)
¿no 'l podem conéixer ja?»
Lo brau ab visera closa
al devant del trono va.

Allí la visera s' alsa
entre crits y rams de flors,
deposa la llansa y besa
las mans dels Emperadors.

—Quí sou? quí sou? (li demanan)
oh mostra de cavallers.
—So 'l comte de Barcelona,
so En Ramon Berenguer ters.

So lo cavaller d' Espanya,
so de la terra gentil
hont per l' ignoscent se lluyta
y s' enalteix al humil.»

JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA.

Á C..

T' he vist entrar, mitj closa la mirada
entre un aplech de flors, cintas y llum
y... Deu me val! semblavas, encarnada,
l' activa imatge del glassat ergull.

Ample carrera qu' á ton pas s' obria,
has traspasat sense mirar ningú;
y desdenyosa, indiferent y freda
á ningú has vist, mitj aclucats los ulls.

Mitj aclucats, perque no 's pogués veure
lo foch ardent qu' en sa nineta hi bull:
mitj aclucats; no fos qu' en ta mirada
algú hi vejés la flama que hi rellú.

De tos desitjos la ruenta brasa,
crema ton pit que sents morir d' enutj:
¿per qué no badas al amor ton ánima,
ponsella hermosa que reclou l' ergull?

FRANCESCH DE BOTER DE DALMASES.

SCALA-DEI

VIATJE ARTÍSTICH.

I.

PERA una tarde de estiu. Lo cel vestia de festa. Acabavan de tocar las duas á la iglesia parroquial de San Pere quan vaig pendrer asiento al cotxe de Cornudella y vaig surtir de ma ciutat de Reus per la carretera de Alcolea del Pinar, desitjós de visitar los pobles, los monuments y 'ls sitis mes pintoreschs del Priorat. A sis kilómetros de Reus se troba lo siti conegut per l' *empalme* de las duas carreteras; nosaltres deixarem á la esquerra la de Alcolea y per sota una perfumada volta de arbres fruiters nos internarem per la carretera de Cornudella aturantnos breus minuts á las Borjas del Camp. Poch temps despres, varem descobrir á la esquerra á Alforja, poblet árabe, rich en altres temps en jaspis de totes classes, y avuy per sas renombradas avellanas y per las maduixas que 's crian dins los boscós que rodejan la ermita de Puigcerver, que perteneixia á Scala-Dei, disputada per tres pobles y que gosa de gran devoció entre 'ls pagesos de tots aquells contorns. Deixarem lo pla y pujarem á la montanya: varem arribar al Coll de Alforja, y allí lo panorama que descubriren nostres ulls es mes que poétich, mes

que sorprenent, indescriptible. Lo *Camp de Tarragona* se estenia á nostres peus. A dotsenas de pobles, de masos y de ermitas apareixian entre frondosos arbres y planells de flors que termenavan en la punta de Salou acertadament comparada al *Golf de Napols*, ab la altiva Tarragona sentada sobre son torreó; al fons capritxosas montanyas que 's corrian fins á nosaltres; y al centre destacarse Reus que embolicat pe 'l sol apareixia com un batalló format en batalla tenint alsadas sas banderas las quals ho assimilaban son gótic campanar y atrevidas xemeneyas dels vapors.

Un quart apres descobrirem lo Priorat. Cambi complet, decoració distinta, pais ple de montanyas, terra de ceps, encontrada rica; pero aspre, sorprenent si 's vol: bella en recorts histórichs y sencillas tradicions. Aquella ja no era la meva terra; pero no me era tampoch desconeguda del tot per haverla visitat altres vegadas. Varem seguir una imponent baixada y al arribar al riu de Ciurana, que dista una hora de Cornudella, vaig saltar á terra desitjós de recorrer pam á pam aquell terreno ple de llegendas de amor y de recorts histórichs.

Lo riu Ciurana es molt petit; pero sa vegetació es frondosa, rica en colorit y bastant poética. Quan Ciurana perteneixia als moros estavan aquellas riberas encatifadas de rosas y de arbres trasplantats del Orient. Avuy están rodejadas de molins paperers. Lo segle aquell era orientalista, lo present es industrial. Com mes anava caminant, lo sol se feya mes accidentat, mes fréstech y mes erm. Prompte vaig donar en la imponent montanya de Ciurana, de mitja hora de altura y de camí escabrós. Vaig pujar com un pelegrí aquellas áridas y espadadas rocas cobertas de romanins y de argelagas. Ciurana es un niu de áligas, un poblet de mala mort, lluny del brugit del mon y propet del cel.

Al entrarhi vaig observar que en l' arch de son portal se hi destacava lo escut de las quatre barras de sançh. Vaig entrar en un carrer curt y estret que 'm va conduhir á la plassa de la iglesia. Al entrar en ella; las campanas tocavan á rosari, 'l Rector se entretenia en donar menjar á un verderol que cantava dins de una gabia penjada al finestral. Per la plassa cloquejavan las gallinas y dos vellas ab lo cap cobert per la característica gandalla feyan mitja arrupidas als esglaons de una porta mitj corcada llegintse demunt de ella *Casa consistorial*.

La iglesia de Ciurana es una mezquita que conserva molt

poch de sa arquitectura mosárabe y está tota emblanquinada á la actualitat. Junt á la porta de entrada y á la part de fora hi ha un sarcófago de pedra del pais, ja tot trencat, lo cual segons se diu, guardava las cendras de la reyna Abdelazia, víctima de la seva abnegació. En aquella mezquita ahont cada nit los moros llegian ab fanátich reculliment los versiculs del Alkorá, avuy se rendeix culto á la Verge de Ciurana, angel bo de aquell entorn, estel del dia del Priorat, santa Madona de aquellas montanyas regadas ab sanch de dos distintas rasses, que portava la una la civilizació, l'altre la guerra en nom de la cristianitat. Avuy sa mezquita porta á coll un campanar y la creu se alsa allí demunt la mitja lluna. Las dos religions nascudas al voluptuós Orient se miran cara á cara. La una avuy despedeix llum, la altre está en la tomba.

Quan estava per deixar la plassa me vaig trobar ab lo rector que se 'n anava á dir lo rosari; li doní la ma y li preguntí si guardava recorts de la ciutat. Me respongué que no. Un comisionat del ram de desamortisació durant la guerra civil dels Set anys, se 'ls havia endut lo arxiu y segons se tenia pressentit aquells pergamins verdaders tresors de las glorias de la reconquista de Catalunya la Nova habian sigut venuts (vergonya causa 'l dirho) com á paper vell. Havia donat pochs passos quan descubrí las runas dels murs de aquella fortalesa desde ahont Almomaniz, lo que apesar de sa ceguera habia portat lo espant fins á la ciutat dels Comtes, deixant en son pas mostras de sa feresa en los dominis feudals de Bertran de Castellet, que habia fet retornar de Mallorca á la escuadra aliada de Catalunya, Génova y Pisa, malogrant la conquista de aquella isla, tremolá lo pendó de la mitja lluna ans de deixar pera sempre lo trono que habia ennoblit ab sas proesas. Allí me va semblar veure á Bertran de Castellet, llamp de aquella guerra, seguit de sos almogavars assaltant los murs, cremant las casas, forsant las donas, assessinant los nins, degollant los belichs alarbs y cubrint de cossos inanimats la terra. Allí me pensí veurer dalt del enlayrat cim de la Gritella al acabalat jueu que va entregar las claus de la ciutat baix promesa de respectar vidas é hisendas y que al veure aquella carnicería malehia ab nom de Israel á Bertran de Castellet y á tota sa descendencia; y 'ls monts de Prades, patrimoni dels valerosos comptes continuadors de la reconquista; y detrás de aquells singles los boscos de Poblet, y aquell real y artistich

monastir. Y allà á ponent, al cap de vall del histórich Mont-Sant, creguí veurer lo *coll de la batalla*, últim baluart dels sarrains, montanya en que se parapetaren al caurer Ciurana; mes que defensaren inutilment fugint aterrats á Flix y passant lo Ebro pera salvar sas vidas y esqueixats pendons. Mes ¡ay! lo sol se habia post y comensavan á clarejar los estels. Vaig avansar alguns passos y descobrí en la roca viva dos clots. Eran segons la tradició las ferraduras del cavall de la desvalguda Abdelazia que ans de entregarse als vencedors, va sortir del castell montada á cavall precipitantse al riu en un rapte d'heroisme. Mogut per la curiositat vaig contemplar aquell abisme, y al veure 'l riu que silenciós gemega á sas plantas com si contés als *villils* de aquella terra cuberta de sepulcres mil llegendas de sanch, de amor y glorias que conservan aquells llochs, vaig enviar un sospir á aquella noble é incomparable mártir, á aquella reina, hermosa com lo sol del Orient. Y reflexionant ab las grandesas y ruinas dels pobles y de las rassas, los cambis de nostra terra, nostras lluytas turbulentas, y 'ls trastorns socials de cada segle, vaig surtir de la ciutat, corrent com un temerari, saltant timbas y fugint, fugint camí avall entrant per fi á Cornudella al apareixer la lluna en lo pur espay del cel.

Cornudella va ser fundada pels Comtes de Prades. Es població industrial, alegre, amiga del progrés y de ideás lliberals, y eixa es la causa que la caracteriza entre tots los pobles del Priorat. Te bonas salas de ball y molt bona iglesia. Un de sos fills mes ilustres es lo renombrat artista Joaquim Junco, pintor del segle XVII y una verdadera gloria catalana. Allí 'm fou contada la següent tradició respecte la fundació de la vila. La muller de un dels primers comtes de Prades, seguida de éll, de sas damas, patges y cavallers va surtir á casar pels seus boscos. Gran va ser la cassera, bona la festa, esplendent la diversió, pero al caure la tarde lo comte preguntá per sa muller y per sas damas. Aqueixas y la comtesa habian desaparegut ó per millor dir se habian estraviat entre aquells boscos. Lo comte frenétich seguit de son acompanyament fou en sa busca; pero era inútil, sos cavalls corrian sens repós y per cap lloch las trobavan. De sopte se sent un corn; lo Comte 's para, se posa dret sobre 'ls estreps, llansa la vista, para la orella y torna á sentir lo corn, lo corn de cassa. ¡Es lo corn d'ella! ¡Es lo corn de ella! crida 'l comte, y guiat

per sa veu pica el cavall ab los seus guerrers y troba á sa muller y porugas damas presoneras y en brassos dels moros que habian quedat despres la Reconquista amagats entre los verges boscos de Mont-Sant. Los cristians atacaren á los infaels, aqueixos van ser retuts y las damas rescatadas. Y 'l comte en conmemoració de aqueix fet y en acció de gracias va fer edificar allí una capella; en torn d' ella se varen fer algunas casas resultantne per últim la vella Cornudella.

II.

A trench d' auba vaig sortir de Cornudella montat en una mula que no la haguera despreciat un Abat de Santas Creus, y acompanyat de un mosso de bona cama, festiu y gran pràctich del país. Prenguerem lo camí de Aubarca, y poch temps apres arribarem al poble y á la coneguda ermita de San Joan. Nostre intent era seguir totas las ermitas del voltant mes com moltas de ellas están arrunadas y altres han perdut sa importancia las descriurem de pas per no cansar als lectors y per no fer un treball interminable. Totas las ermitas van ser edificadas molts anys avants de la fundació de Scala-Dei, y en la generalitat de ellas vivian religiosos penitents que ayments de la soletat se consagravan á Deu fugint dels homes. *San Joan*, anomenat de Cornudella, es un santuari tan bonich com alegre, situat devant de una plassetta en la que hi ha edificada una casa bastant capás que serveix de allotjament á cuantas personas visitan aquell lloch. Es aquell un punt molt deliciós, regat per frescas fonts, sombrejat per fruiterars y coronat de xiprèssos arrelats entre la roca y que pareixen amagar sa punta dalt del cel. *Santa Madalena*, es la mes gran de totas y tal volta la que conta mes antiguetat. Sos ornaments son mes propis de una iglesia parroquial que de una ermita. Sota lo altar major hi havia una capella subterrànea á la que 's baixava per set graons y dins de ella s' hi venerava l'imatge de un Sant Crist que 's diu va portar al coll desde Roma lo seu fundador, y que era tingut per sant en tota la encontrada. A ma dreta d' eixa capella se hi veyia una porteta que conduhia á una cova tan fonda con fosca y dins d' ella feya oració aquest varó just. A mitj sigle passat se diu, que uns frares

Carmelitas descalços volian fer de eixa ermita un lloch d'oració, pero los de Scala-Dei s' hi van oposar en virtut de unas butllas y privilegis del Papa, de que 's formá plet en lo Tribunal del Nunci declarantse á favor, com era de preveure, dels frares de Cartoixa. Entre Mont-Sant y la serra de la Llena, se alsa *Santa Bárbara*. Lo siti es molt alegre y molt ubach. Junt á la ermita conreava un hort l' ermitá y dins de ell brotava una font tant clara y tant fresca que 'ls malalts hi trobavañ la vida y era la mes bona y alabada de tots aquells entorns. En un lloch escabrós, amagat, circuit de montanyas que constitueix una vall tan fonda com deserta hi ha la ermita de *Sant Bartomeu*, fundada per Fr. Grau 'l mes antich ermitá de aquellas terras. Era aqueix anacoreta una especie de Fr. Garí, que sols pensava en Deu sustentantse d' herbas tenint molts imitadors en tota Espanya. Se conta, que 'l any 1160, algun temps avants de la fundació de Scala-Dei, la reyna Donya Sanxa muller de D. Alfons lo Cast de Aragó, que era molt bona cristiana, feya llit de resultas de un sobre part, en la antigua é histórica ciutat de Fraga que en aquells temps era una de las primeras de Aragó, y veyentse sense esperansa de vida y tenint noticia de que Fr. Grau tót ho alcansava de Deu, lo enviá á cercar per dos cavallers. Ell se va presentar en la cambra de la Reyna, li va dir las sevas oracions, donya Sanx 's va trobar bona, y de agrahida li volgué fer un present qu' ell demaná fos la possessió absoluta de la ermita y de alguns bossins de terra de aquells entorns, cosa que sens dilació li va ser concedida; passant després de la seva mort á mans del Convent del Bonrepós, heretantlo apres los de Scala-Dei per certa Butlla del Papa. No gaire lluny de aqueixa hi ha la de *Sant Salvador*, que no perteneixia al monastir y está situada en lo terme de Margalef. Aqueix santuari, es modern, está emblanquinat y circuit de xipressos; pero alló es un desert ferestech y sense vista; al estiu hi van los homes, á tot temps los llops. *La Mare de Deu de Mont-sant* es la mes alta de totas. Desde allí 's veu tot lo Priorat, Falset ab lo seu anti-artístich campanar y ferotge cementiri vell, la montanya de la Mola, la mar ab sa punta de Salou, los murs de Tarragona, Reus ab tot lo seu camp; y á ponent lo riu d' Ebro y mirant al nort, la serra de la Llena, las planuras d' Urgell, Lleyda ab la seva preciosa Seu convertida en fort y las montanyas del Pirineu sempre nevadas y sempre imponentas. Allí propet hi

ha un bosch de roures de Flandes, y s'hi crien moltes herbas medicinals que se'n servia lo convent, y que avuy se venen per tota la provincia. La ermita de Sant Anton Abat, anomenada per molts Montalto, fou en 1285 sufraganea del poble de la Morera agregat á Scala-Dei. Essent arquebisbe de Tarragona D. Sanxo Lope de Ayerbe s'hi va posar en ella una pica per batejar allá pels anys 1354; mes va durar poch, y com es molt rica d'ayguas hi van fer una gran casa de pagés los monjos del monestir. A mes la edificada per l'Ilustrissim don Andreu Capilla, bisbe de Urgell, que era un siti de recreo dels monjos, posat en un plá ab grans jochs d'ayguas. Per últim la de la Verge de la Consolació, que se alsa en lo terme del rich poble de Gratallops y que fou fundada pel abat Domenech, vehí de dit poble y vassall de Scala-Dei. Dalt del sostre de ella s'hi sosté lo sombrero del abat Domenech que 'l tirá enlayre al arribar de Roma y que encara no ha caygut; pero lo mes notable de la ermita es un cuadro al oli de bastant valor artistich.

Durant aqueixa excursió vaig passar per Cabaces, poble árabe, rich en fonts y ple de antiguetats. En totas las finestras se hi veuen vestigis de la arquitectura mozárabe y te un pomet de noyas, que son sens disputa las mes bonicas de tot lo partit de Falcet. Junt á las últimas casas del poble hi ha las ruinas de un edifici de Templaris, que apres vá passar á ser domini dels San Joanistas de Jerusalem. Hi vaig veure entre ponent y mitj dia la serra del *Coll de la batalla*, últim refugi dels alarbs, montanya histórica, suspir dels moros, darrera página de la reconquista, xoll de sanch cobert de mitjas llunas, de afiladas llansas y torbants. Per últim, apres de dos dias de viatge varem arribar al terme de ell que era la Cartoixa de Scala-Dei, tebaida catalana, artistich monastir enclavat al peu del historich Mont-sant, cordillera magestuosa, imponent, obra de gegants y rica en vegetació de totas classes, muralla inespugnable recorreguda pels moros que la coneixian ab lo nom de Al-bahalka, nom que prengué apres en lo sigle XII lo poble de Albarca colocat á la part de orient de aqueixa montanya que se eleva 3800 peus sobre 'l mar, y que fou batejat ab lo nom de Mont-sant apres de la reconquista per ser lo abrich del monastir y de las esplicadas ermitas.

Al peu de Mont-Sant, y al centro de ell hem dit que s'aixeca Scala-Dei. Hora es ja que contem sa historia.

III.

Corria l' any mil cent setanta tres y regnava en Aragó don Alfons lo Cast. Per aqueix temps feya progressos á Fransa la nova institució de la Cartoixa fundada per San Bruno, cate-drátich de Paris y canonje de la ciutat de Rèims. Lo nostre Rey mogut per sa gran devoció va concebir la idea de fundar una Cartoixa á nostra terra catalana, y portá aquí 'ls frares d' aquella religió.

Ans de escriure res lo Rey al General de la Orde, feu anar á dos caballers y alguns religiosos á donar una volta per tot lo Principat y sobre tot á las montanyas de Prades y á la serra de Mont-sant per buscar un lloch amagat y propi pera edificar lo monastir. Y saltant timbas, passant boscos, lluytant ab las feras, arribaren á un pintoresch vall que se exten al peu de Mont-sant y preguntant respecte aquell terreno á un pastor que cuidava un remat va respondre: que aquell era un siti molt deliciós afegint apres y senyalant ab lo seu gayato un pi que estava al mitj de la vall, que havia vist allí una escala per ahont pujavan y baixavan cada dia uns minyons molt aixerits. Saber aixó lo Rey Alfons y oferir al Generalísim lo dit lloch, tot va ser hu. Lo Generalísim ho va acceptar y va enviar aquí á set religiosos. Lo Monarca se trobava en l' ilustre Comtal ciutat, los va rebre á son palau, los va omplir de festas, los hi va fer entrega real del dit siti y terreno colindant, dihent de pas, que se 'ls hi donés tot lo necessari pera construir lo convent, dotze celdas, la iglesia y demés llochs. Pero los donatius no van ser molts, perque lo rey, tot sent tant religiós va faltar á sa paraula, y 'ls cartoixos per medi de caritats van acabar la iglesia dedicantla á la Verge Maria de la Assunció.

Lo convent tenia tres claustres, lo primer ve ser construhit al any 1161 pel rey Alfons y era voltat per 12 celdas tenint en son centro 'l cementiri de tots los monjos del monastir. Lo segon, fou fundat pel serenísim D. Joan de Aragó, fill de aquell rey terror dels alarbs, conqueridor de Valencia, brau y lliberal, anomenat D. Jaume de Aragó que fou enterrat al real monastir de Poblet y que avuy reposa dins de una cosa

parescuda á un panteon en la Seu de la metropolitana Tarragona. Y 'l ters, va ser construït per Berenguer Gallard, ciutadà de Lleyda; rodejat per sis celdas que queyan al mitj del claustre del rey fundador y del de D. Joan de Aragó, que es lo punt ahont estava lo Sagrari y un petit pi, que no se sabia qui lo hagués plantat, y que habia crescut allí no se sap com.

La iglesia era magnífica; cubierta de cuadros de valor deguts molts d'ells al pinsell del pare Lluís Pascual monjo de aquell monastir y del mistich fray Juncosa. En l'atri primer que 's trobava al entrar en lo convent, hi habia oficinas, casas per hospedatge y fonts per tot arreu. Aquella iglesia voltada de capellas ahont cada frare deya la seva missa apart, enrajolada de jaspi bru y negre, ab lo seu cor ricament treballat y ab setials de roure de Flandes era la admiració de tothom; pero mes ne era la capella ahont s'adorava 'l Sant Crist que 's diu va parlar á Joan Fort, lo monjo mes conegut, mes célebre y mes devot de aquell convent, primera Cartoixa de Espanya y senyora de tot lo Priorat y de altres terras.

La mongia y lo convent estaban separadas. La una se alsa-va á la vora d'un riu, abaix de un pla ple d'hortalissa, de frescas ayguas y pintadas flors; y la mongia se amagava entre 'ls pins de la montanya, en un lloch selvatje defensada per rocas y per boscos hont no hi entrava la clara llum del sol.

Pero avuy tot es ruinas, miserias y soletat. Sols se alsa encara en peu, pero á punt de caure, la fatxada de la iglesia, que era fins ahont tenian pas las donas que visitavan lo monastir. Allí ni lo historiador, ni lo artista, ni'l poeta hi poden trobar res. Aquell convent ple de riquesas, de feudos, de delmes y de censals; que tenia tot lo Priorat baix son domini lo seu Prior, y de aquí pren lo nom aquella comarca; aquells monjos que comensant per caritats tingueren casas de hospedatge á Reus, Tarragona y en altres ciutats, y eran Senyors del poble de la Morera per concessió de D. Jaume el Conqueridor; que 'l rey D. Joan II lo Justicier y D. Ramon Berenguer I Comte de Prades los van omplir de privilegis y distraccions; que D. Ferran lo Católich los hi torná 'ls pobles de Torrebases, Puigvert y Casteldasens, que 'l emperador Carlos V los va senyalar sixty ducats de almoyna tots los anys porque resessin per ell y sa descendencia y que 'l rey Felip III, de trista memoria, los hi va confirmar tots los privilegis que tenian, interessantse per ells, han passat ja á la historia. Varen

acabar sa gloria, ja no es la seva terra aquell pais. Ja no visita sa Iglesia lo rey Martí I; ni Felip II aquell rey malehit de Deu y aburrit dels homes, trapitja aquellas llosas de marbre que resonavan baix sos peus. Felip IV va ser l' últim monarca que 'l. omplí de distincions; los demás reys van ser mes pensadors.

¡Ah! Tot té 'l seu fí. Aquell monastir guardava cendras sagradas; los héroes de la Reconquista dormian allí. D. Guillem de Sirga Tinent general de tots los exercits de Aragó y que prengué dels moros las montanyas de Prades, tenia allí sa tomba y son repós; D. Pere de Aragó, pare de la renomnada Margarida de Prades, muller del rey D. Martí, allí dormia; y D. Francesch de Cardona, fill del duch de Cardona y molts altres que han passat al oblit allí foren soterrats ab gran pompa; y avuy sos ossos ni tenen sepulcre, escampats en aquella feréstega montanya de Mont-Sant. Los senyors Comte de Rius, Pereira y García, son avuy los propietaris d' aquell terreno. Quan compraren aquell siti era tot boscos, y avuy s' han convertit ab las millors vinyas del Priorat. Si 'ls monjos tornessin no coneixerian pas aquells llochs!

Las oracions s' acabaren, los ermitans s' han estingit, la campana no ressona en aquells deserts, los pobres no trucan á sas portas; tot, tot ha desaparegut. Scala-Dei es un munt de ruinas. Tot lo seu poder ha mort pera no tornar may més. Caigué com Ciurana, ab tot lo seu poder y esplendent civilisació. Quan se visita Ciurana lo poeta canta, lo cor s' aixampla y la imaginació no troba fitas; quan se reposa dins de Scala-Dei, s' evoca 'l feudalisme, las sombras de la Edat Mitja, sas descomunals riquesas, son poder é intolerancia; se sent la por, l' ánima s' arrupeix, los ulls buscan lo fum del vapor y la orella 'l xiulet del carril, perqu' es la veu del progrés que desperta als pobles y crida á tots á la comunió de las rasses, de las doctrinas y de la civilisació.

Aixó pensava aquella nit sentat á la iglesia, que no tenia més volta que la del cel, ni més llum que la claror de la dormida lluna. Aquell siti convida á la soletat, al reculliment y á las reflexions.

IV

Sortia 'l sol. L' espectacle no podia ser més sorprenent, més gran y més nou pels que som fills d' una ciutat y no hem gosat dels encants de la naturalesa. Los moixons cantavan á cents, los arbres se gronxavan carregats per las perlas de la rosada, los romanins, las farigolas, las rosas boscanas y las violas bordas, exhalávan mils olors que l' ayre del dematí portava per tot, lo cel se vestia ab los seus mantells de festa y dalt de las montanyas las cabras unian sa veu á las de las campanas de la iglesia de las masías, al lladrar dels gossos, als crits dels traginers y á las corrandas de las noyas que baixavan á buscar aygua al riu, ab lo cistellet al bras, ó anavan á cullir cireras per aquells horts. ¡Benehida mil voltas la naturalesa! ¡Benehidas aqueixas festas de cada dia, sempre variadas, sempre plenas de perfums, de llums y amors!

A las vuyt varem arribar al poble de la Morera, un dels punts més alts del Mont-Sant, y per un camí estret, tortuós y dret com un calvari, entrarem de nou á Cornudella, ahont vaig deixar la mula, despedintme del mosso, y prenent un altre bagatge vaig sortir d' aquella rica y hospitalaria vila, seguint ma excursió pel Priorat. Al arribar al riu vaig donar l' últim adeu á Ciurana, á las montanyas de Prades y al atrevit Mont-Sant, y recorrent montanyas y més montanyas cobertas de ceps varem passar per devant de Povoleda, arrivant, sens haver deixat lo camí, dos horas après á Porrera.

Porrera es un poble de gent de ferro, poble valent, héroe en la guerra de la independencia, cremat al any vintidos pels realistas. Un riu lo besa, una montanya 'l guarda y una carretera 'l posa en comunicació ab Reus, que li serveix de mirall y d' exemple, y que s' honra ab sa amistat.

Al pondrers lo sol, quan los pagesos tornavan del camp, y fent dos horas mortals per uns colls que s' aixecan fins als núvols, entrarem á la vila de Falset pel portal dels Farrers. Falset fou fundat après de la Reconquista; pertenyia á la baronía d' Entenza y fou habitat pels juheus. Avuy es cap de partit.

A l' endemá vaig pujar dalt al castell. Fins pochos anys

enrera va perteneixer al Duch de Medinaceli senthi ara en ell las presons del partit. Lo castell no té res de notable ni com á fort ni com á obra d' art. Sols conserva los restos d' un saló gótic y res més. Vaig sortir á la plataforma y vaig passejar la mirada pel seu bonich camp. Al nort s' aixecava lo tantas voltas anomenat Mont-Sant; á ponent lo riu d' Ebro, y 'm semblá descobrir entre la boyra d' aqueix caudalós riu lo castell d' Escó fundat pels moros y habitat després pels templaris, y sobre tot l' históric castell de Miravet construït també pels alarbs, guanyat per Bertran de Castellet primer carlà de Reus y conqueridor de Ciurana; fort ahont se tancaren los templaris quan los seus germans foren cremats á Paris, dirigint desde ell una llarga y sentida carta al Papa Clement V, que per res los hi va valdre; estada del desgraciat Príncep de Viana al ser portat á las presons de Morella. Cap á mitj dia vaig saludar al antich poble de Tivisa, conegut pels romans, terreno rich en ánforas romanas y que durant la Edat Mitja pertenyia en feudo á la casa de Moncada; Capsanes, qual campanar vaig distingir, patria de Pere Joan Barceló anomenat lo *Carracle*, últim guerriller del segle XVIII y que consecuent á sas banderas va seguir als exércits de la casa de Austria y va morir en aquellas apartadas terras conquistant una alta graduació. Y entre mitj dia y solixent se alsava la montanya de la Mola que pertenyia á la baronía d' Entenza y marcava los dominis del convent d' Escornalbou. Y per últim las montanyas de las torres de Altafalla que conservan los restos d' una atalaya mora que estava en comunicació ab los d' Alosa, la Morera y Ciurana.

Vaig baixar del castell, prenguí lo cotxe y per la carretera de Alcolea vaig dirigir-me de nou á Reus. Al arribar al Coll de la Teixeta descobrí de cop á Porrera y 'm vaig despedir del Priorat. De sobte vegí á má dreta la puntxaguda montanya que termena ab las ruinas de lo que fou convent d' Escornalbou, castell moro guanyat per Alfons lo Cast lo dia 8 de Maig de 1162, y per ell convertit en convent de frares regulars de San Agustí, subjecte al arquebisbe de Tarragona. Estava baix la advocació de San Miquel Arcangel, qu' era lo sant protector de dit Rey, y que se li aparegué lo dia del assalt d' Escornalbou, segons diuhen vellas crónicas. Los límits d' aquell convent arribavan fins al camp, y per ponent fins al poble de Pradell. Jo no 'm cansava de mirar aquell

elevat monastir, que al ser visitat per un noble de Castella va dir entusiasmada als frares que li ensenyaven la vista del Camp, *que alló era lo millor balcó d' Espanya.*

De sobte 'l cotxe 's va posar al pas y entrarem en la perillosa baixada del *Coll negre*, y 's va anar extenent com un vano á nostres peus lo frondós Camp de Tarragona. Lo cor me va saltar dintre 'l pit d' alegria. Respirava de nou l' ayre de ma terra, veyia lo cel de ma ciutat natal, la treballadora é independent ciutat de Reus, niu dels meus amors y tomba de mos avis.

Deixant per últim enrera las feréstegas serras, entrarem en aquellas planuras cubertas d' arbres y jardins de flors, de pintats masets y frescas ninas, sols parecudas á las hortas valencianas, y á las dos de la tarde entrava en los carrers de Reus desitjós de gosar de la festa major de Sant Pere y de assistir al *Certámen científich y literari* iniciat per lo Centro de Lectura, que constituheix la pagina més gloriosa que té en aquest segle la nostra entusiasta ciutat.

FRANCISCO GRAS.

A LA MEVA AMIGA

LLUISA DURAN DE LEON

DEL temps bell de la creixensa,
En que tot son flors y violas
y alegrías y tabolas,
que ve nostra coneixensa.

D' allavors... ¡oh fa fredat
tanta cosa qu' es passada!

D' allavors... ¡si n' ha abocada
d' aiga al mar lo Llobregat!

¡Si n' han esfullat de rosas!...
¡D' ilusions, si n' han marcit!...
¡De mal temps, si n' hem sentit!...
¡¡Y si n' han passat de cosas!!

L' arribaria á anyorá
aquell temps tan vuit de penas,
sino que tinch dugas nenas
que no m' hi deixan pensá.

Digas: ¿cóm anyoraré
aquell temps de las joguinas,
si avuy me fan jugá ab ninas
y 'm fan fer galls de papé...?

¡Aquell temps!... Com allavors,
si ara hi fossem nos veuriam:
y 'ls dos nos preguntariam:
«¿Qué tal? ¿Cóm aném d' amors?»

Mes avuy... ¡prou t' ho figuras!
estich segú que 'ns veurém,
y 'ls dos nos preguntarem:
«¿Qué tal? ¿Cóm tens las criaturas?»

Y es natural la rahó
de preguntas tan diversas:
cada edat té sas conversas,
com sas flors cada estació.

• • • • •
Jo 't parlo del temps passat
y potsé 't sab mal... ¡Potsé!
Digas com diu ma mullé:
«¡Ara ray, ja l' he enganyat!»

CONRAT ROURE.

RECORTS DE L' INFANCIA

A fé, tens rahó, Conrat.
¡Quántas cosas son passadas
tan bellas com anyoradas!...

—Delicias d' aquella edat.—

Aquells jorns tan esplendents,
eran clars: un lluhent Sol
sempre tenian; may dol
com ne tenen los presents.

Sempre 'l jardí ple de flors
y lo cel també d' estrellas
tenian, perque, com ellas,
jardí y cel n' eran los cors.

¡Ay! ¡Deu meu!... Ara han passat
d' aquella hermosa estació
de fé, d' amor, d' il-lusió:
tots los rams s' han esfullat.

Jo, ja tan sols, *papa y non*;
y prompte pendré 'l rosari,
puig lo camí del Calvari
ja quasi he pujat del Mon.

Me dius, Conrat, que ja tens
dos ninetas com dos sols,
qu' en ellas trobas consols
com trobo jo en mos dos nens.

Ja veus; ne son dos parellas,
—mon amich, m' has fet pensar—
y molt bé podriam juntar,

ab mos clavells, tās poncellas.

Moltas més verdas, maduras
n' he vist; lo temps ho dirá:
quan ja la baba 'ns caurá
á tots dos com criaturas.

Tu 'm parlas del temps passat,
y jo 't parlo del vinent,
ó del *Orient á Ponent*:
ja veus com aixó m' es grat.

LLUISA DURAN DE LEON.

LA ROCA

A SSENTATS l' un vora l' altre
al cim d' un turó espadat,
contemplém abdós á l' hora
la fondaria del cel blau
y l' altiva mar festosa
que, per' poguernos besar,
roca amunt llesta s' enfla
y en blanch ruixím se desfá:
¡las onas se n' van y venen,
y 'ls núvols que venen, depressa se n' van!

Méntres tu una má me guardas
presonera entre tas máns,
jo, ab la que tinch lliure, enllasso
ta cintura ondulejant;
més al fixar ab tendresa
en mí 'ls teus dolsos esguarts,
restas un xich pensativa
y jo resto cap-ficat,
puig las onas van y venen,
y 'ls núvols que venen... ab calma se n' van!

Desde l' cim d' aquesta roca
descubrim un gran espay;
llá d' enllá, náus que navegan
y en la platja, náus varant:
unas buscan port y calma,
altres cercan temporals...
y nosaltres tot mirantho
restém muts y ensimismats...
¡que las onas van y venen!
¡y que 'ls núvols que venen, no sempre se n' van!

Veyém al sol desaparéixer
lluny, molt lluny, entre pinars
y á la lluna com s' enlayra
gentilment del fòns del mar:
y sentim unas tonadas
que s' apagan... ó nóus cants
ara tristos, ara alegres
que 'ls ecos nos van portant
¡y las onas van y venen,
y 'ls núvols que venen, calmosos se 'n van!

Pera que al baixar no puguis
en la roca relliscar
ó ab mos brassos te sustento
ó bé te dòno las máns;
tu m' sonrius com los oratges
que l' teu front ne van besant
y, lleugera com la dayna,
te posas al meu costat:
¡si las onas van y venen!
¡si 'ls núvols que venen, á voltas se n' van!

Caminant aném parlantne
d' aquella roca del mar
á la que las onas sempre
van batent y van besant;
á la que 'ls núvols regalan
tant sovint pluja com llamps;
y parlantne, sens' volguerho,
restém muts y cap-ficats
perqu' es com la nostra vida
hont núvols hi venen y onadas hi van!

JOSEPH M. VALLS Y VICENS.

BONA FESTA

PERSONAS

MARÍA. LLUSSIA. D. PAU. CONVIDATS.

(NOTA.—Los convidats no enrahonan tant alt que puga sentirlos l' autor. Aquet conta que ho fan per no esbullarli lo fil de sa relació ab la conversa.)

L' acció té lloch en lo dia de la festa major d' un poblet.

QUADRO PRIMER

(D. Pau, asseyentse à taula apenas arribat, contempla ab tota la grandaria de sus ulls arrodonits una platada de pebrots y tomatechs que Maria li presenta com per ameniment à la truyta y refort de costellas que ja té posadas à son devant.)

D. PAU. Ne feu massa. Vos he demanat una molla de pa pera traurem la pols de la boca y 'm porteu... ¡Verge Santíssima! Si bé soch una mica golaфра, heu d' entendre que ja m' hi sangrat ab salut avans de pujá 'l cotxe!...

MARÍA. ¡Y qué hi fa!... Anant de camí sempre 's té gana...

¡Oh! y vòstés... que no 's mouhen may de l' olla!... (*Observant qu' una ganyota embruteix la cara de D. Pau.*) ¿Que potser no son prou dolsos aquestos pebrots?...

D. PAU. (*Tenintne un tall à la boca tot senser, aixeca y acota 'l cap duas ó tres voltas en senyal d' afirmació.*) ¡Y tan dolsos!... Veliaquí la meva menja... Sols per aixó anyoro á fora algunas dotzenas de vegadas.

MARÍA. ¡Com los acabo de cullir de l' hort!...

D. PAU. Pues per só. Allí, aixís, com aquets, tendres y gustosos, ni pagantne 'ls ulls de la cara podém menjarne... (*Tot esqueixant una costella desde la punta de la brenilla fins al mateix moll de l' os*) Y... ¿qué tal?... ¿Cóm se presenta?...

MARÍA. ¿Vol dir l' anyada?... Tau... Tau... Aquella pedrota de la primaría nos la esguerrá un bon xiquet... mes ..

D. PAU. Sí, vaja; encara cullireu bona cosa ¿no es vritat?...

MARÍA. Lo que 's diu pel gasto... y...

D. PAU. Y lo que no 's diu pel gasto. . ¡Sempre ploriquejeu!... (*Ensetant la truyta.*) Y... las gallinas... ¿ponen gayre?

MARÍA. Avuy n' hem mortas tres: oy qu' eran mes macas y ponedoras...

D. PAU. ¡Si que amigo!...

MARÍA. Escolti... ¿per quán ho guardariam si no fessem ara, per la festa?...

D. PAU. Es cert. ¡Ah!... Teniu gayre gent convidada?...

MARÍA. Mes ó menos los de sempre...

D. PAU. ¿La Llussia també ha vingut?...

MARÍA. També... També. Oy que m' ha preguntat si V. hi fóra?...

D. PAU. ¡Cóm se 'n recorda!... Aquest any li vull tocar lo botet altre vegada. (*Agafant la porrona.*) ¿No s' ha casat pas, eh?...

MARÍA. Si no es V. qui la vol!... me sembla...

D. PAU. (*Ab la boca plena.*) ¿Jo?... (*après d' una pausa.*) No perque no s' ho valgui... no crech que ningú 'n tinga res que dir... y fins conto que tindrian envejosos en vida del seu home... pero... ¡Ja ho sabeu!... A mí que no 'm tregan d' aquesta bona vida que disfruto d' ensá que la Tecla... (*Mirant al cel ab lo porró enlayre.*) Sí: d' ensá que so viudo... no ho sé... visch ab més satisfacció... tinch més llibertat... ¡Cóm que 'm trobo tot un altre!...

MARÍA. Es cert. Lo que 's rodanxó com ara jo no li ha-

bia pas vist... Si fa una panxeta com una criatura!... ¡Oh!... y galdas... y sotabarba...

D. PAU. He millorat; he millorat... Vos ja sabeu lo qu' es un matrimoni... Per bé que un visca... (*Adonantse de que Maria se 'n torna 'ls plats per veurels més brunyits que una patena.*) Jo que deya de la gana!... ¡Si 'm descuydo!...

MARÍA. No 's moga... Li portaré...

D. PAU. (*Aixecantse*) ¡María!... ¡Per mor de Deu!... Que 'm voleu atropellar ara perque en lo dinar perdi 'l crèdit?

MARÍA. Una truyteta... Un... vol?...

D. PAU. Res. De serio. ¡Ni sé com me cap al ventre tanta vianda!... No més de pebrots y tomátechs!... ¡Com que surto torrent avall fins á las vinyas sols per passejarlos!... (*Cubrintse ab son barret de copa.*) ¿Donchs diheu que la Llussia es á ofici?...

MARÍA. Sí; ja fa estona... ja li diré que V. ha arribat, quan vinga... y que s' adobi... eh?...

D. PAU. Just... Que s' amaneixe... que tinch gamas de ferli broma perque va tan acaserada! (*Rientsen.*) Vaja... Fins á després.

QUADRO SEGON

(Son á més de mitj dinar. *D. Pau*, que seu á cap de taula, sosté una acalorada conversa ab la *Llussia*, que ocupa l' extrem oposat. Los convidats se 'ls escoltan tot acompanyantlos ab oportunas rialletas. Un d' ells ulla de tan en tan á la noya que li fa frentes, dihentli cosas de baix en baix y ab una ma á la boca. Al comensar l' amo, una xicotassa del poble posa damunt la taula un plat ab un S. Joseph tot guarnit de flors. *Maria* va y ve de la cuyna á la taula.)

D. PAU. (*Etjgant una pessa de dos á la bacina desde son seti.*) Apa, Llussia!... Sigueu generosa... Mireu que ab l' advocat convé estarhi bé... al menos quan nos porta 'l plet...

LLUSSIA. (*Esfurfullejantse las butxacas.*) Qualsevol se pensaria que no puch passá sens home!... Pues entenga, D. Pau, que ni 'm veig abandonada ni 'l necesito com V. suposa...

¡Homes!... Si no 'm refujo de casarme es perque miro sempre endavant... A mi, á la vritat... alló de quedar sola á la vellesa... tota sola...

D. PAU. Si... alló de no tenir qui vos escalfi 'ls peuetes... qui vos encenga 'l brasé... qui vos... (*A Maria*) Acosteume 'l porró... ¡sembla que hi ha delit!... (*A n' els convidats.*) Aquest subjecte sempre está de viatge... ¡Se veu que no hi ha com lo trago per assentar bé la vianda!

LLUSSIA. Pues bé; me fa tanta feresa lo quedar sola... A certa edat, y sense familia... digueume: ¿qu' es una dona, encara que conservi alguna coseta á copia de molts estalvis?...

D. PAU. ¡Oh!... Com que deheu tenir un mitjot?... ¡Ab tants anys de no trencar la guardiola!... ¡Quánts ne teniu, ara?... Cinquanta...

LLUSSIA. Anem... Anem... Ja veig que vol fer la brometa... ¿com si no ho sapigués?... Quaranta y pico... que no té memoria?...

D. PAU. ¡Ah!... ¡Just!... Quaranta y pico... cinch menos que jo que 'n conto cinquanta quatre... Endemés, Llussia, (*Fent 'l ullet á Maria mentres li muda 'l plat.*) ja ho he dit quan arribava... Vos sé un partit... un partit d' upa... (*A un dels convidats.*) Veleu acostarme 'l rustit y 'ls pebrots y tomátechs?... es la meva menja... (*Senyalant la pila d' ossos que quedan en un cantó de plata.*) y comprench que abundin los aficionados... ¡ja!... ¡ja!... (*A Llussia*) Pues, sí, sí; vos estaria com l' anell al dit...

LLUSSIA. D. Pau... D. Pau...

D. PAU. Va de serio. Un galant subjecte... bon mosso... guapo... y ab molts xinxons... Oy que 'm va fer l' encárrech fa pochs dias!... Desseguida vaig pensá en vos... Com que si he vingut á la festa...

LLUSSIA. Vamos, gracias. Expliquis...

D. PAU. Pues, sí; es tot un sant home... Ha vingut d' América... viudo... sens familia... se troba com vos... ab las mateixas circunstancias y ab lo desitj...

MARÍA. Apa, Llussia, aixó sí que fora cassarlo al vol!...

LLUSSIA. ¿Quí 'n fa cabal?... D. Pau es tan de la broma!...

D. PAU. No; no. Vos parlo ab formalitat... Deu tení uns... sí; uns seixanta y pico...

LLUSSIA. ¿Seixanta nou anys?...

D. PAU. No... No crech que 'l seu pico sia com lo de vos-

té... de seixanta dos á seixanta quatre... Está plé... gras... com que té un ventre!...

MARÍA. Com lo de V.

D. PAU. (*Mirantsel.*) Que voleu dir qu' es molt botarut?... Pues, per ara, de res me priva... fins puch arranarme 'ls ulls de poll tot sol...

LLUSSIA. (*Interessantshi.*) ¿Mes gros encara?... Mireu que 's molt ventre!...

D. PAU. No vos he dit qu' era un bon mosso?... ¡Ah!... (*Ullant á Maria y dirigintse á Llussia ab veu reposada.*) Com qu' es tan gros... y té ja aquells anys... ha tingut fa pocas semanas...

LLUSSIA. (*Contrariada.*) Una sombra de feridura?...

D. PAU. Una mica de sombra que l' ha deixat inútil de més d' un quarto...

LLUSSIA. (*Resolta.*) ¿Y ara vol casarse?... ¿Ara busca dona?... Després que l' haurá correguda de Seca en Meca mentres s' ha trobat ab fortaleza. . Que busqui una criada pera cuydar-lo!... ¡Ja sabrá si la troba lo que li val!... (*Signant á D. Pau a 'n els convidats.*) Vetaquí lo que fan tots aquestos!...

MARÍA. Ben dit, Llussia. ¡Quan se veuhen perduts!...

D. PAU. No tant. No tant. No veig prou motiu porque la Llussia tinga certas pretensions...

LLUSSIA. Y las tindré mentres vulga casarme...

MARÍA. Y es clar; per estar pitjor més val que una...

D. PAU. (*A Llussia.*) Donchs me sembla que las guardareu tota la vida... porque... si espereu que vos surti un jove ab bigoti negre y bona forra de cabells... y ben sensé de tots cosats...

MARÍA. No tant. Si n' hi sortís un que fos solament...

D. PAU. Solament com jo?... ¿que 's penseu? ..

MARÍA. Be, home. Vull dir... rodantxó... fresch... ben conservat... y algunas mils lliurotas per esmersarlas... ¿oy Llussia?...

LLUSSIA. ¡Hum!... ¡Hum!... ¿Ab D. Pau?... Ell prou sembla de broma; pero ha de tenir un geniot posat á casa, que no es capás d' aguantarlo... Per so es qu' ell no troba may son arreglo... No veyeu que totas se n' allunyan... Be prou que 'l coneixen ja...

D. PAU. ¿Qué pagarian més de quatre?... (*Demnant á un dels convidats, que no 's pot aguantá 'l riure, la plata dels*

borregos y 'l vi de postres.) Sí, sí. ¿Que pagarian més de quatre?... Jo que 'm volgués casar!... (A *Llussia*) Mes si ho feu per engrescarme, vos erreu... y de molt... ¡Ves á mi qui 'm quita aquesta vidassa de que gosó!... (Ajupintse per mirar á sota la taula.) ¿Qui 'm toca?... (A *Maria*.) ¿Qu' es viu lo sultan encara?

MARÍA. ¡Pobret!...

D. PAU. Donchs m' he sentit com uns mossechs á la cama... (Lo convidat d' enfront á la noya 's torna roig... La noya mitj riu maliciejant l' astucia. Un altre noya demana al ruborós convidat que li acosti l' ampolla de l' aygua.)

LLUSSIA. (Adonantse de la perturbació del convidat y dirigintse á D. Pau.) Potsé alguna ja vos fa senyas...

D. PAU. No fora la primera vegada. Si volgués casarme, ray!... No me n' hi sentidas pocas d' indirectas!... Pero, com deya, ves á mi qui 'm priva d' aixecarme á l' hora que vull... d' eixir de casa quan m' acomoda... de menjarme tot un be si 'm dona la gana... de retirar á l' hóra que 'm plau, fins estalviantme de donar la «bona nit»... Un cop casat, per bé que un ho acerti... tot son privacions. ¡Prou que me 'n recordó!... Y aixó que la Tecla, que Deu me la conservi en sa gracia, era com á dona tot lo menos dolenta que un marit puga demanar...

MARÍA. Vaja... Moltas gracias per part nostra.

LLUSSIA. Oh, sí; ja las clava dretas, ja; 's veu qu' encara...

D. PAU. ¡Com per la mostra que 'm dona la sort ja las tinch prou conegudas á las donas!...

MARÍA. Y si tinguessou un' altra hora tonta?...

LLUSSIA. Deixeulo dir... Per mi fa com la guineu...

D. PAU. No m' agafarán... No m' agafarán...

(En aquell punt s' ou per allí á la vora la copla que dona la passada assenyalant lo curs de la professó que ha de sortir més tart. Los convidats s' aixecan de taula en disposició de passar a l' era pera desensopirse de l' apat.)

D. PAU. (Observant que Llussia enrahona ab Maria com comentant sas darreras paraulas.) Vos dich que no m' agafarán!... ¡Las coneixo massa!... (Anantsen.) Ja! ja! ja!...

QUADRO TERS

(La professó passa per devant de casa la María. De sobte atravessa *D. Pau* la porta á corre-cuyta, groch, ab los ulls sortits y gesticulant com si li passés alguna cosa. *María y Llussia*, que se 'n adonan per lo xiu xiu de la gentada, se n' entran cap á dins ab l' esglay á sobre.)

MARÍA. ¿Qué té, D. Pau?

LLUSSIA. ¿Qué li passa?

D. PAU. ¡Ay!... ¡ay!... ¡ay!... ¡ay! ¡ay!...

LLUSSIA. Pero ¿qué ha sigut?...

MARÍA. ¿Ahont té 'l mal?...

(*D. Pau*, que desde sa entrada 's posa ben arrambat á la paret, s' abalansa envers una cadira ab trassas d' assentarshi; mes com en lo precis moment d' haberla pert l' equilibri, decanta tot son cos al indret de la *Llussia*, aquesta, esparverada, l' agafa per allà hont pot evitantli la cayguda, fins que un xich després y ab l' ajuda de *María* logra assentarlo.)

MARÍA. ¿Pero qué té D. Pau?

LLUSSIA. (*Ab veu baixa á María y signantli lo cervell.*)
Mentres no siga alguna sombra. . Com que aquest mal sembla que 's cridi!...

MARÍA. (*A D. Pau.*) Vol que anem á avisá 'l metje?

D. PAU. (*Que no entent res de lo que li diuhen*) Jo 'm moro!... Jo 'm moro...

LLUSSIA. (*Mes animada. A D. Pau.*) No s' espanti... No será res... si Deu ho vol. (*A María.*) Una mica de vinagre pels polsos... Un got d' aygua tebiona ab un rajolinet d' oli... per beure... (*A si mateixa, tot aixugant las gotas de suor que relliscan del front de D. Pau.*) No será més que un desvaixement... Replé com estava... en mitj de tanta generació tota la bella estona... Y si veyem que no s' adoba d' aquí á una mica que vinga 'l metje... Ara veyas si succehís una desgracia!... Oy... y ab á quin punt!... Ves lo qu' es lo mon... (*A María que torna tota carregada d' andróminas.*) Deixeu... ja me 'n cuydo... si 'm portessen un coixinet pera posarli á la esquena... (*A D. Pau, tot fregantli 'ls polsos y acostantli'l*

got als llavis.) Bebeu... en que siga á glops... aixó no vos pot fer mal.

D. PAU. (*Adonantse de la impressió del vidre.*) Jo 'm moro... Jo 'm moro... (*Assenyalant al ventre.*) Aquí... aquí... aquí... 'l tinch... (*Llussia, sens ferne cabal, li aboca 'l got dins de la boca.*)

LLUSSIA. (*A Maria que baixa lo coixinet.*) No será res... Ja 's retorna.

MARÍA. (*A D. Pau.*) Vos trobeu millor, ara?...

D. PAU. (*Fent un gros badall y com si tractés d' aixecarse.*) Es al ventre...

(*Llussia fa una senya á Maria perque l' ajudi á alsarlo.*)

LLUSSIA. (*A D. Pau.*) Tireuvos al llit una estona... Una mica de repós... Aixó es que teniu alguna cosa entravessada...

D. PAU. (*Deixantse conduhir per ellas escala amunt.*) Ay! ¡ay!... Si d' aquesta... 'n surto...

LLUSSIA. Fins á un altre, no es vritat?...

MARÍA. (*Esbufegant.*) ¿Qué pesa?...

LLUSSIA. Mes pesava 'l Felix, encara...

D. PAU. Aaaay!...

QUADRO FINAL

(La escena té lloch en lo pis de la casa. A l' un cantó joves y noyas que s' aparian per aná 'l ball. A l' altre *Maria y Llussia* qu' escoltan d' una convidada la descripció dels altanets relacionantlas los incidents ocorreguts durant la professó. De sobte eixint d' un dels quartos, apareix *D. Pau* tot motxo y capficat.)

D. PAU. (*Contestant á la pregunta d' obligatto.*) Millor. Bon xich millor. Ja tinch lo pitjó del mal fora de sobre... 'l susto. M' habia espantat de debó!...

(*Signantse 'l cap.*) ¡Com hi ha tanta passa!... y aquesta maldia sembla que busqui als qu' estém més bons!... Mes... gracias á Deu, ja sé lo que ha sigut tot, ja... Aquella platada de pebrots y tomátechs d' aquest matí... L' afició mateixa... m' agradan tant!... Y com no 'm trobava dejú del tot!...

MARÍA. ¿No m' habeu dit qu' eran tan dolços?

LLUSSIA. Sí; pero ab certas viandas no se hi poden fer bromas...

D. PAU. Ja ho podeu dir, ja. Lo susto no mes... ¡Com que may com avuy he cavilat més cosas ab menos temps!...

MARÍA. Vejentvos mort...

D. PAU. Ab la mort també hi he pensat... pero primer ab vida... Ab aquella no hi he volgut cap mena de tracte... Y tot per aixó de veurem... tant... sino que avuy á taula hem tingut aquella conversa...

LLUSSIA. Veyeu. Lo que vos dich!... Si un home sol no es més que una bestiola... Quan venen aquestos cassos...

D. PAU. Sí; un compren tota la forsa de la necessitat... Mireu... fins m' ha acudit... (*Mirant de fixo á Llussia.*)

MARÍA. (*Sorprenent sa mirada y ab demostració de joya.*) Qué?... ¿Enmullerarvos?...

D. PAU. (*A Maria, signant á Llussia y fent una mitja rialleta.*) Sino que rebria un mico...

MARÍA. (*Ab entusiasme.*) ¿Oy que no, Llussia?...

LLUSSIA. (*Aixecant de sobte 'l cap.*) Per mi... Si D. Pau no se 'n burla...

D. PAU. (*Decidit.*) Ab lo escarment qu' he tingut... que sempre 'm fora com una amenassa... (*A Maria y convidats.*) Mireu... (*Agafant ab salameria lo bras de Llussia.*) Aquest any si que podrém dir qu' hem fet una bona festa...

LLUSSIA. Pero no vos deixaré menjar tants pebrots y tomátechs!...

D. PAU. (*Com si li repetís algun dolor y fent una mueca á Llussia.*) No tingas por, dona!... (*A Maria y signant á temps á Llussia.*) Mentres tinga aquesta, ray!...

JOAN PONS MASSAVEU.

AVANT

EN LA INAUGURACIÓ DEL CARRIL DE BARCELONA Á VICH

AL carro del vapor que á sa grandesa
es lo trono que 'l cel ha destinat,
puja 'l Geni del segle altre vegada
y Aussa desperta al foch de la besada
que al entrar per sas planas li ha donat.

Salut, diu ell, del llibre de tas glorias
vinch á estampar mon nom en un dels fulls,
perque, allá al avenir quan conte l' avi
tas gestas á sos nets, ab trémol llabi,
de mi 's recorde al posá en ell los ulls.

Mira lo cel, mira la terra y mira
tot lo que 't volta respirant plaer:
sos raigs lo sol més vius que may clareja,
cantan aucells, lo ventijol oreja,
las flors somriuhén, llisca 'l riu lleujer.

Del goig inmens que 'ls causa ma vinguda,
allá van los esclats per tot arreu
barrejantse en cantars, remors y aromas,
y es perque soch de la rahó dels homes
la part divina ab que la exalta Deu.

La flama dels volcans qu' en mi palpita,
l' impuls dels simouns que 'm' dona alé
arreu vaig convertint en fonts de vida,
y allá hont la voluntat del home 'm crida
la ma de Deu m' hi va guiant també.

Rius ni montanyas per aixó no aturan
mon pas magestuós, y allá hont vaig jo
verdeja l' erm y canta l' alegria,
com si l' aura sigués del primer dia
d' una era de grandesa y d' abundó.

La forsa que altre temps davant dels Cecers
posava al home del lleó á nivell
y al carnívol lleó á nivell del home,
per dar un' hora de plaer á Roma
que 's vestia de porpra ab la sanch d' ell;

L' impuls que á las grans hostes empenyia
l' una contra altre, fent lo mon tremir
del orgull y 'l poder á la escomesa,
l' enginy que malmenat en sa ardidesa
mes tombas que no solchs ha fet obrir;

Retrets á dins la via senyalada
pel saber y l' amor, senyors del mon,
avuy que un poble á l' altre poble crida,
forsa de seny y alé potent de vida
per acostarlos en mos brassos son.

Ausa, endúrtemen vull. Si á ta bonesa
lo cel ha correspost ab sos favors
donante 'l mellor tros de sa cortina
pera gornir ton trono de regina
y per catifa un rich pradell de flors;

Jo, que só 'l bes de germandó dels pobles,
te vinch á convidar en nom de tots
al festí del amor que 'ls agermana,
perque per la regina de la plana
volen alsar mes d' una volta 'ls gots.

Cenyeix ton front de rosas y d' espigas,
vesteix lo túnich rich que ha fabricat
la ma del poble teu, destre y segura,

plegantlo ab un joyell á ta cintura
de metalls de tas' minas artísat,

Y penjat lo mantell á las espatllas
que 't donan lo Monseny y 'ls Pirineus,
per ferne ressaltar més ta bellesa:
de ta corona y ceptre de comptesa
tothom sab que á los pobres vas fé hereus.

Aixís gornida 't portaré en mon carro
fente d' heralt, al temple del progrés
á penjar ton escut entre 'ls més nobles,
y al assentarte en lo congrés dels pobles
jo 'ls hi diré lo teu passat quin es.

Las glorias retrauré ab que 't galejaren
Ordis y Murs, en cent combats lluytant,
de Justos y Miquels la més preuhada
y aquella que 'l græn Balmes t' ha donada
al seny del home un raig de sol ficsant.

Y al veuret tal com ets crehent y hermosa,
amanta del treball y del saber,
tothom t' allargará ab joya los brassos
y un' altre volta estrenyeré jo 'ls llassos
que un sol poble de tots logran fer.

Calla 'l Geni aixó dit. Ausa la testa
aixeca ab magestat y aixís respon:
Si es Deu ton pare y 'l saber ta guia,
partim á pregonar la gloria mia
del un extrém al altre d' aquest mon.

FRANCESCH UBACH Y VINYETA.

DOLORA

A UNA ROSA

Com en gentil roser jo 't vegí, oh rosa,
En lo pur sí de ma estimada un jorn;
gelós t' hi vaig mirar; de mes hermosa
jamay mos ulls ne veurán cap, al mon.

Meva fores, ¡oh goig de mon martiri!
jo 't vaig besar com no he besat may mes!
no; may mes he sentit en mon deliri
lo foch ardent que t' abrusá á mon bes.

Avuy ¡dissort!... com ma ilusió, marfida,
tas secas fullas ni he flayrat tant sols:
¡ay, en la corrent de nostra feble vida
ma dolsa aymía, tot se torna pols!...

ANTONI MOLINS Y SIRERA.

LO FOSSER.

(A mon bon amich En Joan Pons y Massaveu.)

ENFOLLONIT de deliri,
Egemegant, ab fort sanglot,
capdevall del cementiri
lo fosser hi cava un clot.
La terra n' es forta y dura,
mes sens pena vá cavant,
qu' ab lo plor de s' amargura
la terra s' va humitejant.
Demunt catifa d' herbeta,
del clot que cava al costat,
jau morta una joveneta
bella com las flors del prat.
Aquella flor ja marcida
en lo mon va veni' á ser,
la companya de la vida
del desventurat fosser.
Una filla tendre y pura
que de sos amors fou fruit,
resa y plora ab amargura
esguardant lo fossar vuit.
Y en tant qu' ella plora y prega
sa mare morta esguardant,
lo fosser plora y gemega
mentres lo clot vá cavant.
Quan la fossa n' es cavada
pren la morta ab dolor greu,
y esguardantla ab fosca ullada
diuli aixis ab trista veu;

«Adeu amorosa aymia,
prén aquest mon derrer bés,
goig del mon, pau y alegria,
adeu siau per sempre mes.»

Exhalant sa trista queixa
y fent lo derrer esfors,
dintre la fossa la deixa
demunt de garbas de flors.
Ja dins lo clot se la mira
ab los ulls desencaixats,
y trist gemega y sospira
recordant los goigs passats.
Y quan lo cel s' embolcalla
ab lo mantell de la nit,
prén frenétich la magalla
omplint la fossa ab neguit.
Veyent colgar á sa mare
crida la filla ab excés:
«no la colgueu fondo, pare,
que no la veurém may més.»
Lo fosser plorant, la besa
fentla ab ell agenollar,
y ab sa filla plora y resa
á la vora del fossar.
En tant l' óliva xisclava,
la lluna s' nava amagant,
y fins lo vent gemegava
tan trist quadro contemplant.

MANEL RIBOT Y SERRA.

Sabadell 1878.

À CASA L' ALCALDE

Lo lloch de la escena es una botiga del carrer dels Metjes, lo Senyor Salvador, tot prenent lo xocolata guayta, á travers dels llistonets de la ventalla que separa lo menjador de la botiga, á duas donas que, sentadas una enfront de l' altre, evitan cuydadosament lo mirar-se y esperan ab certa frisansa poch dissimulada que 'l Senyor Alcalde las cridi á la seva presencia.

Un cop lo Senyor Salvador ha pegat l' últim xarrup á la xicra, 's treu catxassudament la petaca y 'l llibret, y, preparantse á fer lo cigarro, 's gira vers las donas y ab tó solemne 'ls hi diu qu' entrin. Aquestas, com mogudas per unas mollas, s' aixecan al plegat, y molt decididas se fican al menjador, y, per primer envit ja 's descuydan de donar lo Deu los quart.

—¿Qué tenim de nou? 'ls hi pregunta lo alcalde mirántselas ab cara ferrenya mentres se posa lo paper de fumar al llabi y ab los palmells de las mans esmicola la picadura.

—Que aquesta poca vergonya...

—¿Ep? vaya un modo de comensar, diu lo Senyor Salvador interrompentla.

—Miri, senyor, salta l' altre; si no m' escursa la llengua d' aquesta dona, 'm trech la xinella y avants de comensar lo verbal aquí mateix li clavo un jaco que semblará que toquin llamada.

—A quí farás escursar la llengua, pescatera! ¿Que no 'u sent Senyor Alcalde? si no 'n té de principis: ¡mira regatxo!... que si no fossim davant de qui som, ja t' haguera inflat los bigotis.

—Com s' enten, esclama lo Senyor Salvador, incomodat; ¿á davant meu aquestas cosas?

—A mi un jaco!... contesta l' altre sense fer cas del Senyor Salvador, potser si que jo m' ho miraria com si la donguessis á un altre!... Vina, atracat, que si no t' enforno las estisoras á la vista digas que...

—*Vamos* á veure, crida lo alcalde enfurismat, pegant un cop de puny sobre la taula. La primera que torna á obrir la boca sensa llicencia meva la faig portar arrestada.

—Es que ella ha comensat.

—Ey, tu, mala llengua, com se coneix que ja no hi *enxercas*.

—*Silencio* torno á dir: encara no 'ns entendriam. ¿Com 'us dieu vos?

—Tecla per servirlo.

—Corrent; assenteuse; ¿y vos?

—A mi de motiu 'm diuhen Xata.

—Está clar respon desseguida l' altre; si no te cap nom! ¡si crech que ni es batejada, Deu nos en quart!

—Ay heretje! á qui bescantas tu; en surtint t' en recordarás: mira, m' has agraviat mes ab aquesta paraula que has dit, que si m' haguesses tocat l' honra.

—¿Que tenim de fer los ninots? interromp lo Senyor Salvador, ¿Pepa, Pepa?

Surt la Pepa, qu' es la minyona, tota esporuguida portant una escombra á la ma y preguntant qu' es lo que passa.

—Cuyta, li diu son amo; ves á buscar en Felip: ¿Ahont vas ara ab l' escombra?

—Ay te rahó! ja no sé hont tinch lo cap: ¿que m' ha dit que li digués al sereno?

—Que vinga.

—¿Que 'l faré pujar á dalt, ó vol que 'l fassi esperar aqui á la botiga.

—Arri al dimoni, poca solta! ¿no 't dich que vinga aqui?... Veyam ara si posaré ordre, y á la que no te modos si n' hi ensenyaré. Al últim aixó fora pitjor que la font de Canaletas ¿Quina es la que 's diu Xata?

—Ja veurá respon aquesta tota motxa: una servidora; pero ja li he dit qu' era un motiu.

—Teniu rahó; si pel cas mes aviat ho es aqueixa dona.

—Ay gracias á Deu, Senyor Alcalde; vetaquí lo que jo li dich. Y ella per sofocarme sempre 'm ve ab unas bocadas de xata, y jo li contesto: ahont va Santa Reparada ab aquesta cara llisa com una pesseta falsa!... y se 'm crema porque li pregunto ahont te lo nasset; y 'm diu xata, á mi!... ja ja!... pregúnteli que pagaria! si té unas fesomías de mitja cuerna que sembla que un sabater li hage fregat la bitsega per la cara!

—*Alto* aquí: vos, xata, la llenga á son *puesto*, y devant meu no 's tiran llatinadas.

—No ho deya jo! si per tot l' han de notar per xarraire! Si quant li van llevá 'l tel la van desgraciar, porque 's te de veure en un afront no mes que per la llengua.

Entra un senyó flach y vellet, enrahona ab lo Alcalde y aquest li diu: *bueno* esperis; seguis mentrestant. Y girantse á las donas pregunta: y qu' es lo que hi ha hagut? Espliqueu-se vos.

—De lo que ara parlavam: que te una boca d' infern: que no respecta ossos morts y m' ha dit una expressió agraviatoria: m' ha tractat de lo mes baix que 's puga demanar: no li goso á dir, Senyor Alcalde; pero fassas compte que ab lo que me ha dit m' ha vingut á posar com una cualsevol cosa: com una donota d' aquestas... net: m' ha dit qu' era una...

—Xist, aquí no 's diuhen certas expressions: be prou que m' ho penso lo que vos ha dit... ¿Vos, Xata, perquè l' haveu insultada?

—¡Perqué no la deixava dir!... ¡pobreta! miri la vergonyosa! com fa escarafalls devant de la justicia per no dir lo pecat, ¡mes que nyiu nyiu! y no hi ha cap carreté que la guanyi! Quan se bäralla ab lo seu home 'n clava uns tant recargolats que jo mes de quatre vegadas m' hi tingut de tapar las orelles per que tindria por de condemnarme: alló fa escriuir un *marmol*.

—Be fins ara no dieu perquè la vareu insultar.

—Jo li diré: la defensa es tant com natural. Ella 'm va dir qu' estava tocada de la beguda: consideri vosté mateix si axó no es un desmerit per la persona. Y jo li vaig contestar ben *cla* perquè tothom ho sentís: si Senyor; no me 'n amago: si vol li tornaré á dir, perquè aquesta ab las sevas palicas encara

vindria á fer veure que la vaig rebaxá molt: no hi ha un tal: ella 'm va dir que alsava 'l colzo, y jo li vaig contestar qu' era una... ¡ay si! perdoni, que ja no m' en recordava: oh y que ho tenia al capsiró de la llengua.

Bueno, está bé: surtiu aqui fora; esperaréu al sereno á veure si jo hi posaré remey.

—Senyor Alcalde, per l' amor de Deu, esclaman las duas donas al sentir que se las havian d' haber ab lo sereno.

—Calleu.

—¡Senyor alcalde, apiadis! que som unas mares de familias.

—Ja vos he dit que callessiu: senteuse aquí fora fins que vos tornaré á cridar. Y dirigintse al senyor vell, li diu: entri vosté. ¿Qué se li oferia?

—¿Qu' es l' alcalde d' aqueix barri? pregunta 'l vell treyentse 'l barret.

—Si senyó; cubreixis.

—*Donsas*, li venia á posar al seu coneixement, com autoritat, que jo no puch aguantar mes.

—¿Bé, que vol dir ab aixó?

—Si senyor: vosté es l' alcalde d' aquest barri y per lo tant li haig de fer saber: no puch aguantar mes.

—Y descarreguis donchs, ¿que 'm conta vosté ara?

—No s' incomodi, Don Salvador.

—No 'm digui Don, que no so tan noble: espliquis y abreviem qu' aquellas donas m' esperan.

—¡Don Salvador! ay; si algun sant li toqués lo cor, ja que 's recorda de nosaltres, se giren á dirli la Tecla y la Xata.

—Ja vos he dit qu' esperessiu.

—Me creya que ja estavan llestas, diu lo senyor flach acostantse al alcalde.

—No senyor, contesta aquest alsant la veu; enllesteixi qu' es tart.

—Perdoni, donchs; la meva senyora, á pesar d' esser una persona molt conforme y d' esperiencia 'm dona un mal viure: si senyor, á casa no hi há pau ni ditxa, te gelosía sempre.

—¿Qué diu? la seva dona te gelosía de vosté?... que som ximpls aquí?... fugi, home fugi; no siga fanfarria, que no ho coneix que 's vol divertir? ¿Quánts anys te ella?

—¿Qui, la meva senyora? es mes jove que jo; deu tenir á la ratlla dels cinquanta nou.

—Digui que no es tan vella: y en aquesta edat encara fan lo ximple?

—Ja veurá Sr. Alcalde; vosté es molt rigurós: la Francisca té rahó.

—¿Qué 's vol burlá de mí vosté senyor daxonsas?...

—Me dich senyor Fidel; escolti, y un cop m' hauré explicat vosté també hi caurá. Un servidor no hi veu gaire, y com mes vell me faig trovo que 'ls ulls se m' apitjoran de modo que si vull distingir bé á algú, m' hi tinch d' acostar molt, ó sino quedo malament perquè may sé ab qui parlo. Pues ve-li aqui de que vé la gelosía de la meva senyora, que anem á passeig ó á qualsevol banda, y jo per veure qui 'm passa pel costat estiro 'l coll una miqueta, (que ja procuro ferho dissimulat,) pero ¡ca! no hi val, ella se 'n adona y 'm clava pessich al bras que mel' adorm, y 'm sofoca, y de bell y boig; de cap vert y fandillero, no 'm deixa en tot lo camí. Y jo, callo, porque tinch massa prudencia y per taparli la boca no miro al lloch, ni á terra y algun dia 'm sembla que m' estaburniré ensopgant ab qualsevol cosa.

—Miri senyor Fidel. Tot aixó son romansos: ¿que m' explica á mí de la seva senyora y que vol que li fassa jo? Si no fos tan vella diria agafi un vit de bou y distréguila fentla jugar á *romami romamá*; pero ara no se qué li diga:

—Ay Sr. Salvador! ja conech que vosté va de plaga... Pero si me li volgués fer alguna reflexió, conech que s' hi adobaria alguna cosa: som dos desgraciats: ara l' ha donada en que si jo y la minyona ¿m' entent?... res; y s' enrama tota sola, y mou uns escandols que á casa nostre que avants era un Seminari, ara es pitxor que 'l safreig del Pastim. Afiguris qu' avuy perquè m' ha trovat á la cuyna ajudant á la María (qu' es la criada), ha agafat la escombria, y *flis-flàs* á mi y á n' ella 'ns ha fet correr escalas avall. Oh, ¿y dígalí perquè? reflexioni que avuy per dinar teniam menuts de gallina que 'ls feyam ab escaldums: jo, m' estava vora 'ls fogons ab la paperineta á la ma tirant avellanas al morté mentres la Maria las axafava: res mes: tal com li conto. ¿Y vol creure que las ha enfiladas que jo besava la ma de la criada? y, vaja, lo demés ja ho sap, que si no m' escapo crech que d' un cop de canya m' esberlava 'l cap.

—¿Vol que li digui en plata? *donsas* tan ximple es vosté com la seva dona.

—Ara m' ha agradat; vosté si que no gasta embuts. ¡Jo que contava trovar algun alivio...

—Y quina feyna hi tenia vosté á la cuyna? ja conech que deu ser un manefla d' aquells que ab tot se fican.

—Consideri que si m' hi fico es per que m' agrada guisar!

—Be corrent jo no m' hi haig de entremetre: Componguis.

Entra resolutament á la botiga tot esbarat y no para fins al menjador un carreter ab mànega de camisa y las xurriacas á la ma.

¿Ep ep? li crida l' alcalde axecantse de la cadira, estenent los brassos y posántseli al devant per qué no 's fiqui mes endins.

—¿Que fora vosté l' alcalde d' aquest districte?

—¿Qué voleu? vaya unas maneras d' entrar á las casas.

—Es que *me* caso ab lo mon dolent, tinch una verinada á las sangs que Deu 'm valga si no l' estripo tot daltavaix ja 'm pugui negar per mar y per terra; mes que bretol; escandalós; murri.

—Mestre, cuydado com parleu: ¿que teniu ara?

—Que l' espatllaré de per tot arreu: mal m' enterrin mort: no 'n farà mes de municipal; axins Deu me castigui si no me la paga. ¿Que 's pensa que tracta ab negras de Guineya?... Pi-rata, perdulari, que ni solsament sap parlar com nosaltres, y ronca en castellá y gasta mes fantasía que cap caballer? J' ha tingut ventura d' aquellas vidrieras; ó sinó ab lo botó de la roda l' encasto á la paret qu' encara hi fora. Y si no me 'l treuhen de demunt... ¿veu aquesta vara? *donsas* del primer Deu te quart ja li clavo vergassada de travers als bigotis que li desempedro tota la menjadora.

—Mestre, fins ara haveu enrahonat molt, y encara no haveu dit res.

—¿Que mana? que 'l faré desemployá; encara que hi tinga de perdre la salut. No li veura més, ni vosté ni ningú ab lo sabre al costat. ¡Y que 's tinga compte! que si cau á las meas grapas, Deu m' assisteixi, ja cal que tinga las sebas cosas arregladas perque no hi será á temps: que no tindrà cura, jo li abono.

—Val mes que m' ho prenga á la fresca: ¿company? feu lo favor d' esplicarvos clar, y acabém d' una vegada, ó sino aviat nos entendrem. ¿Que ha passat?

—¡Y que tenia de passar!... no res; ¿que 'm conta vosté á

mi ara?... Nada: que jo tenia la *ocupació* davant del *gamatsem* de cuyros quan ell se 'm presenta tot *cert* y mal mandat y 'm diu: «tú, *carreter*, posa el *carro mas pa allà qu' està malamente*». Jo, ¡que li havia de dir!... potser si que m' ensenyará com se traba un carro; ¡ximplet! m' hi posat á riure, y girant-mhi d' esquena y anat fent la meva feyna pensant entre mi: canta canta qui te l' as.—«¿Que no oye lo que digo?»—Prou que 'l sento, Deu lo fassi bo: pero 'm pensava que ho deya ab un altre.—«*Ustet se burla: ¿quiere ver como li apunto el número?*... Si me 'l arriba á pendre, del cop de vara que li endressó á la visera li vuydo 'ls dos ulls que porta á la cara. Y, que se jo que anat barbotejant en castellá; perquè ho deya tan depressa que la meytat de las paraulas se las menjava, y si vol que li digui en plata no li entés de res ni ganas. Al últim, ell que m' agafa 'l caball pel morro y me 'l comensa á ferli donar caparradas y á manejar-mel com si fos un joch de bitllas. Tocarme 'l *diamanta* es pitxor que si 'm toquessen á mi y á la dona. Ja hi saltat á terra: ja m' hi acosto que no mes ab la vista me 'l menjava: «deixa está la bestia li dich, ó sinó, Deu me valga, del cop de puny que 't clavo als nassos te faig malbé l' uniforme. ¡Putiné! ¿que t' has pensat que maneja animals es com fregar la cartutxera? tens ventura que avuy no hi enganxat el *valeroso* que si l' arrivo á portar, ja estavas ben llest, perquè encara no t' haguera vist l' acció de anarli á posar la ma á la cara, de la morrada que t' arramba prou te descambia la ma y 't torna los cinch dits ab pessas menudas. Y d' una cosa n' ha vingut un' altre fins que 'ns havem travat de paraulas, y 'm volia traspasar ab lo sabre. ¡Pobre minyó!... válgali la gent que li han volgut bé, y me l' han tret d' aprop, que sinó éll y sabre, y sabre y éll, los agarro, me 'ls fico sota la xella, 'ls porto á cá la ciutat; los deixo anar allí terra y 'ls hi dich: tinguin, que no sirvan.

—Buenu ¿y no hi ha hagut res mes?

—¿Qué diu?... que m' ha panyorat: ves lo que hi ha hagut.

—Corrent: á las dotze á l' alcaldía.

—¡Ay malviatje la sang...

—Mestre, tinguéu compte ab lo parlar.

—Encara 'm faran perdre! No Senyor: á las dotze no hi puch ser; es l' hora de dinar, y á mi cap justicia d' aquest mon ni de l' altre 'm pot quítar las caxaladas.

—Mestre, culliu la gorra de terra y aquesta acció no la torneu á fer may mes: que vos no sabeu ab qui parleu.

—Prou que 'u sé; millor que vosté.

—¡Com s' entent?... aviat que vos faig portá prés.

—¡Ay mala centella m' escaldi! ¿es dir que un home de bé, encara no podrà piular?

—No vos vull sentir mes: á las dotse á la alcaldía.

—¡A las dotse!... casibé deu volguer dir á mitj-dia. . Corrent: donsas si volan res al peu dels arbres de la riba 'm trovarán: á la part de l' ombra. Vaja Caballés, alegrement.

Mes l' alcalde tot cremat al veure lo descaro del carreté, s' alsa tot furiós y posántseli devant lo detura dihentli: alto; d' aquí no 's moveu no mes que per la manera.

—Senyor alcalde: jo no 'm penso haverli dit una paraula mes enllá de l' altre; si li agraviat perdoni.

—Ja 'u aclarirem després: seyeu mentrestant.

—Ja seuria, pero tinch lo carro alli parat... y, vol dir que deu embarrassá.

—No hi fa res: seyeu.

—Deixim anar á arrambarlo una mica.

—No 'n passeu ansia; ja s' en cuydará algú altre.

—A vosté no li costaría res: al menos deixim anar á posar lo morral á la pobre bestiola que no hi te cap culpa.

—¡Que 'm conteu vos á mi!...

—¡Ay vatualisto; es dir que ara hi deu haver un lley que tan deu servir per las bestias com per las personas. ¡Y deyan mal de la *Repartidora*, Deu me valga, y aquesta gent encara ho arretgla millor: las mateixas tendencias tenen pel bestia que pel qui 'l mana.

—Ja vos he dit que callessiu, ó sino d' aqui estan anireu al calabosso.

—*Buenu, buenu*, no dich res mes. Y 'l carreté agafa una cadira, y avants de sentarse guayta ab certa curiositat á las duas donas y 's coloca entremitg d' ellas fénloshi l' ullet y la mitja rialla.

—Y donsas Senyor Salvador, diu lo vell apoyant las mans y avansant lo cos per sobre la taula; ¿que no li sembla que podria posar un mandato á la meva senyora porque...

—Vaji al diastre vosté y ella; de bona lluna 'm trova per escoltar ximplesas.

Y en lo moment que 'l senyor Fidel 's retira tot confús, in-

vadeix la botiga un tropell de gent ab gran desordre y saragata fent uns crits de «Mateulos, mateulos.»

—¿Qu' es aixó? diu l' alcalde al veures la casa tan plena.

—Miri, respon lo sereno fent avansar á dos pillets; aqueixos s' estavan de vigilancia á la escaleta; 'l que ha pres la roba no l' hem pogut atrapar.

—¿Y d' ahont l' ha presa?

—Del terrat del número 11.

—¡¡Reina santíssima!! esclaman las duas donas.

—Jo que hi tenia tres llansols y dos parells de cuxineras diu la Xata plorant.

—Y jo tota la bugada, afeigeix la Tecla extenent los brassos ab desespero.

Y mientras las dos vehinas ploran y 's despacientan, tothom mou bulla y esbalot. Los de dins de la botiga s'empenyan y 's masegan per veure als lladres. Los de fora cremats perquè no hi poden entrar arman una brega de crits y xiulets, cayenthi de tant en tant alguna catxeta ó trepitxada que talment sembla que allí reparteixin lo pa del Sant d' Espartero.

Lo carreté quan veu aquella bellugadissa s' escapuleix. Al senyor Fidel l' han fet retrocedir fins á un recó de la botiga, y 'l pobre s' está com encastat á la paret no gosant treures la ma de la trinxa dels pantalons per por que no li robin la petraca. Lo Alcalde molt enfurismat no sap hont girarse, y crida y renya á tothom y fa uns ulls com unas taronjas havént-selas ab lo sereno porque no li *despeja* la botiga. Tres ó quatre vehins rodejan y guardan als lladres espiánloshi 'ls mohiments que, infelissos, encara no 's vellugan, ja veuhen alsarse una pila de brassos ab los punys closos prompts á caure sobre d' ells.

Y quan lo xibarri s' ha apaciguat gracias á la energia del sereno, qui, cremat pel sofoco del alcalde s' ho pren de punt no guardant trebas á ningú, 's presenta un municipal portant prés al carreté seguits d' una colla de gent que crida «Mateulos, ja 'l tenim, aqueix es lo lladre. Lo carreté mes cremat que may, ab la vara alsada 's fa fer rotllo y crida protestant de sa ignocencia y vol matar al municipal que l' ha compromés.

Aixis que l' alcalde 'ls veu s' encara ab lo guardia y li diu en castellá: y á donde tenia V. la obligacion mientras esos roban el terrado?

Lo municipal qu' era un Menendez d' aquell forat de Galicia que de tant humils semblan tontos, se treu la gorra y mitj tremolant li diu que se n' havia anat á conduir lo carro fins á casa la ciutat y que del robo ni dels lladres no 'n sabia res.

—Ustedes nunca saben ná; respon l' alcalde, y cuando hay algun robo ú otra cosa, siempre se las *compran* para no embolicarse.

—Pero Don Salvador, si yo estava con el carro!...

—Y á mi que me cuenta del carro! ¿No es un municipal? pues si lo es, no tiene que mandar carros; está V.? Ahora me coje V. esos dos muchachos, que son los que hacian los *paris* mientras el otro robaba, y me los lleva á la Casa de la ciudad: ¿me entiende V.? y vigilancia porque V. me es *corresponsable* de esos dos individuos. Pase V. adelante.

—No D. Salvador; yo iré detrás porque podrían escaparse sin que lo advirtiere.

—Bien hombre bien ¿se afigura V. que somos tan asnos?

Y girantse al sereno li diu: vos y 'l carreté cap á ca la ciutat

—¿Com s' entén, esclama aqueix; ahont me vol fer anar?

—Allí hont mano: de mi no se 'n burla ningú. Vosaltres, afegeix dirigintse als vehins, vindreu per fer de testimonis del robo junt ab aquestas donas.

—Perdó senyor alcalde, diuhen la Xata y la Tecla rebrotánloshi las plorallas.

—No, qu' ara teniu de compareixer per justificar que vos han robat. Y un altre cop podreu tornar á fer 'ls galls pel celobert, que mentrestant los lladres vos aniran pulint la roba del terrat.

—Bé, senyor alcalde li pregunta lo carreter ¿que 'n tindrem per gayre estona? porque ab tanta gent aixó anirá llarch.

—Pochs romansos. Pepa: baixam la vara: comenseu á passar.

—Current, current, torna á dir lo carreter, aixó semblará un jubileo; y dirigintse al senyor Fidel li crida: ¿Ep? Padrí, senyor Canons ¿que no li contan á vosté? venga home que 's distreuré: fassi brasset ab la Xata que jo agafaré l' altre. Y dihent gatadas per aquest estil, tota la comitiva s' encaminá cap á l' Alcaldia seguintlos un poch endarrera lo senyor Salvador ab la vara sota 'l bras, y, un agutzil conegut meu, que va sentir lo que allí va passar, 'm va dir que hi hagué

tal escandol entre las duas donas de primer, y després entre 'l carreter, lo municipal y 'l senyor Salvador, que allí ningú s' entenia y tals foren los crits que no pogueren tirar avant lo sorteix de la Rifa dels empedrats, que 'l feyan al primer pis, y que al últim lo tinent d' alcalde amohinat y ab un cap com uns tres quartans, va ferne tancar al calabosso uns quants y que fora de sí 'l senyor Salvador va trencar la vara—que 's conta que li faran pagar per nova—y válgali qu' ara la plassa no está en estat de *siti* ó sino, ben segú que me li formarian causa per haver fet malbé las insignias de la seva autoritat.

EMILI VILANOVA.

14 d' Agost de 1878.

¡NO TINGUEU POR!

(Poesia d' Henrich Heine.)

DORMIM ab la mateixa son de Brutus:
sols qu' ell se despertá y la seva daga
enfonzá al cor de César. Perqué á Roma
á los tirans era costum menjarsels.

Mes nosaltres no som Romans, y en cambi
fumém *tabaco*; axó si que 'ns agrada,
ja se sab cada hú per 'llá hont l' enfila;
á Suavia per fer bones butifarres.

Nosaltres som Germans braus y honradíssims.
Dormim ab una son molt forta y sana
y al despertáns la set també 'ns abrusa
mes no de sang de reys: ¡fora una llástima!

Som fidels com los nostres tells y roures
y ben tous que n' estém (que va á la banda)
y en lo país dels tells y les rouredes
no hi trovareu cap Brutus per miracle.

Y després suposém qu' hi hagués un Brutus
¿hont trovaria un César en sa patria?
¡si aquí no 'n tením cap! no mes s' hi trovan
qu' eccelents ciutadans de bona pasta.

Ne tením trenta sis, si no 'm descompto
entre reys y reyets (que no es pas gayre).
Cada un porta en lo cor la seva estrella
y dels Idus de Mars no 'n té cap ansia.

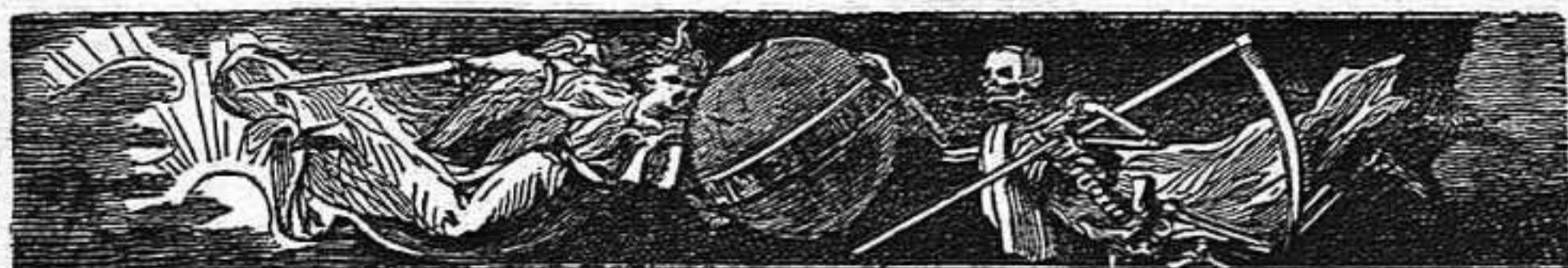
Nosaltres los diem *pares* ab respecte
y diém patria á la nació heretada
per nostres *pares* Reals y Sereníssims.
Les salsitxes ab cols també 'ns agradan.

Quan un d' aquexos *pares* se passeja,
com es del cas li fem la barretada:
y es clar, ¿qu' hem de menjarse 'l com á Roma?
¿qu' es penséu qu' axó es cap cova de lladres?

Nosaltres engrexém als nostres prínceps
sense menjantse 'ls; som de cara cristiana.
Y en sent á Sant Martí matém una oca
y 'ns la menjém farsida de castanyes.

(Traduhida per J. FRANQUESA Y GOMIS.)

DESVARI

CUÁNT temps fa que t' has mort fillet de l' ànima?
¿Quánt temps fa que no 't veig y que t' anyoro?
¿Quánt temps fa que 'l dolor m' ofega y mata
y 'm cerca la buydor?... Fins no 'm recordo
si sols en aquest mon hi he tingut penas
y sempre hi he plorat com ara ploro!

Quant vers lo temps passat la vista giro,
tan sols hi veig un' época qu' encisa;
¿jamay un sol moment he estat alegre!
¿si fins pareix qu' 's somni ó bé mentida!
¿En aquest mon la teva curta estada,
los breus instants que solen dirne dias,
será la sola flor de rica flayre
qu' ha perfumat la meva curta ditxa!

Quan pels carrers á la maynada oviro,
abaixo 'ls ulls ó bé 'm cobresch la cara,
puig al mirarmels, fillet meu, me sembla
qu' encare 't veig, y peno ab sas riallas!
¿Peno!... ¿que dich penar!... ¿molt més jo sento!
¿si las penas ja están en mí arreladas!
¿mes que penar es un constant martiri,
martiri gran que dintre meu trevalla!

Ni un sol moment no puch estarme á casa,
tant es lo que hi pateix l' ànima mia!

me fa patir, lo veurer á tothora
per sempre abandonadas tas joguinas;
al hora de menjar, la buydó' 'm cerca,
¡no estás á mon costat com ans solias!
ningú está rialler, tots los caps baixos,
¡cóm ha fugit de casa l' alegría!
Al veure 'l bressol buyt al sér la vetlla
hont somniant ab los ángels t' adormias,
fins llágrimas de foch de mos ulls saltan,
y 'l cervell dins mon cap crech que 's regira!

Si vaig al cementir, mos ulls plorosos
voldrian penetrar dins la fossana,
y la paret que no me 'l deixa veure
y que per sempre d' aprop meu l' aparta,
voldria ab los meus plors poguer disoldre
perque 'm deixés la fossa destapada,
y quan oberta fos, dins entraria
la caixa á destapar qu' avara 't guardá,
y llavors... ¡oh mon Deu quánta ventura!
¡fins foll me crech tan solzament pensanthi!
Enlassant ab mos brassos sa ossamenta,
besant y rebesant la seva cara
y estant á son costat... llavors voldria
que s' ensorrés lo món d' una vegada!

ARTUR GALLARD.

ORÍGENS Y FONTS

DE LA NACIÓ CATALANA

ΥΙΥΗΗ. Vet aquí una lletra ó lletres de las que los nostres numismátichs, dubten, vacilan y fins se contradihuen, al donarlis valor

En Delgado vol que siga la upsilon y proposa en consecuencia que 's llegeixi *i* ó *γ* sens reparar que un dels valors mes sólidament establerts es el de la *i* ó **Ι**. De rahó per aquesta transcripció no 'n dona cap, la semblansa ab las gregas y prou.

Pero aquesta semblansa que no tenim per que contradir no explica res, puig per tenir satisfacció s' hauria de comensar per estudiar d' ahont la forma grega prové, ó millor si la forma grega y la catalana no surten d' un mateix motllo.

Averiguació aquesta que 'ns la dona feta en Lenormant, que li dona per origen la *vau* arcaica del fenici.

Donchs res te que veure la forma grega ab la forma de la lletra ibérica.

En Heiss proposa llegir V vocal y consonant, es dir v, y per lo tan b, consecuenciã natural del valor fonétich de la *v* ó *b* poch distingit per molts pobles, mes diu lo numismátich frances, «son tan escasos en número los epígrafes en que 's trova «aqueix carácter que no podem oferir respecte á la seva traducció certitut alguna.»

Donchs la qüestió de la transcripció queda en peu casi en tota la seva integritat.

Certament la lectura de las lletras en cuestió es molt difícil de deduhir dels epígrafes monetaris puig sols trovem la **I** en la moneda de **INWΛH**, trovantse despres varias vegadas en lligendas omonoiias ampuritanas, que es ahont se trovan també las demes formas en cuestió.

En Delgado mateix llegint **I=**i, dona una proba evident de que s' ha de llegir **I=v** vocal, puig al llegir lo nom de **PIϕNΛΛ** llegeix **I=**i, y diu *Airilia*, llegin **Λ** *ia*, y anyadeix, «crech que 's pot referir á la ciutat de la Bastitania anomenada per los romans *Auriola*.»

Si, donchs, pels romans era *Auriola*, per que no havem de llegir lo nom ibérich igualment, es dir *Auriola*? L' única cosa que s' hi oposa es la lectura d' En Delgado; donchs be, llegeixis com dihem nosaltres **I=v** vocal y en aquest cas y tindrem exactament lo nom *Auriola*, escrit com ho ferian los romans **AVRIOLA**.

Llegin **I** igual **V** ó **B** consonant, se llegeixen també gran número de noms de las omonoiias ampuritanas fins ara reputadas com illegibles per los numismátichs, com per exemple:

INWΛH—BITSLE.—*Bœtule*.

IϕKNH—BARKINE. etc.

No volem dir empero que en cap cas la **I** expecialment no s' hagi de llegir *i* ó *y*, res d' aixó, puig d' haberse de llegir *i* ne tenim un cas notabilisim, y que per lo notable clarament indica una escepció.

Si **I** es *i* ab major rahó se llegirá **Y-y**, que 's lo qu' ensenya En Delgado. Que **Y** no es ipsilon ni jod sino *v* vocal y consonant com presenti En Heiss clar ó ensenya com havem dit lo *primer vers de l' inscripció de Castelló*, puig dita lletra no 's trova en los epígrafes monetaris. Lo dit vers diu **YIϕYI**... ó sia אצריב aixó es *Birtza* ó *Birtsa* nom de la Ciutadela de Sagunt; igual nom portaba la Ciutadela de Carthago, y com veurém, dit nom per conte d' esser grech es de pura rassa semítica.

Ja está dit que sent $Y-V$ consonant será també igual á v vocal com per la I.

Las formas PH nos semblan raras: se trovan en las omoñoias ampuritanas y en una inscripció ibérico-llatina (de baixa época per consegüent) y d' aquí que lo seu valor avuy per avuy hagi de fluctuar entre y y v vocal y consonant. Y fins es posible que 's trobi ab los dos valor segons la diferencia de temps.

Queda per determinar el valor de V que per En Delgado es upsilon, y per En Heiss te lo valor llatí vocal y consonant.

Falta també aquesta lletra en las nostras lligendas monetarias pero se trova ab frecuencia en las inscripcions lapidarias, ahont se trova casi sempre ab jucla, es dir com sílaba V ba, be, bi, etc., valor que surt clar de lecturas tal com $V\text{N}$ y $V\text{N}$ - ב Ben, «fill» en hebraich. Demostrat lo seu valor com consonant, lo seu valor com vocal surt per sí mateix.

En Delgado llegeix V . V . $c-k$, sens dubte per creure que es \blacktriangle ó \blacktriangle posada de punta, lectura que retchassém en absolut, mes endevant es trovarán las rahons, per lo que fa al alfabet y ibérich, pero que creyém possible per l' alfabet celt-iber.

ΔX Las dos lletras adjuntas, que per sa forma son las que menys dupte havian d' oferir en la transcripció, son emperó de las que resultan mes difícils d' explicar.

La qüestió no está en saber si una y altra son d y t , en lo que no hi ha dupte, sino en determinar quan son d ó quan son t , aixó es, quan una mateixa de las duas ditas lletras val d ó t .

Aquest cas de confusió no es nou.

Los egipcis, podian dar ja á nostres Chethas l' exemple, puig per ells fins sembla que no existeix la d , puig quant se trobaban ab un nom estranger, com per exemple, el de Dario, per escriure la d feyan una combinació de dentals y nassals que 's pot representar per nt y deyan ó escribian *ntario* (1).

D' un' altra part podia venir també una corrent que influís en confondre las duas lletras, per consecuencia de la confusió

(1) *Grammatica copto-geroglífica*, de Francesco Rossi, pl. 21.

que s' establís per los dos valors fonétichs, y es per la part dels Celta, puig axís en Celta, com en Gaélich, com en Cornich. Armorich, etc., se cambia la *d* per *t* y viceversa, y també per *dd* y *th* (1):

En euskar es lo mateix y per últim en hebraich de igual manera cambian las duas lletres.

Un cas per il·lustrar la qüestió nos posará de relleu una gran y nova dificultat, y lo tenim en lo vers 9 de la inscripció de Castelló, ahont se llegeix: ✕ Δ Ε Π: la lectura d' aquest nom presenta la novedad del primer signo ó lletra ¿D' aquesta forma quin signo es lo seu radical? Evidentment ✕ puig + que també podria dar la radical es forma desconeguda aixís en l' alfabet ibéric com en lo celt-iber. Los numismátichs que fan d' ✕, ·✕· y ✕, Η, dirán qu' es Η silábica *ha he*. Mes nosaltres preguntém: ¿per quína rahó ✕ *h* y ✕ *t*? Evidentment á qui hi ha contradicció ó ✕ no es *t* sino *h*. Mes apar que 'n los noms celt-ibers ó de la Celt-iberia ahont figuran ✕ ✕ etc., lo tal signo no representa mes que una aspiració ó la sílaba *hi* per *Hileoscan* y la *he* per *Hernesquen* (Huerneces. Mes llegin lo primer Ἡεόσκη veyem clar que no 's tracta sino d' una aspiració per la sílaba inicial, sens saber quina, representada per los grechs per l' acento ó aspiració suau. Donchs la transcripció numismática res prova, puig ne fa una aspiració, y com la forma étnica es ✕ nosaltres sostenim per lo signo del vers de la inscripció de Castelló, *t*, y ara dihem, que si fos *h* no 'ns perjudicaria en la nostra lectura com se ve urá en son lloch, y aixó dihem porque no 's cregui que optém per la *t* obligats per la nostra lectura.

Lo vers de Castelló diu lletra per lletra, TADEI, nom ben conegut, donantnos en continuïtat ✕ = *t* y Δ = *d*. De un' altre possible solució per la primera lletra parlarém més endavant.

Donchs si es *T*, sona *t*, ó millor *ta*, *te*, *ti*, etc.

△ △ △ △ △ △ △ Per tots aquets signos En Delgado y En Heiss donan lo valor dels diptongos *au*, *au*, *vv*, *ou*. En Zobel disenteix per lo signo △ que 's trova en las monedas de

(1) *Gramática Céltica*, per I. C. Zeuss, pl. 60-70, pl. 73-84, 85.

la Seu d' Urgell y llegeix *Du*; nosaltres dissentim de tots tres.

Escoltem la veu d' En Heiss al explicar la primera dificultat que resulta de la lectura proposada per ell y per En Delgado.

Lo nom de Tarazona s' escriu:

1	△	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ
2	△	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ
3	△	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ

y diu: «nosaltres transcribim OVRIASAV ó OVRIASO. *Ou-riaso* está compost d' *ouria* aygua (en euskar) y de lo final «so que porta l' idea de *excelencia*; *Uriaso*, que 's pronuncia-ria *Ouriaso*, deu traduhirse per *Ayguas bonas*: Plini nos «ensenya en efecte que la vila de *Turiaso* era célebre per las «sevas ayguas que daban al ferro un tremp notable. Lo carác-ter △ es generalment considerat com tenint lo valor de la D «llatina, á causa de la seva semblansa ab lo *delta* grech (re-«cordis lo qu' havém dit al parlar de la ϕ); mes las variants «incontestables del △ celtibérich son △ △ △ △, que 's troban «baix diferents formas en los bronzos d' *Iluro*, en los que 'ls «seus epígrafes donan:

1	ϕ	△	—	△	—	△	—	△	H
2	ϕ	△	—	△	—	△	—	△	H
3	ϕ	△	—	△	—	△	—	△	H
4	ϕ	△	—	△	—	△	—	△	H

«d' altra part lo nom de la vila que 'ns ocupa era *Turiaso* y «no *Duriaso*: la T celtibérica nos es coneguda, es la X, sovint «exprimida per D en las transcripcions llatinas; en fi, seria en «aquest sol epígrafe △ ϕ ϕ ϕ ϕ ϕ ϕ ϕ ϕ ϕ ϕ, que la D llatina se trobaria «representada en celtibérich per △ y las sevas variants.» (1)

Es necessari pensar molt y molt per endevinar lo que té de errada l' argumentació d' En Heiss.

Si △ tercera forma del nom *Turiaso* es *ou*, *o*, será també *ou*, *o*, en < △ ϕ ϕ, en ϕ ϕ ϕ △ ϕ ϕ ϕ, donchs bé, en Heiss llegeix lo primer d' aquets dos noms, *Kukose* y *C-el-sa* (2), y lo segon *Ark-B-rig* (3) De modo que sols Heiss dona per dita lletra *Ko*,

(1) Obra citada, pl. 191 y 192.

(2) Id. id., pl. 146 y XI.

(3) Id. id., pl. 107.

ou ó *o*, *el* y *b*, donchs no som temeraris al assegurar que no 's coneix lo valor exacte de la lletra en qüestió.

En Delgado no cau en lo incomprendible error de trobar una *b* en la lletra que 'ns ocupa y llegeix com per la constant *ou*.

Abrumat En Heiss per lo nom de Turiaso, admet la possibilitat de que sols per aquest nom la Δ de la primera forma fos la D llatina, y que las variants ibéricas fossen las variants silábicas *Da, De, Di, Do, Du*.

Nosaltres may farém tals concessions; una lletra pot estar en una inscripció per equivocació, lo grabador pot equivocar tota una serie de noms en una inscripció de la qual no coneixi la llengua, mes de cap modo 's pot admetre per una serie monetaria un cambi constant de lletres, de tot punt arbitrari, puig si pe'ls celtíbers dita lletra ab sas variants tenia valor d' *ou* ¿cóm havian d' admetre ni endevinar los del poble y districte de Tarrazona qu' aquell signo valgués per D, y que un nom escrit ab aquesta inicial fos lo nom del seu poble ó capital? Es necessari donchs, desistir de dita explicació y estudiar de nou lo punt. Lo verdader punt de partida se trova en las primeras formas de *Turiaso* y d' *Iloure* (?). En son lloch havém demostrat qu' es *d* y *t*.

Tota combinació silábica ó de vocals (diptongos), es necessari que dongui d' un modo clar los elements de las lletres que 's combinan. Nosaltres sabem que un petit pal, un punt indica una vocal, *a, e, i, o, u*, pero quan es en combinació es necessari que la lletra ab la qual se combini dongui lo valor inicial. Nosaltres podém llegir ϵ , *ka, ke*, etc., Λ , *la, le, li, lo, lu*, etc., porque la ϵ y la Λ demostren la combinació silábica. Nosaltres havém vist una lletra especial per lo diptongo *au, ai* la \uparrow , y encara havent dit de aquesta lletra y de la seva similar Λ , que hi ha que buscar las otras formas dels diptongos per quant la lletra inicial es \uparrow , mes per lo que toca tota combinació marcada per una lletra consonant, la combinació es silábica, no diptongal, y aixís de la mateixa manera que ϵ es *ka*, y Λ *la*, sent la Δ *d*, las combinacions $\Delta \Delta$ son silábicas ab D inicial, *Da, de*, etc., *Dae, daa*, etc. Ara bé; des lo moment que las juclas no designan mes que unas vocals; y

son las vocals lletras que 's supprimeixen en l' escritura ibérica, radicalment ó facultativament segons nostres numismatas, lo trovarse la Δ sense juclas en las primeras formas de *Turiaso* y de *Iluro* (?) no indica sino una d' aquestas dos cosas: ó supressió de vocals, que 's lo que creyem y es lo més lògich, ó bé descuit de grabar la jucla ó mala acunyació, circunstancias qu' en lapidaria y numismática s' han de tenir sempre presents, pero á las que no s' ha de recorrer sino ab gran cuidado y parsimonia; es dir, sols en cassos de verdadera evidencia.

De totas maneras, per *Turiaso* com per *Iluro* nosaltres posém la qüestió resoltament en los epígrafes de núm. 1.

A las formas dels noms que 'ns ocupan per tenirlos en tota sa integritat, afegimhi lo nom constant de la Seu d' Urgell, $\blacktriangleright \blacklozenge \blacktriangleleft \blacklozenge \blacktriangleright$. La qüestió, com se compren, queda ara limitada á la explicació de dits noms ó sia de la seva etimología, y ara esperém que 's convenserán los nostres numismátichs qu' es de tot punt necessari l' estudi etimológich per determinar exactament lo valor de las lletras ibéricas.

Nosaltres creyem irreprochable l' etimologia de *Turiaso* dada per En Heiss, nosaltres y veyem, com ell *Ayguas bonas*, sols que mentres ell ne fe un nom ibéric pur ó auskar, nosaltres ne fem un nom celtibéric. *Ouria* es aygua en vasch, pero *Dour* es aygua en celtich de ahont per la mezcla y confusió de las duas llenguas ne resulta lo nom *DOURIA-SO* que com se veu es lo nom euskar ab pronunciació celtibérica. Lo cambi de D per T per los llatins es dels mes vulgars, coneguts, y millors explicats per la filología.

¿Anem ara á lo nom d' *Ilure*, ó *Iloure*?

¿Perqué *Iloure* y no *Il-Doure*?

L' etimología es la mateixa, *vila de l' aygua, del riu*, y si las monedas d' *Il-Doure* s' han de portar com nosaltres creyem á *Ilorci* lo nom de *Vila del riu* li escau perfectament. (Admetém per un moment que *Il* vulga dir *vila*, com diu tot-hom enganyat per Humboldt.)

Lo nom de la Seu es també corrent ab la nostra lectura, y ara veurá En Zobel com ell llegeix mal al llegir *Arkedurgeneses*, puig lo nom es *Arca-Dour-g. Altura de l' aygua*, com si diguessim riu, puig lo Segre passa per l' altura ahont prengué primitivament asiento la Seu, es dir ahont avuy se trova Ciutadela.

Es dir un nom francament ibèrich escrit ab pronunciació cèltica, lo que corrobora las monedas de dits pobles ab lo símbol cèltich de *Douriaso*, *Ildoure*, y *Arkadourg*, repetint per tots tres lo mateix fet.

La forma \blacktriangle no l' havem trovada en cap moneda mes figura en l' *inscripció de Castelló en lo vers 8* ahont se llegeix lo nom que transcrit dona ADONIIA nom propi, igual al del fill de David, y per nosaltres ja conegut.

Lo valor de \blacktriangle s' ha de treure dels noms de

1— \blacktriangle — Σ \blacktriangle \diamond	<i>IlauGIT</i> — Olite (?)
2— Σ \blacktriangle — \blacktriangleright	<i>Salvvie</i> — Saluvia (?)
3— \blacktriangle — \blacktriangleright \blacktriangleright \blacktriangleright	<i>Onthega</i> — Agde (?)
4— \blacktriangleright — \blacktriangle \blacktriangleright	<i>PAURP</i> — Perpinya.

Es dir per un mateix valor tenim las transcripcions *au*, *vv*, *o*: nosaltres com s' endivinará no acceptem tal solució: si la inicial silábica es \blacktriangle *l*, correctament llegit lo número dos dona *sALLuiE* ó *Salys* del Rodano—*vegis pl. 440 y 441* es dir los *Salluui* de Livi. Si es la \blacktriangle prolongats los brassos allavors tenim un diptongo que pot esser *au* *ai* etc. formas conegudas.

Reprenen lo numero dos y llegim *sAL e* tenim lo nom conforme l' escriuen Strabo y Tolomeo $\Sigma\alpha\lambda\upsilon\epsilon\varsigma$.

Lo número quatre, llegint *PeirP* en l' hipòtessis d' esser una \blacktriangle prolongats los brassos, tindriem la mateixa radical de Perpinya mes correctament escrit.

Respecte al primer y segon nom la dificultat arranca de l' indeterminació dels llochès qu' acunyaren ditas medallas.

Mes si la \blacktriangle es una \blacktriangle prolongats los brassos, y correspon á la *vau*, com *vau* podria esser també *f* y allavors explicariam correctament lo número 1 puig tindriam *Il-Fauket* es dir *Falset*. En Heiss porta aqueixas monedas á Olite á condició de llegir la lletra dubtosa *au* valor conegut, *o*, de fer de Σ *q*, una \blacktriangleright *g*. per referirla á la primitiva *Oligito* vila dels vascons, poble de símbol celtibèrich, quant la moneda en qüestió porta lo símbol ibèrich, y aixó quant ell mateix diu que dita moneda la trová prop de Tortosa, indicació preciosissima per senyalar exactament la situació de Falset.

Per lo que toca al número 8 hi tenim las dificultats indica-

das, sens rechassar l' atribució d' En Heiss creyem que 's necessari trevallar mes l' etimologia d' Agde.

Resulta donchs que lo valor de nostra lletra necessita d' una modificació, aixó es, s' ha de veure sempre quant la radical es **Λ** y allavors tenin la sílaba *la, le* etc., y quant es una **↑** ab los brassos prolongats.

Λ. Λ. Λ.

Los numismatichs donan á las lletras que precedexen lo valor de *K* y res tenim que dir en punt á los noms en que ditas lletras es donan, pero son ditas lletras tan raras en lo pais ibérich, que en dos vegadas, per las tres solas vegadas que las veyem usadas, no podem aceptar lo dit valor.

En una moneda de Sagunto se hi llegeix l' epígrafe *Ila-laldur* ó *Ilkakaldur* nom que fins ara ha resistit á tots los esforços per traduhirlo ó esplicarlo, y en unas monedas de Celsa **ΛSE** s' hi trovan las variants **ΛSE** y **ΛSE**. En punt á inscripcions sols havem trobat la **Λ** en los versos 7, 16, 19 y 21, de *la inscripció de Castelló*. En lo vers 17 hi ha una lletra la antepenultima comensan per la dreta que 's pot llegir **Λ** dada la concordancia alfabética que fins ara havem trovat entre los alfabetos ibérich y celtibérich, sembla que no hi pot haver dificultat en la lectura de ditas lletras, pero com ho demostran las monedas de Celsa, **Λ** pren lo valor silábich de *el* y no el fonetich de *K*. En Heiss per sortejar la dificultat de llegir lo nom de Celsa tal quan los deixém transcrits. Atribuiheix ditas monedas á *Kukosa*, ó *Sucosa* un altre poble, sistema que si pot passar com ingenió no 's pot admetre com serio. Pero el cas, evidentment, no 's nou, puig que l' inscripció de Sagunt publicada per En Vicens Ximeno (1) dona lo nom **Λ<** que sona avuy escrit **↑<** en las obras d' En Erro (2) y d' En Boix (3), sols per haberse ocorregut á Erro dir, que habia de estar la jucla en lo centro.

No veyem donchs possibilitat de llegir dos signos diferents, col-locats aixis en la lápida Saguntina com en las monedas de Celsa l' un al costat del altre per una mateixa lletra.

(1) *Escritores del Reyno de Valencia. Tomo I, pl.*

(2) *Alfabeto de la lengua primitiva de España—pl. 161 lám. 4.*

(3) *Memorias de Sagunto, pl. 109.*

Prenent donchs las monedas de Celsa com á guía per desenredar tan embrullat asunto, tenim que Λ y Λ en las ditas monedas sonan CE Λ ()L SE ó C Λ SE. Aplicar aquest valor als epígrafes de la Seu es imposible, ahont hi ha que llegir per la segona lletra *Du* ó *Dou* com hem vist en son lloch, mes notis be lo que ja havem declarat, tal signo no 's troba sino en las monedas ab lo tipo celtibérich qu' es precisament las qu' havem reproduhit pera donar una idea dels dos simbols. De modo que la varia lectura que sembla que proposem no es tal, puig se tracta de dos rassas diferentas.

Corrobora la lectura que 's despren de las monedas de Celsa la lectura d' una *Laei* que porta En Lorichs pl. XV, número 9, y que reproduheix En Boudart pl. XIV nùms. 3 y 8 ahont se veu lo nom escrit $\Lambda \text{P} \text{N} \text{E} \text{M} \text{K} \text{N}$ si no es donchs una mala lectura d' En Lorichs, le *Laie* en cuestió justifica la lectura de Celsa.

No 's cregui que nosaltres trevallem imbuits de la forma com *l*. Es molt cert que no la perdem de vista, pero es á condició de creure que si en lo pais celtibérich Λ es *k*, en lo pais ibérich es *l*.

La demostració és feta, no hi ha mes que mirar de las formas quina de las dos usa un y altre poble.

Vegis en proba lo fet demostrat en lo següent cuadro que formem ab las lecturas y monedas d' En Heiss.

Lo signo \dagger denota pel poble que lo porta, que la lletra que va demunt es l' única qu' ha usat. Las cifras árabes la proporció en qu' una y altre forma entran en lo monetatge, del poble que usa una y altre forma.

POBLE IBER.		POBLE CELT-ÍBER.	
	Λ	\dagger	Λ
Aurila. . .	\dagger . . . »	Calahorra. . .	\dagger . . . »
Bitsla. . .	\dagger . . . »	Erala.	\dagger . . . »
Laure. . .	\dagger . . . »	Ecala.	\dagger . . . »
Laugit. . .	\dagger . . . »	Bilbilis. . . .	\dagger . . . »
Laguna. . .	\dagger . . . »	Olbega.	\dagger . . . »
Gili.	\dagger . . . »	Ledesma. . . .	\dagger . . . »
Salvvie. . .	\dagger . . . »	Samala.	\dagger . . . »

POBLE IBER.	POBLE CELT-ÍBER.
Lleyda. . . 16 . . . 6	Libia (Leiba). † . . »
Celsa. . . . 11 . . . 2	Lantza.. . . . † . . »
Laie.. . . . 1 . . . 3	Osca.. † . . »
Alaon » . . †	Olais.. † . . »
	Olige.. † . . »
	Eliana. † . . »
	Aracili. † . . »
	Velia.. † . . »
	Castulo. † . . »
	Ilaure. 5 . . 1

Resulta donchs, de nostre quadro, que per los Celtíbers es constant l'us de **†** per l, puig la **Λ** sols se troba usada una vegada.

No hi ha igual unanimitat per lo que toca al poble Iber, mes la constant es **Λ**. Y havem d'observar que com eran en lo temps que historiem Lleyda, Celsa y Alaon vilas fronterisas dels celtíbers, se compren que per l' us y tracte d' un y altre poble, que los Ibers per equivocació escriguessen alguna vegada una lletra per conte de l' altre. Respecte á las monedas de Laie es un fet del tot anormal, que tal volta sols se pot explicar per l' época baixa del seu monetatge.

Donchs se compren perfectament que **Λ** siga per los celtíbers una lletra diferenta de lo que ho era pera los íbers puig may l' usaren, ó si l' usaren ho feren com *k*.

Una demostració mes precisa, si cap, de la qu' havém donada, se pot afegir, tant es lo que 's pot dir sobre un punt tan important y ab tan gran descuit tractat. Nosaltres acceptém que **Λ** pugua esser y siga *k* ó *ka* per los celtíbers, y d' aquí qu' estiguém conformes ab que com *k* se llegeixi en lo nom de Calahorra, ahont veyém la κ y la λ juntas **ΛΠΡΞΦΙΧΜ** y lo mateix dihém per Aracil ó Medinaceli **ΠΦΛΠΠΧΜ** nom ahont, notis bé, es beu clar que son duas lletres diferents **Λ** y **†**.

Mes allavors preguntém, per qué En Delgado que ha conegut una variant d' Aurilia desconeguda per En Heis no llegeix *Aurilk* ó *Airilk*, y llegeix **ΠΙΦΛΛ** *Airilia*, fent donchs de **Λ** *ia*? Nosaltres no sabém veure més rahó que la de portar á la

bastitana Auriola unas monedas donadas per incertas per En Heiss, puig comparant las dos lletras finals se veu clar que s'han de llegir de la mateixa manera sols que l'última es silábica.

Y en conclusió, ab lo qu'esperém donar per definitivament resolta la qüestió, las monedas ibéricas de Sax l'antiga *Sekisa* **MEANSD** donan per la *k* gran varietat de formas **Λ. A. Π.** y entre ellas dona com se pot veure en lo número 5 d'En Heiss la *l* ibérica com *k*, es dir, que fa **MEANSD**.

No pot, donchs, cabre cap dupte de que **Λ** es *κ* per los celtibéricchs y **Λ** per los Ibers, y sols per excepció justificada **K**.

Una última observació per lo que fa al silabari.

Son tantas las sílabas que resultan del estudi de las monedas ibéricas, celtibéricas y turdetanas, que per poch que las inscripciones lapidarias continuessin donantnos novas formas, podriam casi fer un silabari complert.

Aqueix fet té una certa importancia, puig com es ben sapigut, l'escritura silábica reemplaça immediatament á la ideográfica y precedeix á l'alfabética. Los geroglífichs lo mateix que las inscripciones cuneiformes, nos han donat á coneixer las tres menas d'escriture, y nosaltres no sabém si en las sílabas ibéricas s'hauria de veure com un rastre de l'escritura silábica anterior á la ibérica. En aquest cas lo sistema silábich ibérich es polífono, aixó es, susceptible de varis sons, puig com havém dit, un mateix signo pot dir *al*, *el*, *il*, etc., que *la*, *le*, *li*, etc. Aquest sistema no es igual al polífono egipci que cambia radicalment moltes vegadas, puig per exemple, un mateix signo pot dir *ab* y *mer*, determinantse 'l valor silábich per lo signo subsegüent. Aquesta última observació, repetim, que avuy per avuy no té gran trascendencia, més en lo esdevenidor ne pot tenir si nous descubriments epigráfichs venen á aixamplar lo quadro de nostra observació.

LA LENGUA DELS ABORIGENAS.

L' EUSKAR Y L' ACAD.

En la plana 411 deyam: «Linguisticament la demostració de que una mateixa rassa poblá los dits punts, «aixó es, desde 'l Garona al Egipte, donant la volta per «l'estret de Gibraltar, y lo Centro Americá, es ja mes

«difícil de probar.» Y á continuació havem donat á co-neixer las mes autorisadas opinions regnants sobre las diferencias que existeixen entre las llenguas vasca, bereber, guache, etc.

De nostra teoria històrica surt, que l'aborígena, que havem confongut ab l' Iber per manca de medis de distinció y separació, 's trova cara á cara ab un poble semítich que li comunicá la seva civilitació. ¿Li comunicá també la seva llengua? ¿Feren los semitas que vingueren á la civilitació de la península pirenaica, lo que cents y cents anys despres feren los espanyols en América?

Aceptant la paritat del cas, tenim, que axis com avuy per América, en certs recons de la mateixa, se parlan las llenguas dels contemporáneos de Hernan Cortés y de Pizarro, que en la nostre península se hi manté viva una llengua, que no saben encara avuy á quin poble referir los mes eminents llingüistas d' Europa. Parlem de la llengua euskara ó vasca.

¿Lo vasch es la llengua del aborígena?

Si nosaltres diguesim que 'l aborígena es fill del únich tronch humá, del tronch adamita, y que en lo paraís no 's parlava altre llengua que lo vasch, cosa que en lo nostre temps ha insinuat l' abat D' Iharse de Bidassonet, podriam donar lo punt per resolt en favor d' esser lo vasch la primera llengua que 's parlá en la nostra península, mes dissentint radicalment de tal manera de veure, la cuestió queda en peu y tota sensera.

Filologicament lo vasch es una llengua del grupo ó del estat aglutinant. Grupo ó estat, puig que avuy se vol que totas las llenguas hagin pasat per los estats silabich y aglutinant avans d' arribar al de flexió—lo cert es que la filologia y la llingüística no han donat un pas en ferm en lo punt de demostrarnos la filiació ó parentiu de la llengua euskara. Sa última paraula acaba de pronunciarla En Abel Hovelacque: «nosaltres persistim en creure, diu, «que l' idioma euskar ha sigut la llengua dels antichs «Ibers, ó al menys un dels seus dialectes; bé que 'l fet no

«s' hagi encara científicament demostrat.» (1) Donchs com se veu, per En Hovelacque la cuestió s' ha de moldre en lo terreno històrich, puig tal com ell planteja lo problema la resolució está en saber qui son los Ibers.

Diguem avants de correr en busca del origen dels Ibers que avuy estan completament desacreditats tots quants estudis s' han fet per explicar lo vasch per las llenguas ugrico-tártaras, y que no tenen major autoritat las teorías y probas aduhidas per demostrar lo seu parentesch ab las llenguas del tronch ario.

Anem donchs á la qüestió històrica.

En Fernandez Guerra diu, que tots son uns, vascos é ibers, y que los primitius vascos ó ibers vivian en la Colquida y la Armenia, y que lo nom de Ibers vol dir *riberenys* (2).

Admetent aquesta manera de veure tenim, que si l' Iber era originari de l' Armenia, l' Iber no es l' ab-orígena; ¿donchs quina era la llengua del aborígena, quina era la llengua del poble que 'ls Ibers trovaren establert en la península quant la seva emigració?

Aquesta qüestió que tan formidable 's presenta queda resolta en lo terreno en que la ha plantejada en Fernandez Guerra determinant lá llengua dels Ibers de l' Armenia, puig si tots son uns, la llengua que 's parlava en lo Taurus era la llengua que resonava en lo Pirineu.

Si donchs se demostra que la llengua dels Ibers armenichs es la llengua dels Ibers vascos, tindrem demostrat:

- 1.º Que los vascos no representan l'element aborígena:
- 2.º Que la llengua del ab-orígena era una llengua diferente de la vasca.

Després de lo dit, ja los nostres lectors están en lo cas de contestar á la primera pregunta ó cuestió, aixis poden dir que en cap recó d' Asia no hi ha, ni ha hagut may un poble que parlés vasch. Donchs lo vasch no es la llengua

(1) *La linguistique* par Abel Hovelacque pl. 103.

(2) *El libro de Sontoña* pl. 13 á 21.

dels Ibers de l' Armenia. Aixó es incontestable. Si los nostres Ibers eran germans de rassa dels Ibers de la Colquida y de la Armenia, al separarse, los nostres Ibers no havian d' apendre per lo camí un altre llengua, donchs ó no hi ha germandat, ó en Asia 's parlá vasch. Aixó últim es inaguantable, donchs no hi ha tal germandat.

¿Eran per lo menys parents los nostres Ibers dels Ibers asiátichs?

Aquesta es ja un' altre qüestió: «y com lo parentiu de «las llenguas turanesas—d' aqueix grupo es lo vasch— «nos demostra com per las llenguas semíticas per aquell «aire de parentiu que senyala la seva unitat d' origen, y «lo mateix dihem per las llenguas indo-germánicas, puig «lo que las caracteriza es la seva diferencia de lexico» (1) vet aquí que lo parentiu dels Ibers d' un y altre costat de Mediterrani s' hagi de buscar en part mes fonda que 'n lo diccionari d' un y altre poble. Y aixó tant mes, quant de la primitiva llengua dels Ibers asiátichs En Lenormant ens dirá ab ben pocas paraulas, lo que s' en sap y lo que s' en pensa en lo mon científich, y aixís diu: «La opinió d' Hincks no te cap valor avuy dia puig en son temps no s' hi veyia clar en llingüística; lo que diu En Layard que hi veu una gran part donada al element mongolich; lo que diu En Rawlison, que la trova emparentada ab los medas Turanesos y los Accads de Babilonia, y per fi lo que diu En Mordtmann que li sembla que l' Armeni actual no explica totas las dificultats, «son altres tantas afirmacions sense probas que 'ls seus autors no podrian «justificar científicament» (2) y ell per son costat, diu, que no hi trova ab l' antich llenguatge iberich mes que una semblansa y es ab lo georgich, y que la filologia, ens fa descobrir «en la població primitiva de l' Armenia, al N. dels Akkadi ó Caldeos dels monts Gordyanos, un poble

(1) *Etudes Accadiennes* par E. Lenormant. P. part. t. I, pl. 200.

(2) *Lettres assiriologiques-Sur l'ethnographie et l'histoire de l'Arménie avant les Acheménides*, par Fr. Lenormant. To. I, pl. 124.

que fins la fi del segle VII de avants de J. C. es de igual rassa que 'ls antichs Ibers ó sian los moderns georgichs.» (1).

Donchs com ja havem indicat de la llengua alorodiana res n' ha dit la filologia moderna per ahont poder adivinar entre ella y lo vasch un llas de parentiu. Pero en lo punt á que havem arribat mereix donarse á coneixer la opinió d'En Knobel (2) que repeteix també En Phillips (3).

En Knobel diu, «no, los Ibers no hi ha que buscarlos en lo poble aixis d' antich anomenat, los Ibers son los *Tiberians* puig la *T* no es ni mes ni menys que l' article, y *Tibar* es lo mateix que *Tubal*, d'ahont *T-ibar* ó *T-ubal*. Sobre d' aqueix punt nosaltres sols podem dir com En Phillips que las analogias que surten de considerar la *T* com un article l' obligava á dar á coneixer dita teoria; (4) mes ara afegirem que nosaltres no sabem d' ahont pot surtir un article *T*.

En Phillips de qui havem citat lo seu estudi sobre *La Invasió dels Ibers en la península perenaica*, 's pronuncia per l' origen asiátich dels Ibers occidentals, mes nosaltres demanem á tots quants hagin llegit lo *cap III-Asien als die Urheimath der Iberer*, si han trovat una sola rahó en favor d' aqueixa germandat de rassa, mes que la de la igualtat de nom. Y si com demostra En Lenormant ja Herodoto doná á la suposada rassa Ibera lo nom d' *Alorodiana*, nom igual al que donavan los Asirichs á la seva llengua *Urarti* (5), que si lo nom d' Iber es un nom d' época baixa y de pura invenció, ni l' igualtat de nom tenim entre los Ibers orientals y los occidentals. Havem per fi de donar á coneixer també la opinió dels que treuhen los vascos del pais de la Confederació dels Chethas, tal es lo que sosté Mr. Garat qui veu en los

(1) *Lettres assiriologiques*, pl. 128 y 129.

(2) *Die Volkertafel der Genesis*.

(3) *Die Einwanderung der Iberer in die pyrenäische Halbinsel*.

(4) *Idem, idem*. pl. 16.

(5) *Lettres assyriologiques*, etc., pl. 132.

euskars al revés d' En Fernandez Guerra, als representants de Sem, que surtirian de la Fenicia y de las comarcas vehinas per colonisar la Espanya. (1)

Lo que ha embolicat la qüestió com ja haurán endevinat los lectors es la notoria y evidentia influencia semítica que en lo mateix vasch se nota, y que no sabentse explicar científicament, ó s' afirmava ó se negava en redó donant lloch á epígramas de mes ó menys bon gust. (2)

Nosaltres venim ara ab la pretensió, gracias als treballs d' En Lenormant sobre la llengua d' Accad, de fer donar á la qüestió un pas decissiu.

Partint de la hipótesis de que la rassa primitiva de la península parlava l' euskar, *llengua sens parentiu ab cap llengua caucasica*, y llengua del grupo aglutinant, dihem que 'ns sembla evident, qu' aqueixa llengua al posarse en contacte ab una altre de la mateixa índole, pero mes culta y perfeccionada habia de sentir naturalment la seva influencia. Y si aqueixa nova llengua aglutinant venia parlada per un poble conquistador, dat que lo poble ab-origena tingués vigor y virilitat per conservar lo seu llenguatge, ahont s' havia de sentir la seva influencia era precisament en la sintaxis de la seva llengua, puig imposantlos la seva civilisació, los habia d' imposar la seva manera de pensar y de sentir. D' aixó 'n tenim una prova clara en los escriptors subjectes á influencias extranjeras, puig á pesar d' escriure ab la llengua maternal la construixen conforme l' influencia que sobre d' ells pesa. Quant donchs l' influencia pesa de tot son pes, quan lo poble s' obra per ella á la civilisació, la llengua materna podrá conservar-se, pero lo cap, lo cervell obehirá á las lleys sintáxicas d' aquella civilisació invasora y regeneradora.

(1) *Origine des basques de France et d' Espagne*, pl. 287 y 288.

(2) Qui vulga autoritats sobre la materia llegexi los estudis sobre lo vasch d' En Darrigol que fins avuy es de lo mes serio que s' ha fet. Ademés consulti En Michel *Le pais basque*, En Garat, *obra citada*, etc.

Aixó dit, y donat que lo vasch fos la llengua dels primitius Ibers, ja cubrisen aqueixos tota la península, ja sols habitesin en la vall del Ebro ó del Iber, la confederació dels Khar-u los trovaria en un estat rudimentari, en el qu' implica la edat de pedra, sufrint immediatament dels pobles confederats la d'aquell que per la seva llengua mes facilitat donés per las transaccions, y com entre los pobles invasors venia lo poble Accad, poble de llengua aglutinant, Euskars y Akkads es trovaren en condicions mes ventajosas per entendres, que no Euskars y Kefats. Y que en la península vingué un poble de llengua d'Accad ho havem deixat demostrat en las planas 504 á 506 identificat los Ligurs ab los *Elit-gublus*.

Per nosaltres lo que feren los Elit-gublus, Kurdos, etc. posats com havem vist sempre al cap de la confederació quant lo seu avants, fou vuydar en lo seu motllo lo pensament ibèrich, donarli forma conservant los elements de sa composició.

Aixis la primera y mes trascendental reforma que feren, fou la que tant ha meravillat á En Lenormant, la de suprimir tota distinció de géneros, de modo que per lo accad com per lo vasch no hi ha noms masculins, ni noms femenins, no hi ha mes que un género per tots los sustantius.

Lo que representa una concepció dels sers y cosas del mon sense distinció de sexes, se compren fàcilment, y com á nosaltres no 'ns es permés detenirnos en lucubracions filosóficas, ferem notar ara tan sols, per lo que veurem mes endavant, que una concepció del mon sense distinció de géneros, porta forsosament, quant lo principi dual es evident, á una hipótesis d' uns sers primitius homens-donas, á las parellas divinas que son lo fonament de las religions semíticas, y particularment del poble civilisador de la vall del Ebro, de lo que 'n donarem un gran exemple.

De la dita concepció del nom ó sustantiu, resultá lògicament lo fet no menys notable de que aixís per l' accad com per lo vasch no hi ha en rigor noms adjectius, puig

totas las radicals están en disposició de serho subjectantse á aquestas duas reglas: 1.ª Que l' adjectiu segueixi sempre al sustantiu: 2.ª Que 'l sustantiu quedi invariable, y sigui l' adjectiu el que recibeixi las partícules de declinació. Lo qu' acabem de dir basta per que 's diferencien radicalment l' accad y lo vasch que concordan, de totas las demás llengüas clasificadas en lo grupo dit *Turanes*, puig esceptuada la llengua *votiaca* en totas las demás succeheix lo contrari.

Lo vasch com l' accad segueix pera la construcció de la frase l' ordre de las llengüas del seu grupo, puig lo verb qu' es l' ánima del discurs, se posa al final de la frase despres del regimen y del subjecte, quant aqueix está exprimit en l' oració.

Pero novament se separan lo accad y lo vasch de las llengüas del seu grupo, concordant empero entre sí, en lo fet de qu' en tota oració composta, la proposició relativa segueix al sustantiu, de que dependeix.

Ara preguntem: ¿com podria explicarse fora de nostra teoría histórica el fet de que 'l geni gramatical de las llengüas d' Accad y Euskara, aixó es, d' un poble oriental y d' un altre occidental del Mediterrani concordessin? Las paraulas poden importarse, mes las ideas, lo modo de pensar no 's trasporta, s' inocular, y aquesta inoculació no 's fa mes que per contacte.

Per altre part, los d' Accad no eran mediterranis *no eran riberenys*, puig del Mar Negre los separavan los pobles dits Ibers, y del Mediterrani, los Chethas y los Kefat ¿com donchs, y per ahont podia arribar á nosaltres l' influencia d' un poble tancat en las asperesas del Taurus? ¿Com habia de pasar per sobre dels Kefat poble de llengua siro-árabe, y dels pobles turanesos y finesos del Cáucaso y d' Europa, sens deixar en aqueixos rastre de la seva influencia per portarla tota á la nostra península?

¿Qué falta donchs á nostra demostració? ¿Un vocabulari, una llista de noms comuns al Euskar y l' Accad?

Aquest trevall seria tal vegada mes factible que exacte,

y com á mostra y per lo que fa al intent de nostra subsequënt demostració, en donarem algunas y també com estimul per los que vulgan entrar per un cami que nosaltres sols atavesem depresa y corrent.

Noms de l' Accad.	Noms del Euskar.
dos — <i>Bi</i>	<i>Bi</i>
riu — <i>Arria</i>	<i>Errioa</i>
<i>Arriada</i>	<i>Erribedo</i>
Casa — <i>E</i>	<i>E-chea</i>
vosaltres — <i>Zunene</i>	<i>Zuec</i>
Ciutat — <i>Huru</i>	<i>Hiri, uri</i>
ull etc. — <i>Si</i>	<i>Chi-ki</i>

Aquest curt número de paraulas propias de la llengua d' Accad y no comunas entre l' Accad y l' hebreu exceptuant *Huru*, en hebraich *חור* ¿com y per ahont s' han ficat en lo vasch? Si donchs en l' euskar se trovan y se poden trovar un número major ó menor de paraulas propias del Accad, y á mes la sintaxis propia d' aquesta llengua asiática, com negar ó deixar de proclamar un parentiu ó una influencia que tan clara se veu?

Semblará que nosaltres havem desacreditat lo nostre punt de vista, puig havem dit que «lo treball comparatiu dels lexichs vasch y accad es mes factible que exacte;» havem dit aixó per lo mateix que d' algunas paraulas del Accad que trovem en l' euskar com per exemple *Huru* igualment se trovan en l' hebreu, y com l' influencia del hebreu en l' euskar es evidentíssima, al hebreu y no al Accad se podrian atribuir.

Nosaltres confessem que en lo nostra pensa está l' idea de que moltes de las paraulas y giros hebraichs, del euskar, son propias del hebreu, es dir de la llengua siro-árabe que 's parla en la costa del Mediterrani ibérich, puig en ella la civilisació oriental se desarrolla en gran, mes no per aixó direm que del hebreu ó del fenici que parlés lo poble Chetha y Turdetá corressin las ditas paraulas y giros al euskar, puig concordant la seva sintaxis ab la sintaxis

del accad, y no ab la sintaxis hebraica ó fenicia, al accad es just atribuir en part la seva inoculació, mes fent prudencialment també la part al poble Siro-arabe que civilisá lo mitjorn y lo llevant de la península.

Creiem que no podem tancar aqueix capitol sense portar la demostració á un grau major d' evidència.

Si l' euskar es la llengua aborígena, si l' euskar se parla en la vall del Ebro desde las sevas fonts á las sevas bocas, ja está dit que rastre evident, evidentíssim, n' havem de trovar en lo pais que dominá, y aqueix rastre ahont s' ha de contenir viu y enérgich es en lo nom de las nostras primitivas ciutats, en los antichs noms de nostres rius y de nostras montanyas. Desgraciadament aqueix estudi está per fer; puig nosaltres no podem donar á las etimologies d' En Cenac-Moncaut cap importancia; (1) y per lo que fa á las d' Humboldt no las havem de rebre sense benefici d' inventari.

(1) En punt á etimologies nosaltres aconsellarem que 's rebin quant menys ab la desconfiansa que hom te per la moneda que creu falsa. Una etimologia exacte es un sol, per la etnografia y la llingüística, una etimologia falsa son las tenebras.

Avans de treure d' un nom la seva etimologia es necessari saber ab quina llengua 'ns arriba, y si aixó hagués fet En Cenac-Moncaut no hauria dit los disbarats que 'ns veyem obligats á posar en relleu, puig veyem que tenen curs entre las personas ilustradas, y aixó dihem per quant havem vist que d' ellas ha fet us En Manyé y Flaquer en los seus articles sobre lo *Catalanisme* publicats en lo *Diario de Barcelona*.

En Cenac-Moncaut, per demostrar la veritat de lo que dihem, comensa per pendre nostres noms geográfichs donats per los romans y grechs com si 'ns conservessin la forma aborígena, y aixís diu *Ausona*, (Vich) ve d' *os-soa* que vol dir *senser*, y *ona* que vol dir *bona*. Per un home que de filologia en sapigués sols l' abecedari, no s' empassava ja el que *ausona* surtis d' *Os-soabona*, puig los filólechs no 's menjan may las consonants, y la supresió de la *b* no es admisible. Aixó deixant apart que *senser* no es en vasch *Ossoa* sino *Oso*. Pero si en Cenac-Moncaut hagués conegut lo nom monetari d' *Ausa* ja no hauria dit lo que acabem de manifestar.

Igualment, per citar un altre exemple, per lo que fa á Lleyda. Prenent lo nom romá *Ilerda*, diu que lo nom ve del vasch *lerdena* que vol dir *línea recta* nou error, que tampoch hauria comés si hagués sapigut que lo nom primitiu de la Ciutat ibérica es *Iltzrd*.

Y en fi per acabar diu que lo nom de Tarragona be, de *Thara*, que vol dir, *pena*, *dificultat*, y de *goín*, *goína* altura, elevació, tot per ignorar que lo nom ibérich monetari de Tarragona es *Kose*.

No podem emprendre lo trevall de descobrir l' origen de tots los nostres noms geográfichs en aqueix moment, creyem que s' estimará com proba bastant el que agafem del triángul que ocupá lo primitiu poble ibérich ó catalá los noms dels pobles dels seus anguls, aixó es, lo nom d' Ampurias, lo nom de Vich sols per marcar sa basa, lo nom de Sagunt, y per fi lo nom del poble que trovem dalt del Ebro.

Com ja de segur s' haurá endevinat, nosaltres no anirem á demanar als autors grechs y romans los noms geográfichs que necessitem per nostra demostració, nosaltres pendrem los noms en las sevas fonts, y aixís demanarem á las monedas de Ampurias lo nom ibérich d' aquesta ciutat.

Lo nom es $\uparrow\text{N}\Psi\langle\text{S}\rangle\text{N}$ (1)

¿Buscarem nosaltres en lo nom monetari lo nom grech d' Ampurias? Cla que no, puig sabem que la ciutat que prengué lo nom d' Ampurias era una ciutat aborigena. Nosaltres no buscarem en lo nom monetari altre nom que 'l nom qu' en ell soni, y aixís llegirem.

Ai. n. tz. ka. s. ke. ne..

es dir deixant á part la terminació *Kaskene*, AINTZ.

Si lo nom, donchs, es *Aintz*, ¿que vol dir *Aintz*? ¿Hi ha autor antich algun que hagi donat á coneixer tal nom? Esteba lo Bizantí ha dit que lo nom antich d' Ampurias era *Indika*, nom que no 's pot treure sino del nom numismatich tal com nosaltres lo llegim, y no com lo llegeixen

(1) Los numismatichs llegeixen aqueix nom *Auntz ks kn*, empero En Zobel llegeix *Untkskn*. Mes En Fidel Fita que en la *Revista histórica*. T. III pl. 69 llegeix dit nom *Outzkskn*, ara en la *Revista de la Ciencia cristiana* en los articles en publicació sobre los *Restos de la declinacion céltica y celtibérica en algunas lápidas españolas*.—Art. III—año 1878—pl. 155 escriu *Aunzeskn*, lectura que no sabem com explicar. puig per totas las altrás la diferencia estriba solsament en la lectura de la lletra \uparrow que pot dir á la vegada com ja sabem *au* y *ai*.

los numismàtics, puig d' *Aaintzkaskene* se 'n pot fer la contracció *INTZKA skene*. Lo cambi fonetich de *tz* en *d* no ofereix cap dificultat: mes per lo nom tal com l' ha donat lo Bizantí 'ns falta una *i*.

Sent lo nom ab-origena *Aintz*, ¿aquest nom es euskar? Si.

Lo nom empero no es *Aintz*, sino *AINTZIR*. Nosaltres no prescindiriam de la *r* final, entenguis be, si no 'ns trobessim autorisats per ferho per la fonética vasca, puig com ensenya En Van Eys, tot nom vasch qu' acabi en *r* dolsa final, si fa composició ab un altre nom pert la *r*, aixís *ur* y *bisiak* fa *ubisiak* (1). Donchs lo nom vasch *Aintzir* al compondras ab *Kaskene* perdia la *r* segons lo geni de la seva llengua y quedaba convertit en *AINZIKaskene*, d' ahont *Indika* per contracció: y escrivint ara en ibèrich lo nom vasch tenim.

AI. N. TZ(I). K(a). S. K(e). N(e)

↑. N. Ψ. <. S. <. N.

es dir exactament lo nom de las monedas d' Ampurias. Donchs lo nom en cuestió s' ha de llegir *AINTZI-KASKENE*. Y, ¿qué vol dir *Aintzi* ó millor *Aintzir*, puig considerant lo nom simple ha de portar la *r* que sols pert al construirse ab altre nom?

Aintzir segons Larramendi vol dir, *llach, estany*, y En Van Eys diu, que avuy per avuy vol dir *pantano llacuna*.

¿Correspon á Ampurias el dirse *ciutat de la Llacuna*?

De pobles aixís anomenats n' hi ha mes d' un en Catalunya, y sobre convenirli tal denominació, tot lo mon sap que Ampurias está situada al costat d' una llacuna. La antiga Callipolis ho estava igualment segons aquells cone-guts versos d' Avien que dihuen traduïts per En Cortes.

..... y ensanchado

En ámbito espacioso una laguna

Por entrambos costados la ceñia.

Y peces abundante le criaba.

(1) *Dictionnaire basque-français* par W. J. Van Eys, pl. XXXIX y XL.

N' ofereix, donchs, res d' extraordinari lo cas d' estar Ampurias edificada al costat d' una llacuna, que si avuy es pestilencial en lo temps ibèrich podia criar també per los Ampuritans «abundants peixos.»

Posarem fi al nom d' Ampurias recordant que en lo llibre de Lastanosa (1) figura una moneda ampuritana ab la lligenda

↑𐌺𐌱◇

que es la que porta lo número 98.

L' epigrafe de Lastanosa te una evidentia equivocació la de 𐌺 per 𐌺, mes lo sorprenen es la ◇ final, puig feta la dita correcció seria lo nom,

↑. 𐌺. 𐌱. ◇.
ai. n. tz. i)r

es dir lo nom vasch en tota sa puresa.

¿Direm, donchs, en vista d' esser avuy desconeguda tal lligenda, que la lectura feta per En Lastanosa es de tot punt falsa? Nosaltres no afirmarem la negativa, puig concordant l' epígrafe ab lo nom euskar, podria molt ben ser que 's tractés aquesta vegada d' una moneda verament rara.—Per lo fet de tal raresa es per lo que no 'ns havem servit per la demostració de la lligenda d' En Lastanosa que sols citem com comprobació.

La moderna Vich, la romana *Ausona* fou ja clasificada per En Humboldt entre las ciutats d' origen ibèrich, es dir de nom euskar, treyem son nom del vasch *Autsá* que significa pols, d' ahont per los ibers Vich era la *ciutat de la pols*.—A lo dit afegi En Heiss, que com en algunas monedas ibéricas ó catalanas se llegeix *Ausatza*, es dir, l' etnich ab la postposició *tza* que en vasch significa «abundancia d' una cosa», que d' aquí 's pogués interpretar l' expresió «abundant en pols», com la «molt seca»,

(1) *Museo de las medallas desconocidas españolas de D. Vicencio Juan de Lastanosa señor de Figaruelos.*

mes, continua, «com Vich está molt lluny d'esser *molt seca* puig la regan alguns rius y torrents, d'aquí que no podem acceptar sensa restriccions l'etimologia de Humboldt»:

A lo dit per lo numismatich francès observarem nosaltres, qu'un terreno abundant en pols no ha d'esser precisament sech, puig la pols resulta de la forsa de las corrents del aire al passar per certs terrenos. Y com succeheix que Vich se trova ab gran frecuencia, Vich y la seva plana, embolicada per nubols de pols arrancats á las terras calissas de Tona, Taradell, Collsuspina etc. que coneixen tots quants han visitat á Vich ó la seva plana, d'aquí que lo nom descubert per En Humboldt li escaygue á las mil maravellas.

Aixó dit veyam las lligendas monetarias:

- 1.ª— \uparrow M ∇ que 's transcribeix A. U. S. A.
- 2.ª— \uparrow M ∇ » » A. U. S. E.
- 3.ª— ∇ \uparrow M Ψ » » E. AV. S. TS. (1)

¿L'etnica ahont se trova? Per En Heiss en la primera forma. Nosaltres no ho creyem aixís.—Tolomeo al anomenar dita ciutat li dona lo nom de Αὐτῆ , es dir *Autze*, d'ahont nosaltres deduhim que l'etnica se trova en la tercera forma.

Humboldt y En Heiss dihuen que lo nom de Vich be d'*Ausatza* que vol dir «abundanta en pols», mes lo que nosaltres ferem notar es que pols en vasch y guipuscoá es

(1) Lo nom ibèrich de Vich no oferia per los numismatichs cap dificultat de lectura puig donantse lo diptongo \uparrow descompost la lectura es *Ausa*; y per la tercera forma se diu, ó be *Eaustza* ó admeten una imperfecció de acunyació per la ∇ *Auseza*. Mes avuy En Fita en l'últim treball seu que deixem mes amunt citat, surt llegin lo nom *Ausheskn*, com se veu la diferencia está en llegir la M que 'n lo hebraich se transcriu per los numismatichs per Ψ com *sh*, lectura que no podem recusar, mes entenen sempre, qu' aixís sia *sh*, com *ss*, *sh*, al fi no 's tracta mes que d'una s forta, en oposició á la S , D , s sencilla.

Auts, y que no coneixem la terminació *tza*, abundant, puig Larramendi per fer *polvorosa* escriu *Auseztua*, y aqueix nom correspondria en la seva terminació á la lletra Ψ . que nosaltres havem dit que s' havia de llegir *ts* ó *tz*.

Mes deixan en lloch apart lo dit per Humboldt y repetit per En Heiss, y tenint en conta que lo nom que busquem es un adjectiu aplicat á lo nom Ciutat, y no un sustantiu; es dir que no havem de trovar una ciutat *de la pols*, sino una ciutat *pollosa* ¿aqueix adjectiu, com se forma per lo vasch? Afegint la final *Tsu*. *Auts-tsu* seria donchs l' adjectiu *pollos*; mes donanse duas consonants iguals *ts*, y formanse també lo adjectiu per *su*, tenim que la terminació 's refon ab la final del sustantiu y fa *Autsu*, cas que per alguna lley desconeguda per nosaltres no 's modifiqui la final del nom perdent la *t* per conservar lo final caracteristich y aixís tindriam *Aus-tsu*, nom que escrit en ibèrich nos donaria lo nom de la tercera forma, escepta l' inicial.

La \mathbb{E} se 'ns faria molt extranya si no coneixesim lo laborta *erhaux*, es dir que en lo dialecte laborta *Erhaux* vol dir també *pols*; fassis d' *Erhaux* un adjectiu y tenim *Erhaux-tsu*. Si los Ibers de la plana de Vich parlaban lo laborta, ó si una ó altre forma se usaban per anomenar la ibèrica Vich en lo temps romá, aixó es la vasca y la labortana, y tenim en conte lo temps suprimim la *rh* (1) la tercera forma 'ns donaria lo nom laborta de Vich, puig seria

	\mathbb{E}	\uparrow	M	Ψ
igual á	E (rh)	AU	S Ó X	TS (U)

(1) Per no procedir en res arbitrariament ni d' una manera hipotética ferem notar que si *Erhaux* ve d' *Erre-auts* com lo guipuscoá *Auts-erre*, «pols cremada,» aixó es «cendra» nom contret en *erhavis* que la *r* podia molt ben caure com lletra eufónica «la *r* eufónica, diu Van Eys se trova en molts compostos (que 's lo nostre cas) ahont es enterament superflua...» Aixís lo mes subint se pert.—*Obr. cit.* pl. XXXVII.

Tótas las variants, donchs del nom ibérich de Vich tenen clara y facil explicació per lo vasch. Mes, se pot explicar lo nom de Vich per una altre llengua? Per nosaltres, no: empero En Heiss lo ha volgut explicar per lo Celta, y la seva opinió l' havem vist seguida per un escriptor Catalá.

Vegis si lo dit per En Heiss te fonament.

De la tercera forma fa de la W , e , W ; de l' \uparrow , a , y allavoras llegeix *Was*, «aygua», que 's la forma germánica y no la céltica, puig aygua en tots los dialectes celtichs fa *Dobr*, *Dour*, *Dur* etc. (1). Y afeginti encara la terminació *tza* fa de Vich no la *abundant en pols*, sino la *abundant en aygua*, quant d' haver consultat lo diccionari d' En Madoz hauria vist que 'n l' article Vich se diu, que la seva plana es, «fertil encara que de *secá*»..... «que be que «molt productiu se resenteix per falta de *plujas*»... y «que «su regadío se verifica por medio de norias, pues los ríachuelos Gurri y Merder (2) son de muy corto caudal.» Vegis, pues, ahont ha anat á parar l' abundancia d' ayguas de que parla En Heiss.

Arribem ara á tractar l' nom d' un poble no menys célebre que 'ls citats, ó millor mes célebre que 'ls citats y del qual fins avuy no s' ha pogut explicar la seva significació. Tal es lo nom ibérich de Sagunt.

Per aqueixa ciutat passa una cosa notable, y es la de que may ha sigut coneguda per lo seu verdader nom. Los Romans la fan conèixer al mon ab lo nom de Sagunt: durant la edat mitjana se diu Murviedro, y en los nostres dias se torna á dir Sagunt, sent aixís que lo seu nom de pila es *Arse*.

(1) *Zeus-Gramática céltica*, pl. 160 y 163.

(2) *Gurri*, be del vasch *Gur*, «encorbat, inclinat, pendent» y d' ahont *Gur-ri* de *Gur-errisoa*, riu *encorbat* ó *tort*? En Catalunya hi ha ja un *Riu-tor*—; Y lo *Merder* be també del vasch, *Mardo*, *flexible*, *tou*, aixó es de *Mard-o-errioa*?

Del nom d' Arse ne diuen lo següent nostres numismatichs:

En Heiss dona las monedas de Sagunt á dos pobles diferents. Las que portan la marca del dufí y del barco ab la inscripció $\blacktriangleright\blacktriangleleft\blacktriangleright\blacktriangleleft$ á Sagunt, per quant ademes algunas vegadas portan dit nom ab lligenda llatina *Saguntium*. De las que portan la marca del toro ab la lligenda

DDΣΞFXD

en fa un poble desconegut, mes ribereny del mediterrani.

Aquesta divisió no ha sigut atmesa y unas y otras monedas se donan avuy ab rahó á Sagunt. Feta la divisió diu lo numismatich francés:... «de duas cosas una, ó $\blacktriangleright\blacktriangleleft\blacktriangleright\blacktriangleleft$ es lo nom celtibérich de Sagunt, ó es simplement «la marca del seu taller monetari. Mes no es posible de-
«tenirse en la primera proposició: $\blacktriangleright\blacktriangleleft\blacktriangleright\blacktriangleleft$ se transcriu «*Arse*, mot que no te cap relació fonética ab lo nom de «*Saguntum*: es necessari donchs admetre que lo siti de «aquesta vila ahont estaria situat lo seu taller monetari se «diria *Arse*. Nosaltres creyem que aquest mot serveix «per designar la fortaleza, la ciutadela, y tal vegada per «extensió la part alta de la vila, *Arx* mot llatí qu' hauria «passat á la llengua dels indígenas despues de la conquis- «ta d' Espanya per los Romans. Los Carthaginesos ins- «cribian en las sevas monedas lo nom de sa Ciutadela ó «l del cuartel que la rodejaba, *Byrsa*, ahont igualment hi «tenian establerta la seva zeca». (1)

Del segon epígrafe no 'n diu paraula. Com veurem mes endevant en lo dit per En Heiss hi ha tantas veritats com errors, y nosaltres confesem que, si no existisin las monedas del segon epígrafe, creuriam que com per Carthago lo nom *Arse* no es mes qu' una abreviatura ó contracció del nom de la zeca ó ciutadela de Sagunt, nom qu' efectivament portaba la part alta de nostra ciutat, y que 's deya com nos ho ha ensenyat l' Inscripció de Cas-

(1) *Obr. y lloch cit.* pl. 221.

tella lo mateix nom que la ciutadela y zeca de Carthago aixó es *Byrsa*. Fins aquí las veritats de En Heiss, tot lo demás son errors, salvo alló de que Arse may ha volgut dir Sagunt. Lo nostre compatrici En Fita creu també que lo nom *Arse* es lo nom del taller monetari, pero no treu *Arse* com dihem nosaltres que 's podria fer ó com ho diu En Heiss, sino de las alas que porta lo casco de la deesa representada en algunas monedas de Sagunt. (1)

En Zobel qu' ha fet de las *Monedas de Sagunt* particular estudi, diu al estudiar lo segon epígrafe «que trovantse repetit en los tres períodos (en que ell clasifica las «monedas de Sagunt) conte evidentment lo nom de la «rassa que habitá en la ciutat de Sagunt..... Lo nom d' «Arce recorda los Ardeates, que 's diu contribuiren á la «fundació de Sagunt: tal volta l' epígrafe sencé solsament «se refereix á una semblansa casual de nom» (2) y algunas ratllas mes avall diu, «que los antichs escriptors citan dos pobles del nom d' Arce en lo N. d' Espanya; «un en las provincias vascas, y un altre en las fonts del «Ebro.»

Com se veu En Zobel no resol la questió, puig si lo nom d' Arce li recorda los Arsemes del N. també li recorda los Ardeates de Italia, aixó quant trova en lo N. de la península un poble de igual nom que la ciutat mediterránea, que 'ns sembla l' havia de decidir y fer olvidar los *Ardeats*.

(1) Vegis lo fonament del modo de veure d' En Fita: «La esfinge que «corona el casco (d' un cap de Palas descubert á Denia), arroja viva luz «sobre la acuñacion de nuestras monedas ibéricas. Las zecas estaban en «las acrópolis, cuya divinidad tutelar era Palas por lo comun: y así no «vemos dificultad en atribuir á esta fuente la esfinge de las monedas de «Carlona, Granada y Ossuna, ni los yelmos alados de Sagunto, cuya acrópolis en lengua ibérica, ó mejor dicho, latina arcaico, era nombrada «ARSE.—» *Hoc tamen opus in apertum ut proferat nihil postulo, non enim est tale ut in ARSE poni possit, quasi illa Minerva Phidiac. Ciceron. Paradox, proem.* Tampoco en las monedas celto-galas relacionadas con el «tipo marsellés falta el yelmo alado de la gran diosa, como reminiscencia «de la esfinge.»—*Museo español de antigüedades*—Tomo VIII, pl. 475.

(2) *Dic. Münzen von Sagunt*—pl. 20.

Prenent nosaltres la cuestió per lo nostre conte direm, que efectivament, per nosaltres, los Arsenses del N. son los Arsenses del Mediterrá. ¿Quina demostració cap en aquest punt? Casi be sols la que 'ls matematchs diuen d'eliminació. Nosaltres havem estudiat lo nom d'Arce per lo celtich y per lo hebreu y aqui junt donem lo resultat de nostre trevall en proba de la nostra bona fe é imparcialitat, mes ni per lo celtich, ni per l' hebraich queden convensuts. (1)

(1) Examinem totas las solucions á que dona lloch lo nom ibérich de Sagunt.

La solució d' En Fita de buscar en las *alas* del casco de la deesa representada en *algunas* monedas lo nom ibérich de Sagunt nos sembla no tenir fonament, puig fins admeten lo seu modo de veure tindriam que la célebre vila no prengué nom fins que vingueren é los romans ó millor los llatins á poblarla, per exemple los d' Ardea. Mes si donem importancia als Ardeats com fundadors de Sagunt mes n' havem de donar á los grechs á qui los antichs atribuhiexen la fundació de la ciutat, y allavoras, ¿com se deya la ciutat en temps dels grechs? Sols dihent que los grechs donaren á la ciutat lo nom que pasa per grech de *Byrsa* qu' era lo nom de la ciutadela, y fent de *Byrsa*, *Arsa*, per corrupció tindriam l' Arx llatí explicat.

Per altra part es evident que la deesa representada en *algunas monedas* d' Arse be derrera d' altres símbols, sent lo mes antich lo *toro*, donchs en temps del simbol del toro, quant no 's coneixia la Palas de Sagunt, ¿d' ahont veia lo nom Arse?

Empero la questió se complica quan hi ha que estudiar lo nom ab la seva terminació, aixó es, quan hi ha que llegir *Arse*, *Arshe*, ó *Arske-edar* ó *edar* es dir

D D S X X D

hi ha qu' advertir que mentres En Heiss llegeix $X = t$; En Zobel vol que siga $X = d$, fent també En Zobel de la \mathbb{E} , *e*, una \mathbb{J} , *g*

Farem notar per que no s' extranyi l' última lectura d' En Zobel qu' en la quinta lletra de Sagunt se donan las següents variants $\mathbb{E} \mathbb{Z} \mathbb{J} \mathbb{N}$ lo que sembla justificar la lectura per *g* que fa En Zobel. Mes si lo monetatge tot es de l' época romana, 'ns sembla qu' alguna part s' hauria de fer á la impericia del grabador qu' escriuria en lletres desconegudas, un nom per ell extrany.

Mes com en aquest punt cada hu se quedarà ab son punt de vista, admeterem com vol En Zobel que lo nom siga *Arseg-edor*.

Una explicació celtica sols se pot dar per lo celt breto.

Nosaltres veyem en Arse un nom ibèrich.

Lo poble Arsense vasch ó de las fonts del Ebro, vascons ó clunienses, diu en Heiss, acunyá las següents monedas.

Lo nom se llegeix *Arsaes*. La terminació no es ibèrica,

En Celta-breto, *ARGOADER* vol dir «habitant de la plana, del interior del país en oposició al mar, y també l' habitant dels boscos» designacions que corresponen exactament als Arsenses vascos y de las fonts del Ebro. Lo nom segons La Godinec se compon de *ar* per *war* ó *oar*; *eu*; de *Koad* ó *goad bosch*, y de la terminació *er* que indica l' individuo possessiu ó actiu. En Vannes afegeix lo nom es *Argoæder*.

Entre lo nom celtich y el de las medallas no hi ha mes diferencia que l' *se d' Arse* puig tenim, *nom numismàtic*—*ARSEGOADER*, ó suplint vocals—*ARSEGOAEDER*, *nom celtich*—*ARGOADER*, ó *ARGOÆDER*.

Diferencias mes grans y mes difícils de compendre s' han deixat en l' aire per explicar un nom los mes reputats filòlechs, mes encare creyém que 's possible adelantar en l' asunto.

Com havem vist lo nom *Argoæder* se descompon en *Ar-koæd-er*. Segons l' autor de la gramática celta-bretona, lo nom es *Argoæder*, porque despres d' *ar* la *h* cambia en *g*. Pero també diu lo mateix autor que despres d' *ar* la *g* ó la *h* suavisan la pronunciació y es tornan *c'h* lo que donaria per lo nostre cas *Arc'hoæder*. Traduhint los sonidos que surten de la descomposició del nom, tenim una *c* dolça que un poble semítich ó fent us d' alfabet semítich sols podia representar per *s*, y una gutural en l' *h* que per suau que 's pronuncii sempre sona *g*. Aquest sonido los semítichs ó lo poble que feya us del seu alfabet lo podia representar per

ג - ש y per ה - ע

lo que donaria suplint lo sonido de vocal que representa l' aspiració de l' *h*, per *e*,

ARSHOÆDOR ó sia השרא oae דר

ARSHOÆDOR, y vet aquí per que en las monedas mes antigüas de Sagunt no s' hi trova may *g* ó ג sino *he* ה. Y ara veurá En Zobel com se pot explicar en lo nom anterior la falta de la *g*, y com no tenia necessitat de fer

aixó es indubtable, los pobles celtichs del interior la portan moltes vegades, ¿mes lo nom *Arsa*, que 's la qüestió es celtich ó vasch? Per lo celtich no sabem com explicar

de la primera E una *g*, variant que no consent ni explica cap autor de quants han tractat los estudis ibérichs.

Mes la gran objecció que 's farà á lo dit y que surt tot natural, es la de que dihentse en ibérich Sagunt *Arse*, si prenem aquest nom del celta $\text{ARC}^{\text{H}}\text{O}^{\text{A}}\text{EDER}$, dit nom es una abreviatura, fet que no repugnariam per las monedas, mes quant llegim en las inscripcions lapidarias *Ciutat d' Arse*, *fills d' Arse*, (vegi lo que dihem mes endevant), no es possible donar com corrent l' us de una abreviatura per designar un nom patronímich local ó nacional.

Per aquesta sola y poderosa rahó no havem acceptat nosaltres l' etimología céltica.

Buscant lo nom per lo semitich lo mateix Zobel diu, «que la terminació *G D R* se podria explicar per l' hebraich גדר *Gedor* que vol dir *mur muralla* etc.» de modo que admetent *Arse* com *Aræ* tindriam que lo nom seria *Murallas del Aræ*, ó *Muros del Castell*, nom inverosimil, puig *Aræ* ó *castell* sensa *murallas* no 's compren, y per lo tant lo pleonasmo no hi cap.

Si nosaltres diguessim com En Fernandez-Guerra que los Ibers occidentals venen dels Ibers Asiatichs, diriam que los Ibers fundaren una *Arse* en memoria de la seva gran ciutat *Arsisia*.

Mes en punt á etimologías semíticas n' hi ha una que dona que pensar y es la següent.

Avuy tothom veu en los Ibisenchs als Jebuseos de la Siria, poble de la confederació dels Chethas, ¿per qué donchs, no havem de veura en los fundadors de la nostre Arse als de l' *Arse* del N. del Líbano, poble de la dita confederació, y situat en lo costat del Kades, y á mes á mes, poble maritim?

Si fos aixís los nostres Arsenses no serian altres que los *Araceos* ó *Aracenses* del cap. X del *Gesení*, vers 10 un dels pobles cananenses.

Deixem encara la filiació histórica: y puig havem vist á los Fenicis recorre nostras costas, donem á un poble fenici ó siro-árabe per fundador de Sagunt.

En aquest cas lo nom de Sagunt ibérich ó primitiu ha de venir ó d' alguna circumstancia local ó del seu fundador.

Nom propi com *Arse* fora dels *Araceos* bíblichs no 'n coneixem d' altre. Vinguem donchs á las circumstancias locals.

Sagunt está sentada «sobre un terreno sech, arit, calent; en terreno aspre y calent; en punt calent en istiu», condicions y qualitats d' una terra que los hebreus exprimeixen ab una sola paraula, y aquesta paraula es שרה de la que diu *Gesení* que significa—*siccus, aridus, calidus, asperitatis enim notio ad res torridas, aridas, adeoque ad cestum refertur*. Supleixis ara en lo nom semitich las vocals y tindrem *Haras*; fassis caure

Ars, y quan veyem en la Galia tres pobles portant aqueix nom, un *Ars* en lo departament de Creuse, un altre també *Ars* en lo Mosela, y un *Arsac* en la Gironda (1) sensa que los celtistas n' hagin dat l' etimología, 'ns sembla que 'ns podem pronunciar contra l' origen celtich d' aqueix nom.

Lo cas es, que si be coneixém las monedas dels *Arsaes*, fins avuy no s' ha trovat en á quin poble ó ciutat se poden dar ó referir, y aixó nos sembla digne de gran atenció; puig ¿no podria esser que per conte de ser los *Arsaes* pares de Sagunto, no fossin més que los fills, y que per lo tant conservessin en las sevas monedas lo nom de la mare patria? Aixó no passarà may d' una conjetura, mes sempre tením del fet de no coneixers la ciutat dels *Arsaes* una presunció fundada del nostre modo de pensar.

l' aspiració y tindrem *Aras*, y si ara 'ns fixem en la *s* veurem com surt per lo hebraich la *s* que 's representa en l' alfabet numismatic y lapidari per **M**. **Σ**. *ss. sh. shk.* Y á ben segur que 'l nom de l' *Arace* del Líbano no porta altre etimología, puig las condicions topogràficas y locals concordan ab las de Sagunt.

Trovat lo nom d' ahont surt la terminació.
La terminació es allavors

E } **Σ**
E } **XD**

Nosaltres estem per la segona lectura, y no per la proposada pre En Zobel que es la primera, llegint empero **X** = *d*.

La rahó está en que com se pot veure en lo trevall de nostre compatrici en las monedas mes antigas surt sempre **E** y en las del segon período **H** Ó **N** lletres que 's poden pendra per una **H** mal grabada.

Tenim donchs que lo nom ibérich de Sagunt posat en hebraich dona llegint d' esquerra á dreta com lo nom numismatic.

רדה ה שרה

que 's llegeix *Harash la gloriosa, la honrada*, calificatin que pendria per la seva honrosa ó gloriosa defensa, lo que no 'ns ha d' extrañar, puig que lo monetatge se suposa esser de despres del siti.

Quan, pues, nosaltres no acceptem per *Arase* y no *Arce*, l' etimología semítica, es que creyem veure mes solits fonaments per la etimología ibérica pura, ó euskara.

(1) *Dictionnaire archeologique dela Gaule.*—T. I, pl. 81, col 2.^a

La hipòtèssis en aqueix punt es la següent; al apoderarse los Chethas d' Arse marítima, anaren empenyent cap dalt del Ebro als Arsaes fins deixarlos en las fonts d' eix riu.

Mes si *Arsa* ó *Arse* es euskar, ¿qué vol dir?

Nosaltres creyém haver descubert lo nom, estudiant l' arma que portà lo genet representat en la moneda dels Arsaes, y de la que dona exactament la seva forma la següent lletra \uparrow . Una arma de forma tan particular havia de cridar l' atenció de tot poble conquistador, y com entre los conquistadors semítichs venian los pobles de la llansa y los pobles del arc, com ja sabém ¿los que portaban l' arma \uparrow no s' havian de caracterisar per lo nom d' aqueixa arma?

A nosaltres nos sembla incontestable.

La dificultat está en determinar lo nom de dita arma.

Lo laborta té una paraula que fa á lo nostre fi; aquesta paraula es *Arska*. *Arska*, segons Oienhart, es sinónim de *Maira* y vol dir *pastera*, mes Van Eys declara que aquest nom, avuy per avuy, no es conegut. Si avans de passar endevant per explicarnos la raresa de que *Arska* vulga dir «pastera» y que aqueix nom siga lo nom de l' arma en qüestió, nos fixem en que lo perfil d' una pastera dona lo perfil de \uparrow aplanat en lo cim, ja la transcripció no 'ns semblará ridícula sino tot lo contraria.

Explicant ara *Arska* per *Aska* com recomana Van Eys, tenim que *Aska* es la *regadora* ó *cuneta* d' un camí, y vetansaquí de nou ab lo perfil de la pastera.

Mes per *Aska* arribém á *Asto* seguint sempre á Van Eys, y *Asto* vol dir *Ase*. Mes avans de riure de la conclusió, recordis que avuy per avuy duas vigas posadas en aqueixa forma \wedge fent taulada, ne diém que la teulada té la forma d' *esquena d' ase*; y per últim *Asto* que explica *Aska* y *Arska* vol dir en labortá, traduhím literalment en Van Eys, *La τ de fusta en la que 's penja la roba per espolsarla*. Y bé ¿no es una τ lo que porta en la ma lo genet Arsaes? ¿Quí ho pot contradir? Si aixó es innegable

la *t* punxaguda ó de forma de \uparrow forma d' un' arma dels primitius ibers, se diu *Arska* y *Arskaes* se deyan los pobles que la usaban, y com los *Arskaes* eran los habitants de Sagunt, d' ells vingué 'l que la seva vila se digués *Arska*.

Ara 's compendrà una variant ortogràfica del nom ibèrich que Zobel explicaba dihent que per los ibers Σ y \leq ó Σ eran una mateixa lletra (1) ó bé que no hi feyan diferencia.

Lo que per nosaltres resulta es, que per exprimir lo so *sk* los semitas ó los ibers al apendre d' escriure se valgueren de ψ , y aixís se trova escrita aqueixa lletra en las monedas mes antigues y en lo nom de *Arse* de l' *inscripció de Castelló* que 's del temps del siti, sustituhintla en lo segon período monetari la ψ ó \leq ó Σ quan la pronunciació s' aná suavisant.

Per llegir, en fi, lo nom sensé de corrido de l' euskara Sagunt nos falta tan sols la seva terminació.

Lo nom numismátich dona

DDZVXQ

que llegim

A.r.sk.a.e.t.r.

llehim *t,=a* per conservar lo nom vasch tal com avuy se coneix: mes ja 's compren que la petita variació fonética de *e* en *a* res contradiu, y que també hauriam pogut llegir *e*.

La terminació *e.t.r.* per nosaltres no es mes que la terminació de datiu en que está escrit lo nom, puig en dialecte *Soleti*, *etar*, *etara* es la terminació de datiu (2) y la terminació de datiu s' escau perfectament tractantse de monedas que havian de servir per los habitants de *Arska* ó per *Arska*. Lo nom, donchs, es *Arskeetar*.

Demostrada ia existencia del poble de llengua euskara

(1) Ob. cit. pl. 20.

(2) *Elements de Grammaire basque.—Dialecte Souletin*, par Louis Geze

en Ampurias, Vich y Sagunt, y ab relació ab los pobles marítims, los de dalt del Ebro ó de la Vasconia propiament dita, la nostra téssis d' un poble primitiu parlant euskar queda demostrada, y ara se 'ns creurá si diém que lo vasch ha deixat innumerables arrels de la seva llengua en los termens geográfichs dels antichs catalans, puig fins en la célebre Elo com ho ha demostrat En Trueba se hi troba viu lo vasch en una de sas lápidas donada per caldaica per En Rada y Delgado.

¿Es aquest per ventura l' únich exemple que 's pot citar?

Una nova inscripció podem afegir com donánt una possible lectura euskara; tal es la del fons d' una copa, publicada per Albinyana en la seva *Tarragona monumental*.

Diu aixís:

NYA▲ZEN

Y▼H▲E

La transcripció dona:

N. V. K. (R). I. Ts. N

V. AI. H. R. E.

Havém tancat dins un paréntessis la R de la primera ratlla, per quant, com d' escriurela ▲ es r, y posantla d' aquesta manera ▼ es a, es molt factible un error, error que havém de suposar que realment existeix si havém de llegir l' inscripció per lo vasch, puig porque 'ns surti una lectura havém de darli lo vaïor d' una A.

Feta aquesta correcció, llegim: 1.ª ratlla: NYA— Nuk primera persona del singular del verb estar: *Jo estich*.

𐤃𐤍𐤏𐤍—*Aitzin*, per ahont se veu com no 's deu suprimir la *t* de *ts* ó *tz* de la ω , y vol dir, *devant*.

Per la segona ratlla hi ha algunas dificultats.

Lo grupo $\downarrow H \leftarrow A$ se llegeix *Aihre*; en labortá y baixnavarro *Aiher* vol dir *desitj*, de modo qu' entre la paraula antiga y la moderna no hi ha més que una metátessis. Donchs nostra transcripció es exacta. Pero *Aiher* ó *Aihre* significa, avuy propiament, «enveja, desitj sobre tot de fer mal». Es donchs una paraula metafórica d' aqueixas destinadas á exprimir un estat de l' ánima: donchs, si no avuy en altre temps, *Aihre* podia exprimir un *desitj vehement*, un *desitj violent*, desitj que sent, per exemple, l' assedegat.

Nos queda, donchs, per donar valor á la lletra Λ qu' es la mateixa que Υ . Si considerém Υ com γ ó *i* fem l' inscripció d' época baixa, y admetent lo seu valor grech, en aqueix cas arribém á lo pronom *hi* «tu», y allavoras podriam llegir:

Jo (l' aygua, lo vi, la copa) *estich devant* (lo que) *tu desitjas*.

Es dir, devant de la teva set.

Aquest es lo resultat del nostre estudi: no se 'ns oculta que la lectura de la segona ratlla deixa molt de tenir lo rigorisme de la primera, mes nosaltres no havém sapigut arribar á més.

Per altre part aquesta inscripció es susceptible d' una correcta lectura hebraica, y fins ab particularitats ortográficas y de llenguatge notabilíssimas, donchs quan se coneixi aquesta segona lectura, allavoras se podrá decidir la crítica; nosaltres donant las dos transcripcions creyém fer proba de bona fe y d' imparcialitat.

Entrém ara en la lectura dels dos epitafis tarragonins ibero-llatins, raríssims exemples que creyém perduts per la lapidaria catalana.

Lo primer copiat de Laborde (1) diu:

(1) *Voyage pittoresque etc.*, T. I, pl. 88, núm. 12.

Ɔ Ɔ Ɔ X <

a. r. e. t. k.

a. ts. n. q. l. a. u. r. a. n. t. l. s. l. a.

Ɔ Ɔ Ɔ X < . Ɔ Ɔ X < < <

FVLVIA LINTEARIA

En Villanueva (1) porta també com es ben sapigut dita inscripció, ab la diferencia de no haberhi cap punt que separi las lletras ibéricas de la segona ratlla.

Lo segon epitafi comporta algunas varietats: Laborde lo copiá de la següent manera: *obr. y lloch cit. n.º 25*

HEIC EST SIT |||||

Ɔ Ɔ Ɔ ||| Ɔ >

Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ |||||

En Villanueva la transcriu en lo lloch y obra dita, *fig. 3.*

HEIC. EST. SIT

Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ >

Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ

Y En Hübner la porta en las *Inscripcions llatinas* ja citadas *n.º 4424 a.* en aquesta forma:

HEIC. EST. SIT |||||

Ɔ Ɔ Ɔ. ||| Ɔ. > < |||||

Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ |||||

Las diferencias, com se veu, portan sobre la puntuació de la primera ratlla ibérica, y sobre 'l cambi de Ɔ per Ɔ.

Lo epitafi n.º II dona la coneguda fórmula llatina de *Aquí está enterrat*, escrita d' una manera que á la llegua

(1) *Viaje literario.*—Tomo XX, pl. 98, fig. 2.

se veu qu' es un poble estranger el que fa us del llatí; proba de que aquesta llengua no estava en us avants de la vinguda dels romans.

Ara bé: la segona línea del segon epitafi, dihent la primera *Aquí está enterrat*, ¿pot esser lo nom propi del difunt? Sens dupte: mes si s' observa qu' en lo primer epitafi, en el que'l nom está en llatí, hi ha una *t* qu' es la lletra que 's troba á faltar en son lloch en lo segon epitafi tenim que suplint la *t* la única variant es *k* per *g*, lo que fonéticament no implicaria cap dificultat; á major abundament lo nom vasch que respon á dita lletra s' escriu encara avuy ab *k* y ab *g*. Luego la segona ratlla porta un sufix ó terminació *kr* que 'l primer ha suprimit sens dupte per esser tal.

Suplint ara vocals, nosaltres llegim:

Epitafi núm. I.—ARETOKI.

Epitafi núm. II.—ARETEGI...KERIA.

ARE hi es per *Ara*, y *ara* es un demostratiu que 's pot determinar per l' expressió *ara nola* que vol dir, «Vet aquí com», y com *nola* es *com*, *ara* vol dir *Vet aquí*, traducció literal.

TOKI ó TEGI vol dir: *lloch, siti, habitació, morada*.

La terminació KERIA se troba usada per formar un gran número de sustantius. (*Van Eys*.)

Donchs en un y altre epitafi *Aretoki* y *Aretegi-keria* se traduheix per VET AQUÍ LA MORADA, *Vet aquí lo lloch, lo siti*, y sen *Toki, Tegi*, «siti», com se veu la fórmula vasca traduheix lo llatí

HEIC EST SIT...us

d' un modo casi literal, puig lo mateix té dir: *Vet aquí lo siti—fórmula vasca—que Aquest es lo siti—fórmula llatina—si bé situs metafóricament vol dir enterrat*.

De la segona línea del primer epitafi, la primera part se llegeix per sí mateixa, puig *a. ts. n. k. l. a. u. r.* suplint vocals dona, ATSNEKO LAUR aixó es *última terra*; puig creyém que *laur* es *lur*, «terra». El viscaí *luur* ens sembla explicar lo ibérich *laur*.

De la segona part d'aqueixa línia no 'ns atrevím á donarne cap versió puig á pesar d' haver ensajat totas las combinacions possibles, may havém trobat un resultat satisfactori.

Diu donchs la lectura del primer epitafi:

Aretoki

Atsneko l(a)ur. A.u.t.l.s.l.r.

Fulvia Lintearia.

Aixó es literalment:

VET AQUÍ LA MORADA

ÚLTIMA (*en la*) TERRA a.n.t.l.r.l.r.

FULVIA LINTEARIA.

La lectura del segon epitafi presenta també algunas dificultats.

En Laborde dona la primera ratlla sens separació de noms, ó sia sense puntuació, mentres que Villanueva y Hübner puntuan, pero aixó ja havém vist que no altera la lectura.

La última ratlla havém dit, dona, comparant las lecturas de Villanueva y Hubner ab la de Laborde, lo cambi de \leq per \mathbb{H} , y com per decidir la qüestió no tenim més medi que atendrens á la major suma d' autoritats, nosaltres creyém que s' ha de llegir \leq , tant més quant per aquesta lletra se pot llegir la segona ratlla ibérica, lo que no's podria fer llegin \mathbb{H} . Mes aquesta segona ratlla ofereix encara la novetat de donar per lo seu final interrumpit Laborde una \mathbb{I} , Hubner á una \mathbb{I} posada inclinada, ó lo primer pal d' una \mathbb{A} , mentres que Villanueva suprimeix tota indicació.

Ara veurém l' importancia d' aqueixa variant per la lectura; mes avants havém de dir que nosaltres enteném que la \mathbb{A} y \mathbb{A} s' han de llegir k per lo que toca á aquest epitafi.

La transcripció es casi tal com una escrita

HEIC. EST. SIT...

ARE. ToKi. KeRia

ΣAKARIK.....

y diu literalment: *Vet aquí lo siti dur de...*
 puig *Sakarik* se compon de *Sakar-ik*, aixó es, del nom *Sakar*, que vol dir *dur* y del sufix *ik*, que unit als noms correspon á *de*.

Com se veu, la lletra ó resto de lletres que segueix á *Sakarik*, no es necessari per la lectura.

Per acabar estudiarem una nova lápida sepulcral existent avuy dia en lo *Museo arqueológich* de Tarragona. Sobre un tros de marmol blanch se llegeix:

Σ R M Σ

↳ ONO (1)

Lo compte de Laborde la publica ab una variant importantíssima:

Σ R M Σ

↳ ONO

Obr. cit. To. I, pl. 88, núm. 12.

Nosaltres creyém exacte la transcripció de Laborde, sols per quan permet sa lectura.

La primera ratlla es un nom propi, difícil de determinar; la segona un adjectiu qualificatiu molt senzill.

Si la primera ratlla l' havém de llegir ab sujecció al alfabet que havém donat, sols podém comparar lo nom en qüestió ab lo nom monetari $\Psi \diamond \mathfrak{Z} H \mathfrak{Z}$ que fins avuy no s' ha pogut classificar. Si tením comte de las inscripcions bilingües que clarament nos diuen que s' escribia en ibèrich quan l' us del llatí s' anava ja estenent, interpretém la \mathfrak{R} y la \mathfrak{M} com *r* y *m*, y allavors lo nom se podria

(1) *Catálogo de los objetos que se conservan en el museo de la Sociedad arqueológica tarraconense: any 1852; pl. 55.*

llegir *SARAMESA*, que correspon al euskar *Saramea* y al llatí *Sordes*.

La segona ratlla se llegeix *EOLIO* llegint $I=i$, en virtut de lo que acabém de dir. Y no 's vegi contradicció en aixó, puig que ja está dit que l' alfabet lo mateix que la llengua s' havia de modificar ab l' invasió llatina; per lo que totas aquellas lletras de forma iguala á las llatinas encara que ab diferent so, á la curta ó á la llarga havian de pendre lo valor del poble dominador, interpolantse primer, y acabant després per dominar.

Donchs *Eolio* per nosaltres es un nom euskar en tota sa puresa. Lo nom es *Eo-lió* y nosaltres lo comparém ab *ehai-le* qu' en tots los dialectes euskars vol dir *teixidor*. *Eo* vol dir *teixir* (*Van Eys*, pl. 109) y la terminació s' explica per lo filólech holandés per una contracció de *zale* ó *gale*; mes en *Van Eys* pren per radical *Eun* que vol dir «drap».

Si lo nom ibéric h no es «teixidor» se podria també explicar per *Eolio*, aixó es: *Eo-liho*, *teixir lli*, puig *liho* en euskar es «lli», paraula empero que *Van Eys* treu del castellá «lino» ab cambi de *n* per *h* del que dona varis exemples. Res tenim que dir del cambi fonétich, ¿mes quina rahó filològica hi ha per treure *liho* del castellá *lino* y no per lo contrari? Los euskars ó ibers qu' en tota sa llengua demostran los seus orígens agrícols y pastorils, ¿no havian de tenir un nom propi per lo lli? ¿Los euskars ó ibers habitants d' Aintzir y Kose no havian de tenir un nom per los llis d' Ampúrias y del camp de Tarragona? Del fet que la paraula *lli* se trobi en totas las llenguas romanas y en lo llatí, ne tenim prou pera concloure que la paraula *euskara* no ve del castellá, puig d' igual manera pot sortir del llatí *linum*, y respecte aquesta circumstancia ja sabém que 'ls mes reputats filólchs admeten una forta corrent ibérica en lo llatí; y en fi, si *liho* ve del llatí *linum*, sempre tenim que dit nom se troba en la lápida sepulcral del museo de Tarragona.—*Eolio*, donchs, pot dir també *Teixir-lli*, «teixidor de lli».

Ara es ocasió de fer resaltar una circumstància que creyém notabilíssima. Nosaltres acabém de trobar en Saramesa (?) *Teixidor* ó *Teixidor de lli*, y en un dels dos epitafis bilingües havém trobat una *Fulvia Lintearia*, ó sia *Fulvia Teixidora*; donchs lo cas d' escriure la qualitat d' esser lo difunt, *teixidor*, en las lápidas sepulcral se troba del tot justificat. *Eolio*, donchs, traduheix *Lintearia*. Lo fet es tant més important, quan tenim un pasatge de Plini per comentari. Plini diu (1): *L' Espanya citerior té també un lli d' un blanch exelent degut á las ayguas d' un torrent que banya á Tarragona: sa finura es maravillosa y es allí ahont s' han establert las primeras fábricas de carbasus* (telas finas). Donchs vet aquí la celebritat de la fabricació catalana de draps de lli pregonada per Plini, justificada per las inscripcions ibéricas, y vegis també si ve de lluny l' honra dels oficis manuals en aquesta terra, quan fins se gravavan en las portas de la tomba.

LA LLENGUA DELS CIVILISADORS

L' HEBREU

Si la nostra interpretació y lectura dels noms geogràfics é inscripcions que precedeixen fins ara reputats y reputadas com il-legibles es verdadera, la téssis que sostením respecte á esser lo euskar la llengua del poble aborigena de Catalunya reb la més complerta y cabal demostració.

Havém dit que fins avuy las lápidas han sigut reputadas com il-legibles, negantse al comú esfors d' homes eminents durant tres sigles, y ara afegirém, que aixís fou en gran part per causa de no haber conegut son alfabet. Aquesta consideració habia d' esser prou y bastant perque En A. de Bofarull ho acullís en la seva *Historia de Ca-*

(1) *Historia natural. Llib. XIX.—11.—4.*

talunya la lectura de la lápida catalana del arch de S. Domingo del Call llegida en un temps *en que encara no's coneixia l' alfabet ibèrich ó catalá*, sent aixís que quan la publicá feya ja anys qu' era conegut, de modo que bastava ab rectificar l' alfabet, per veure l' error en que incorria.

La dificultat máxima oposada á la lectura de las lápidas catalanas ha sigut la d' ignorarse completament ab quina llengua habian sigut escrites. Los primers ensaigs de interpretació, naturalment se feren per lo vasch, puig sent una de las llenguas primitives d' Espanya y de la que 's podia sostenir ab fonament que un dia sigué parlada en tota la península pirenaica, era lògich y natural comensar l' interpretació per la dita llengua; y en los nostres dias aquesta tendencia ha tingut més fonament, puig per lo trevall de Boudard sobre la numismática Ibérica, quedavan explicadas terminacions y lecturas dels epígrafes monetaris per lo vasch, que semblava qu' en l' esdevenidor res ho tingués que contradir.

Empero, es lo cert que á pesar de trobarnos desde casi fa vint anys en possessió del verdader alfabet ibèrich ó catalá, y d' haber llegit ab ell los epígrafes monetaris, tan prompte aplicavam lo dit alfabet á las inscripcions, aquestas per conte de parlar, se feyan moltras vegadas més mudas que may, qu' es lo que dava per resultat que molts esperits il·lustrats, y fins numismátichs de primera forsa, y ho dihém per un que 'ns ha ajudat en lo nostre trevall, desconfiessen dels resultats obtinguts per Boudard, Delgado y Heiss.

Confessém que de motiu n' hi havia, puig si trobat l' alfabet y feta la transcripció, aquesta donava per resultat una llengua desconeguda, ó bé se havia de dubtar del instrument d' interpretació, ó bé s' havia de confessar que las lápidas eran escrites en una llengua desconeguda y perduda en lo mon per sempre.

Lo primer punt era impossible, puig davan fé las lecturas monetarias. Y vet aquí per ahont arribavan á de-

clarar que las lápidas eran escritas en una llengua desconeguda y perdida. Aquesta conclusió lògica desde 'l punt de vista de que acabém de parlar, oferia lo següent flanch: ¿cóm una llengua que 's parlá y s' escrigué en Catalunya fins molt entrat lo primer sigle de l' era moderna, podia haber desaparegut sens deixar rastre? ¿Una llengua parlada en lo dit temps podia ser una llengua destinada á morir y á desapareixer? Los fets concludian per l' afirmativa, mes nosaltres confessém que sempre 'n tinguérem dubte.

Esplicar ara com havém arribat á la solució que propo-sém, es menys interessant que convenient, puig que á la fi es necessari esplicar lo método que havém seguit, no sens resultat.

Lo método no ha sigut llingüístich sino histórich.

Partint nosaltres del fet de la vinguda dels Chethas á Espanya, y no podentlos deixar en lo sur per ilógich, puig los que havian conquistat lo Nil no s' havian d' aturar devant l' Ebro, concludrem per la possibilitat de que la seva llengua que havia d' esser una llengua semblant á la fenicia, sino la mateixa llengua fenicia, podia ser la llengua en que s' haguessen escrit las lápidas ibéricas ó catalanas.

Haventne adquirít d' aixó un convenciment, per los resultats del nostre estudi histórich, emprenguerem l' ensaig que avuy oferim á la crítica y al estudi de personas més competents de lo que ho som nosaltres en tan difícils materias.

La qüestió 's presentaba en los següents termes: *interpretar unas inscripciones escritas en una llengua desconeguda, que resultaban també serho ab elissió facultativa de vocals y sense divisió de paraulas.*

No sabém porque 'l problema presentat en aquestos termes havia de dar lloch á que las personas serias se riguessen del esfors que 's feya per llegir unas inscripciones que ab lo cambi de vocals lo mateix podia dir un mot, pota, que peto, puig los dits no podian ni debian desco-

neixer, que hi ha hagut llengües escrites de la mateixa manera que resultaban serho las primitivas inscripcions dels catalans.

A nosaltres precisament aquesta singularitat era la que 'ns animaba en lo nostre treball d' investigació, puig deyam; si lo nostre poble Cheta es lo poble conquistador del Egipte, y 'l propagador en Europa de lo seu alfabet, la nostra llengua escrita ha de presentar una certa similitut ab la seva, y la primera que trobabam era precisament aquesta elissió facultativa de vocals, es dir, una manera d' escriure tal en la que 's podian suprimir ó no, á voluntat, un cert número de vocals ó totes; y bé, aixó que resultaba cert y probat per l' ibèrich y catalá, resulta ser també la escriptura propia dels Egipcis.

Se dirá que las vocals suplidas en l' egipci no son unas vocals arbitrarias, es veritat, puig se ha referit l' escriptura egipcia á la llengua copta, mes aquest treball sortí, diguemho aixís, d' una intuició que la experiencia ha justificat. Donchs pet nosaltres, trobada ja una similitut per l' escriptura, no 'ns faltaba més que trobar una manera de suplir las vocals que no fos menys rigurosa de la trobada per l' escriptura geroglífica.

Y una volta vejerem confirmada per la dita similitut, la nostra teoria històrica d' esser los Chetas los que civilisaren á Catalunya, y portaren la manera d' escriure egipciaca; recordarem desseguida que l' hebreu s' escriu ab completa elissió de vocals, y moltes vegadas sense separació de paraulas, de modo qu' una lápida hebraica ahont sols hi hagués escrita la següent paraula בן que 's llegeix ...*b n*... estaria escrita en llengua desconeguda, mes posant entremitj una *e* resulta *Ben* qu' en hebraich vol dir *fill*. Donchs lo sistema egipciach era lo sistema Chetha.

Dirém ara, perque no'n fassin un argument aquells que no coneixin l' escriptura geroglífica ó sistema d' escriure dels Egipcis, que la nostra divisió en paraulas de las inscripcions ibèriques ó catalanas no es tampoch ni una cosa nova ni una cosa arbitraria.

En primer lloch dirém que 'ls Egipcis qu' ensenyaren d' escriure als Chethas, escribian de la mateixa manera que 'ls primitius catalans, es dir, sense separació ó divisió de paraulas, y que la manera egipcia es la manera chetha y la manera dels fenicis, la dels cartaginesos y de casi tots los pobles antichs.

La práctica de nostre sistema nos havia d' oferir dificultats grans, y la més gran la de havernos de servir de una llengua que no 's pot dir ni assegurar que fos exactament la mateixa que parlaban los Chethas al arribar á Espanya; mes nosaltres considerant que 's fa us, y bon us, del hebreu per interpretar las inscripcions fenicias y púnicas que eran cassos semblants al nostre, ab las mateixas reservas y restriccions declaradas per lo fenici apliquém l' hebreu á las inscripcions ibéricas ó catalanas; donchs no s' esperin trobar ni las rigurosas concordancias necessarias en tota inscripció de idioma perfectament conegut, ni un rigorisme de vocals que fins no pot dar l' hebreu, puig lo sistema dels masoretas no té 'n lo seu favor mes que la seva autoritat, y además hi ha que contar ab los cambis fonétichs qu' implican sempre 'l parlar un nou poble una llengua extranya á la seva, ó sent fins la seva mateixa, aixís donarem una transcripció ó fidel ó justificada per las vocals mes del tot rigurosa per las consonants ab lo qu' esborrarém lo possible dubte, que resultaria de tota altre manera, d' esser lo nostre fet, un fet arbitrari y sospitós.

Segona dificultat. ¿Fins á quin punt los Chethas avehinats en Catalunya y trobantse ab un poble que parlaba una altra llengua, conservá la manera del hebreu de suprimir las vocals? En la hipótessis de que la seva llengua sigués llengua vulgar, parlada, al escriurerla, clar está qu' una supressió rigurosa de vocals no resultaba ni del geni de la llengua primitiva, ni del sistema de l' escriptura geroglífica, donchs hi ha lloch á estudiar en tota transcripció quan las semi-consonants del hebreu tenen valor de consonant, ó d' aspiració, y quan lo valor es el d' una

vocal pura y clara: nosaltres no podém avuy per avuy dar reglas per fer aquesta distinció, y sols podém recomanar un pacient tanteig.

Semblará sens dubte als que llegixin, que una vegada en posició de la llengua de las inscripcions, tot está dit y fet, y que ja no hi ha mes que traduhir, sen aixís que ara comensan los trevalls.

Nosaltres toquem aquest punt no per sangrarnos ab salut com se sol dir, sino per demostrar qu' en materia tan difícil rara vegada, y aixó tractantse dels mestres, s' ha arribat á traduhir d' un cop una inscripció semítica, hebraica, fenicia, púnica, ni quan ha vingut escrita sensa separació de paraulas, ni encara ab aquesta última circumstancia.

Llegexis sino lo que diu En Halevy en las planas 2 y 3 de las sevas *Melanges d' épigraphie semitiques* etc. llibre destinat á reveure y corretgir totas las inscripcions semíticas publicadas fins l' any 1874, y hom quedará maravillat al veurer la munió d' imposibles traduccions autorizadas per los homens mes eminentes.

En Derenbourg, un nom que fa autoritat, deya en la mateixa fetxa en lo *Journal Asiatique* (1) per excusar las dificultats y contradiccions dels traductors, «per no desacreditar la cieneia semítica pensis per un moment á quantas lecturas no ha de donar lloch la tercera línea de l' inscripció d' Aschmun'azar composta de trenta una consonants». Y diu aixó home tan eminent á propósit de la lectura de las lletras següents תדלסויהתעלה de la tercera ratlla de l' inscripció de Carthago feta per ell mateix, puig mentras una vegada llegeix עלה סויה תל y traduheix (literalment) «jo posaré lo pobre en alt», la segona vegada conservant la mateixa divisió de paraulas y fins suprimint també la primera t llegeix, «jo he overt la porta de las estables de las bestias que hi mamaban». Donchs no

(1) *Tom. III. Sept. serie, pl. 224.*

sens motiu deya En Derenbourg; *Ho confeso, hom queda confos devant de dos ensajos de interpretació igualment admisibles, y sempre tan discordants, y en los que, sense dubte, vindran á afegirse en lo esdevenidor altres combinacions mes ó menys conformes al geni semitich.*

Si volguessim citar altres casos no tindriam que fer mes que obrir lo llibre d' En Halevy.

Doném empero, una prova del cas que semblará extraordinari, de donarse tres lectures (fins ara) de duas líneas d' un papirus arameo de Turin, originari del Egipte, escrit ab separació de paraulas.

Geseni, res menys que Geseni ne fa la transcripció y llegeix: *Deus, domine me! ex conculcationi servum tuum e (ripe) vita una est, et verax dominus meus est Jehovah?...*

Empren la lectura de las duas ratllas lo sabi aleman En Merx y traduheix conservant la transcripció d' En Geseni, per lo que fa á la primera ratlla, «*A mi senyor Mithrawahicht(a), lo teu servidor Pakhim* y declara que de la segona ratlla no 'n enten un mot.

En fi, avuy lo francés En Clermont-Ganneau, sempre sobre la transcripció de Geseni, repren la lectura, conserva la feta per En Merx per la primera ratlla, y traduheix la segona per *Vivent, joyos y fort*; forma de salutació, y luego com entran en materia, diu: *Mi senyor, que siga.....* (1).—Vegis á que ha vingut á parar l' alta lucubració bíblica d' En Geseni, á una entrada de carta de las mes remplonas y vulgars.

Donchs de nostras lectures s' en poden esperar correccions tan grans com las anotadas, á pesar de tot nostre afany per evitarlas, y no seriam nosaltres qui derrera-ment las agrehisiem, puig que mes busquem la justificació de nostra teoria histórica en aquesta part de nostre treball, que no l' exactitut de unas traduccions, que nosaltres mateixos no esperem de nostre insuficiencia.

(1) *Revue Archeologique*—T. VXXVI, pl. 96 á 105.

Havem de dir en aquest punt, per quina regó'ns limitem á la lectura y transcripció de las lápidas catalanas.

Be que de haverse parlat en la Turdetania y Bastitania una llengua fenicia no hi hagi dubte, nosaltres deixem  los sabis andlusus l' estudiar la questió de si la llengua turdetana era un fenici pur,  un libich-fenici, y per lo que fa  la regió celtibrica ahont s' us lo nostre alfabet, direm que los ensaigs que havém fet no 'ns ha donat cap resultat, de lo que concluhem en favor de una interpretació vasca-celta.

Per tot lo dit, donchs, ens havém de limitar  la transcripció de las lápidas ibéricas  catalanas.

Aquí sur una questió previa: las lápidas escrites en hebreu son anteriors  posteriors  las vascas,  vice-versa? Aquesta si be 's mira no es questió. Clar est que al arribar los Chethas  la península, y al trovar en ella nn poble de llengua euskara no l' habian de forsar  parlar sa llengua, ademes los epitafis de Tarragona 'ns han enseyyat que lo vasch era parlat quan s' introduhia ja lo llatí.

En quina proporció  relació se parlaban ab duas llenguas? Passa  los Chethas lo que  los goths que  pesar de essar germanichs se llatinisaren per complert, es dir, los Chethas adoptaren la llengua dels euskars? No ho creyém possible, puig per nosaltres si los goths y franks se llatinisaren, fou, per quant se trovaren en front d' un poble mes fort en civilisació, y el cas contrari es lo cas dels Chethas al arribar  la vall del Ebro.

S' ha de tenir donchs com per cert, lo fet de que mentres l' euskar pogué continuar y continua sen una llengua vulgar,  la llengua del poble  d' una part del poble, l' hebreu  fenici dels Chethas fou la llengua de la gent ilustrada, la llengua sacerdotal y sabia,  si 's permet, la llengua oficial.

Per lo tant tingas per ents que totas las lecturas que seguirán han sigut primer ensejadas per l' euskar, sens que ab aix volguem dir mes que, per nosaltres, no 'ns ha sigut posible transcriurelas per l' euskar. Y ara ens re-

comaném á la paciència de nostres lectors per lo agre del treball, asegurantlos que d' estar nosaltres en lo cert, sos fruits serán dels millors y mes considerables, y qu' en pocas paraulas, lo sol de la veritat iluminará la nostra teoria histórica.

Núm. I.

Procedencia. D' Alcalá de Chisvert, publicada en la *Memoria del Príncipe Pio sobre las antiguetats del regne de Valencia*, lámina I, núm. 15, Tomo VIII, de las *Memorias de la Real Academia de la Historia*.

IA▷XΣNΞI

Aquesta transcripció sofreix mudansa en l' obra d' En Masdeu, puig haventli comunicada lo mateix Príncipe Pio la transcriu fent de la N y de la Ξ una sola lletra ab jucla, ó sia una M ab jucla en la segona cama. (1)

No coneixent la pedra si es que 's conserva; deixarém la qüestió per resoldre, en quant á la seva exacta forma.

Transcripció:

בהגקעאלב

Lectura. *De dreta á esquerra:*

בהג קעאלב

Ben Qoalb ó Ben Kealb

Los *Beni Kalb* son citats per Herodoto com una tribu de Lybichs. Mes endevant tornarém á trobar aquest nom.

Vet aquí un cas en que la η es pura vocal, de modo que pera l' exacta transcripció hebraica deuriam suprimirla, lo que no fem per no donar lloch á confusió, y porque 's

(1) Masdeu.—T. XIX, pl. 267.

vegi que per los Ibers era facultatiu com per los egipcis, la supressió de vocals.

Núm. II.

Procedencia. Publicada per Masdeu en lo lloch citat, tomo XIX, pl. 267, habentli sigut remesa per lo Príncipe Pio:

ΝΙΧ ◊ ΣΑΠ ◊ ΜΥ ΝΙ

Transcripció:

ביבשעפלסרחבנ

Per primera vegada trobém en una lápida la Π lletra que sols se dona en las omonoyas amporitanas. La Σ també es rara fins en las monedas, circunstancias que afegidas á las variants ab que la publica lo Príncipe Pio en las antiguetats de Valencia, *obr. cit.*, lám. 1, núm. 12, fa que la publicuém ab las reserves consegüents.

Lectura.—Llegim de dreta á esquerra:

ב יבש עפלסר תב(ו)ן

ב *Monument:*

יבש — *Jebus* ó *Ibisench*; los Jebuseos, tribu del sur de la Palestina, y pobladors ó civilisadors d' illa Ivisa.

Opelsar.—Nom propi: compost del nom propi עפל — *Geseni*, pl. 481; col. I, y de la terminació *Sar*, tan característica dels pobles semítichs.

תב(ו)ן nos sembla esser lo mateix *inteligencia, prudencia.*

Es dir:

Monument del Jebuseo Opelsar, lo prudent.

Núm. III.

Procedencia.—De Sagunt.

Variants.

I.

DOEXC: S N C A A
 N N V I N : N V
 E N A A A C : X

Príncipe Pio: pl. 58, núm. 120.

En Phillips *Ueber das Iberische alphabet* la publica sense los dos punts en la primera ratlla, y en la mateixa cambia nostra *i* per **N**, y en la tercera suprimeix la **X**: tot aixó serà per equivocació d' imprenta, puig diu la copia de las *Memorias de la Real Academia de la Historia* qu' es d' ahont nosaltres treyém nostra copia.

II.

POVXC: S N C A A
 N N V I N : N V
 E N A A N : I

Transactions of the royal Irish Academy.—Tom. III, pl. 46, núm. 10.

Lo Comte de Laborde la publica en son viatge, *Tom. I, pl. 11, pl. 143, núm. 10*, ab variants importants. Per l'ordre de colocació de las lletres segueix á Bayer (*Transactions etc.*) mes la varia donant la primera ratlla com lo Príncipe Pio, empero per lo segon vers de la mateixa suprimeix la **S** y després de la següent **C** posa **I** y prou.

En la segona ratlla suprimeix la **I**. Y en la tercera treu los dos punts de despres de la *n*.

¿Es una nova variant la copia feta per nostre amich En Balari, de la lápida que avuy se troba empotrada en lo mur del Teatro de Sagunt y que dona de la transcripció del Príncipe Pio tan sols las quatre primeres lletres de la primera ratlla, las tres primeres de la segona y las quatre primeres de la tercera, ab cambi de **A** per **A** que ha copiat En Balari, ó es una nova lápida?

Restauració. Lo fragment de l' inscripció portat per Ba-

lari, que 'ns sembla indicar que la lápida íntegra tal qual la copiá lo primer Perez Bayer (?) es per sempre perduda, permet intentar una restauració per lo que fa á lo seu valor alfabétich, mes per quedar resolta la qüestió de la restauració queda un punt gravíssim per aclarar, y es el de la forma en que s' ha de suposar escrita.

Havém dit gravíssim per quant se tracta de determinar si s' ha de llegir de dreta á esquerra á la manera semítica ó de esquerra á dreta á la manera europea.

Com la part dreta de l' inscripció es trencada, no podém saber com acaba y per consegüent, si per la dreta comensaba l' inscripció en línea, puig mentres de las copias d' En Balari y del Príncipe Pio, sembla que s' hagi de llegir d' esquerra á dreta, de las copias de Perez Bayer y de Laborde sembla resultar tot lo contrari.

Empero s' ha d' observar una cosa y es, que com lo que determina més la lectura de dreta á esquerra es l' última ratlla del Príncipe Pio que surt ab sis lletres, reduhidas á cinch aquestas conforme als demés, ja s' aplaneixen las dificultats, puig feta la supressió desapareix la desigualtat de las líneas.

Escribintla donchs de dreta á esquerra conforme resulta de comparar las quatre variants, aixó es, donant per cada lletra la major suma d' autoritats, tenim que resulta la transcripció de Perez Bayer com la mes autorisada (n.º II) empero en la segona ratlla tenim **V** y **⚡**, mes ja 's compren quant fàcilment l' una surt de l' altre allargant las camas, com se veu clarament per la primera ratlla; aixís nosaltres proposém que 's llegeixi **⚡** per quant en lo dit lloch mentres lo Príncipe Pio sol llegeix **⚡**, Perez Bayer, lo Comte de Laborde, Balari, llegeixen **⚡**. Y per últim la seguretat que tenim de l' exactitut de la copia d' En Balari fa que adoptém sens vacilar la dita lletra per la nostra lectura.

Transcripció:

ללכיס : כתועא

...כך : נבבני

...ת : גדליה

Lectura.—De dreta á esquerra:

ל לכיס : כתועא ...בן : נב בני ...ת : גדליה

ל לכיס *A Lakis.*—Lakis, nom propi ben conegut, *in planitie tribus Judæ quod olim sedes regia Cananæorum fuerat: diu Geseni.*

כתועא—*katvoa*, aquest nom no 's troba en la Bíblia, mes á nosaltres nos sembla que lo expliquen los noms *katvoa* ó *kauoa* dels epitafis Berebers. (1)

Los altres dos noms propis נב, *Nebo*, y גדליה, (n) *D' Elaie* son noms bíblichs ben coneguts.

Donchs la lectura que nosaltres proposém es la següent:

A Lakis Katvoa... fill de Nebo (dels fills,) dels beni... t D' Elaie.

Núm. IV.

PROCEDENCIA.—De Sagunt.

Variants.

I. כַּתְּוֹעָא
 בְּנֵי נָבֻכַדְנֶצַּר

Ximeno. Tomo I, pl.

II.
 כַּתְּוֹעָא

Erro.—*pl. 161, lam. IV.*

(1) *Journal asiatique.*—*Etudes berbers*, par Mr. J. Helevy.—T. III.—Epitafis núms. 74, 95 y 105.

III.

IAKPYN

Trans. pl. 45, núm. 8.

IV.

NEQSEPN
IAKPYNXE*Trans. pl. 45, núm. 12.*

V.

NEQSNPN
IAKPYNXE*Príncipe Pio, pl. 58, núm. 118.*

Restauració. La restauració d' aquesta lápida seria cosa facilíssima si no fos la variant que introduheix una lletra en la segona ratlla X ó X desconegeuda per los altres autors citats, I, II, III. ¿Qué fer en aquest cas?

Si la variant IV donés per la lletra en cuestió una forma igual á la V, podriam dar més crédito al cambi, pero quan á més del cambi de dita lletra la variant IV ne introduheix un' altre, la N per conte de E, variant desconeguda per los altres autors, no veyém com dar crédito á la variant X, X.

Deixém, donchs, en lloch apart la variant dita, y fent lo mateix per la N, tenim que la variant general es Y ó V per E, exactament la cuestió de la lápida anterior que nosaltres ressolvém en igual sentit llegint ɣ.

Queda la variant A. A. A. La suma de variants donan A, pero nosaltres havém de fer ressaltar que Erro, *obr. cit. pl. 161*, diu: «que Ximeno cometé l' error de «ajaure un poch la jucla de la lletra sent aixís que havia «d' estar en mitj.»—¿Aquesta observació d' Erro, es propia del seu modo de veure l' alfabet ibérich ó bé perque tingués coneixement de la lápida?

Com després de tot la jucla no altera lo valor de la radical, nosaltres posarém en la restauració adjunt Λ , y dirá:

נצאבסרבנ
בנצאכלב

Transcripció.

נצאבסרבנ
בנצאכלב

Lectura.—De dreta á esguerra.

נצאב סר בן בן צא—כלב

נצ(א)נ—*Colócala*, fent us del imperatiu.

סר—*Sar*. Nom propi. Pot esser contracció ó abreviatura del nom *Sardus* que com sabem era lo deu nacional dels Libychs. També podria buscarse aqueix nom, puig lo seu origen africá es evident, per lo bereber *Sarsa* (1) que ja 'ns surt sol com en *Sar*: epitafi núm. 205 dels publicats per Halevy.

בן—*fill*.

בן בני או בן en constructo *fills de*.

צאכלב.—Aqueix nom nos sembla compost de צא:כלב per צה com sona en los noms dels berebers, responent al nom neo púnich שא, nom de deu y de persona. כלב ó sia *Kalb*, es un nom de tribu citada per Herodot. De modo que la tribu libyca dels *Beni Kalb* d' Herodot se trobaria entre los soldats que ab Hanibal vindrian á Sagunt.

(1) Helevy.—*Etudes Berbers*.—Jour. Assiátich etc., núm. 161.

De modo que l' inscripció diu *Colócala*: (la pedra del epitafi) *Sar fill dels Beni Sa-Kalb*.

Com acabém de demostrar per la lectura de las lápidas núms. III y IV, existeix una gran dificultat per ferlas ab seguritat, y es que las copias que d' ellas s' han fet son diferentas y fins contradictorias. Dada aquesta situació ¿qué fer? ¿Donarém las altres que publica lo Príncipe Pio ab diferenta transcripció escritas en los llibres de Perez Bayer y Comte de Laborde? Quan no hi ha seguritat en la lectura ja 's compren que nosaltres nos podém equivocar en las nostras correccions. Per lo tant deixarém d' estudiar unas inscripcions de las que potser un mal pensat nos diria que las arreglém á nostre modo, pera poder llegirlas.

Nostre trevall l' aném á empendre en la lectura de tres inscripcions més de las que no tením que discutir lletra alguna, y una de ellas es tan y tan important, que per sí sola bastaria per acreditar nostre descobriment si s' accepta nostra lectura ó bé si modificantla se llegeix segons nostre sistema.

Aixó dit continuarém nostre trevall.

Núm. V.

Procedencia.—Tarragona.

Vet-aquí la lectura que per l' hebraich comporta l' inscripció de la copa de Tarragona y de la que havém donat sa lectura per lo vasch mes amunt.

נ י א ד נ ע נ

י ו ה ד א

Lectura.—Llegint l' inscripció de dreta á esquerra ja 's compren que lo segon nom, lo més curt, hauria de resultar escrit al revés, cas de que l' artista portat de la simetria hagués volgut que las camas de las lletras miressin al centro del círcul de la planta de la copa, qu' es lo que succeheix ab la nostra inscripció, donantnos per lo tant una variació important, puig mentres la ◀ es *r* en la inscripció de la primera ratlla, ▶ es *a* en la segona girant la copa.

Aixó dit, nosaltres llegim:

נציר—Natzir
 קון—Qun
 ה(לל)ו—Hal-lu

La lectura de *natsir* no presenta cap dificultat, puig vol dir *Reservada, destinada* (la copa) per quant lo *cant*.

Cant en hebreu es *shir* שיר, mes en la nostra inscripció no 's tracta d' un cant qualsevol, sino d' un cant lúgubre, d' una lamentació, *cantus lugubricis, lamentacio*, diu Gesenius. Donchs la copa era per fer libacions fúnebres, tal volta per quan se celebrés una agapa ó convit funerari moda que sembla haber introduhit lo poble hebreu; (entre nosaltres regna aquesta costum fins á últims del sigle xiv de J. C.) puig *Qun* oposat á *shir* vol dir *cant fúnebre*,

La última paraula, de la que ja haviam dit que 'n parlariam en aquest lloch ofereix algunas dificultats de traducció.

Nosaltres havém llegit *Hal-lu*. La sílaba *Ha* correspon exactament á la ◀▶; la *h* pot passar com aspiració, mes las dos *vau*s que 'ns resultan cap al últim, las doném nosaltres convertidas en una *lamed* y en una *vau*. Aquest cambi 'l fem autorisats per Gesenius, puig diu que 'ls hebreus y *Apud Phænices et Penos* *AL syllaba sæpe mitigatur in AU* com Mocar per Malkar.

Esplicada, donchs, la nostra lectura, tenim que *Hal-lu* respon al verb llatí *Laudo*, que entre las sevas transcripcions te la de voler dir *fer oracions fúnebres*, com se pot veure en Freund.

L' inscripció, aixís, nos diu que aquella copa es—*desti-*

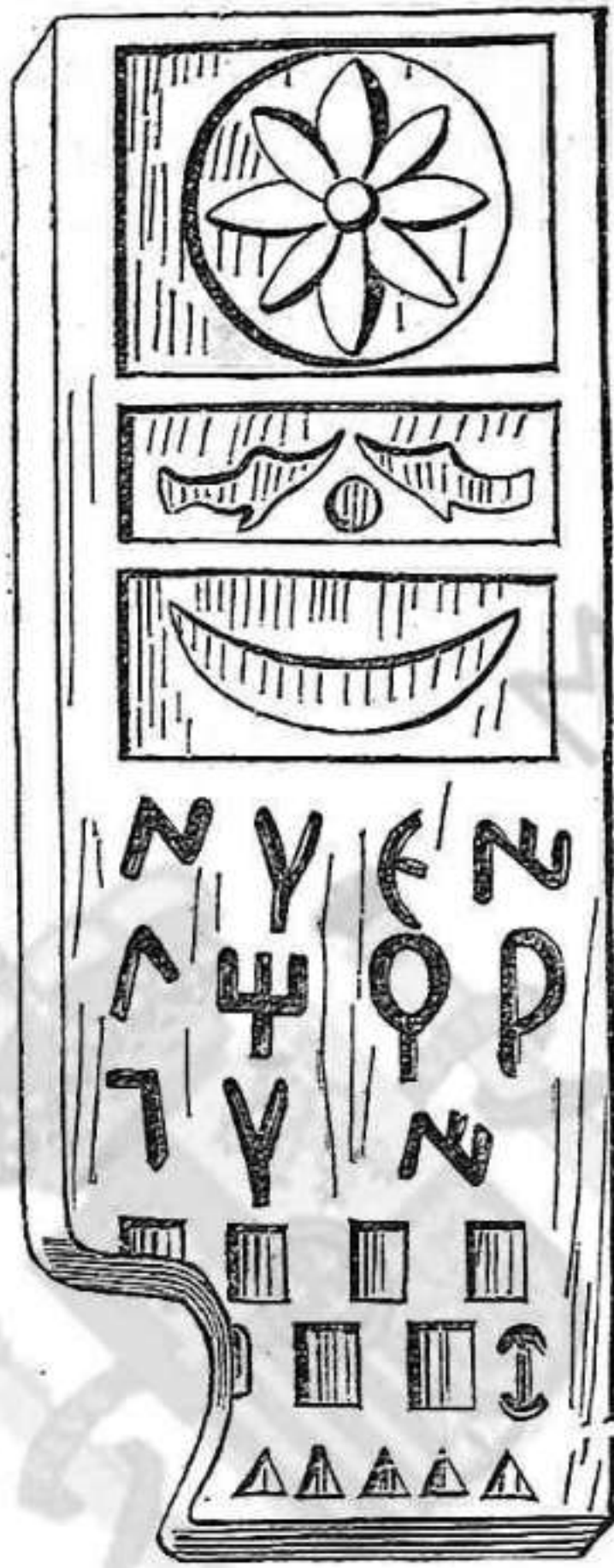
nada pel cant quan la oració fúnebre,—venint á sostenir la nostre interperetació la paraula hebraica *qun* com oposada á *schir*, segons havém explicat.

De modo que l' inscripció diu:

Reservada (la copa) per lo cant de l' oració fúnebre.

Núm. VI.

Procedencia. Barcelona.—Trobada quan lo derribo del arch del carrer de Sant Domingo del Call.

Nostre dibuix es pres del que ha publicat En A. de Bofarull en la seva *Historia crítica de Catalunya*, y aixó diém per quant haventse publicat dita inscripció en lo *Museo universal*, any V, pl. 240, sense cap dels símbols que la coronan, com també sense l' apéndice final ahont s' hi veuben los quadradets y triánguls, no sabém nosaltres quina autoritat tingan ditas adicions.

La lectura de nostra lápida implica desde 'l primer moment una dificultat, y es la transcripció de la lletra **7** desconeguda de nostres alfabetos ibéricchs, y que 's pot referir lo mateix á la *g* grega, que á la *r* hebraica y fenicia.

La presencia de una lletra grega no tindria res d' estrany, y com mes d' una vegada ho havém indicat, hi ha que contar sempre ab ditas influencias, puig visitadas y frecuentadas las nostras costas per los grechs, mes polits y civilisats que 'ls aborigenas, lo seu influx naturalment s' havia de fer sentir.

Mes pel cas present no creyém que 's tracti d' una gamma, puig contant ab dita lletra no havém pogut descifrar la lápida, que llegada per resch no 'ns ha ofert cap dificultat, puig en nostra transcripció llegim **7** = *r*.

La lectura de la lápida barcelonina es de las mes difíciles que havem trovat. Sa traducció l' havem ensajada per lo grech, per lo céltich y per l' euskar sense resultat satisfactori, y la lectura que 'n donem si bé exacta no 'ns satisfá del tot. La transcripció es:

י כ ב ג
 ר א צ ל
 י ו ר

Llegint en la primera ratlla $\Upsilon = \text{ב}$ tenim l' arrel inusitada גבג que cambia en caldaich en גבג y traduheix Gese-ni *scaturivit*. L' idea que comporta aquest temps del verb llatí es la de *rejar, manar* (d' ahont la nostre arrel inusitada fonts en Job 38-16.) La י final seria allavors un constructo, fent de la dita arrel un substantiu.

Lo segon nom sempre llegint d' esquerra á dreta se llegeix correctament *Litzar* (el freixa) l' arbre sagrat dels euskars, y l' última ratlla dona lo substantiu *irrigatio* usat com participi en Job, 37, 11. «Regant també arriba á desvaneixer» etc.

La presencia aquí del arbre sagrat dels euskars se pot explicar suposant en l' autor de la dedicatoria un iber que conservés pura la fe de sos pares, puig los euskars poble eminentment agrícola no adoraban mes que las forsas de la naturalesa, de modo y de manera que per ells lo seu deu era lo senyor de las alturas, ó de la altura, *Jaungoiko*, per quant, los pobles agrícols, y en general los pobles de l' antiguetat, suposaban que 'ls deus tenian sa casa dalt de las mes altas montanyas ó dalt dels cims dels mes alts arbres, d' aquí l' adoració d' aquestos. Donchs en la nostre transcripció *Litzar* te lloch de deu, y en lo nostre llenguatge corrent podriam traduhir *Litzar* per deu.

Lo tercer nom no te dificultat, es dir que de יר *irrigatio, riego, régo*.

La lectura dona;

Las fonts de Litzar (deu) fan lo rego.

Dels quadradets, trianguls y ancles del final no n' havem sapigut que fer, y tota hipótessis seria aventurada.

Núm. VII.—*Procedencia Túmbul de Castelló.*—Existeix en lo Museo arqueológich nacional.—*Lectura:* D' esquerra á dreta.

<p>1 ΥΙΡΗΡΗ La Birsa del</p>	<p>2 ΣΣ pais</p>	<p>3 ΠΙΡΗΝ cap aquesta</p>	<p>4 ΕΕΡΗ circuit el</p>	<p>5 ΕΡΗ de ma- nora</p>
<p>6 ΡΣΘ son ruina(s)</p>	<p>7 ΑΡΗ aquestos lleon(s)</p>	<p>8 ΔΑΝΝ Adoniahm</p>	<p>9 ΔΕΝ Hladid Tadei</p>	<p>10 ΣΧ ells mateixos obstruiren</p>
<p>13 ΑΡΗΡΗ astut</p>	<p>14 ΜΗ resistencia</p>	<p>15 ΘΖ prosapia del poble</p>	<p>16 ΑΡΣΕΝΣ de ma ciutat</p>	<p>17 ΑΡΣΕ Alegre</p>
<p>18 ΑΡΗ monument</p>	<p>19 ΑΖ Belkha</p>	<p>20 ΡΑΡΗ ciutat Ates(e)</p>	<p>21 ΑΡΣΕ Prosapia dels Beni el Arse</p>	<p>11 ΚΟΣ feren</p>
				<p>12 ΣΗΣΝΡΑ Aurana</p>

יאצרוב—(1). Vet aquí un cas ahont se veu que la l ibèrich s' hauria de llegir i, y no $u=v$ ó b per tenir lo nom escrit en tota correcció.—Aquest cambi de vocal pot representar un cambi de pronunciaeió per lo poble iberich, pot representar l' influencia grega, d' ahont l pot esser v y llegirse i y també u . Sent innegable l' influencia grega en Sagunt, y resultant dirse aixis mateix la fortalesa de Carthago com la de Segunt *Birtsa* ó *Byrtsa*, paraula tinguda per grega ab motiu de la faula de Dido, mes que avuy s' ha probat per Geseni (2) y Renan (3) que es paraula del tot semítica del hebraich בִּירְתָא que en Caldaich y siriach es בִּירְתָא, la corrupció del nom iberich, lo cambi de י per ך y de צ per ת indica clarament que lo nom grech havia substituït al nom iberich, y axis no s' escriu *Birta*, sino *Birtsa* com ho feyan los grechs.—La iod final indica clarament que lo nom está en constructo.

La traducció de la paraula hebraica ó caldaica se pot fer per *arx*, com per *murs*, *murallas*, y nosaltres en virtut de trobarse lo nom en constructo optem per *murs*, com *Birtsa*.

יג—Havem justificat en lo nostre silabari la lectura del ghimel ibèrich ab dos juclas com *gai*, *gei* etc. *goi*, *po-ble*. d' ahont la ם final del primer vers no es mes que un signo de genitiu propi de las inscripcions fenicias, ó escritas en llengua fenicia per los pobles occidentals d' Europa com ho ensenya En Halevy per l' inscripció de Nora, y l' inscripció de Tugga.

Tenim donchs com ya sabem lo primer vers explicat y resulta dir

(1) La forma ibèrica de l' alef no la representém de una manera prou exacta, mes nostre imprenta no te caràcter que mes si sembli, y la diferencia es poca puig consisteix en que mentres en l' inscripció se trova la volta agafar del mitj quedant recte lo pal, en la nostra transcripció arranca d' aquest—*Lectura* d' esquerra á dreta.

(2) *Lexico* etc.

(3) *Hist. des langues semitiques*, pl. 125 nota.

∴ *Los murs del poble del* ∴

¿mes es posible que de tal modo dividis los versos l' autor de la lápida de Sagunt? ¿Se pot admetre lo cas d' una ratlla acabant ab una preposició, ab un signo de genitiu? —Nosaltres havem de justificar nostre lectura, lo que esperem fer ab lo següent exemple.—L' inscripció de Tuga de qu' havem parlat está escrita de la següent manera,

בתרש

... נוגד

etc. ...

que 's llegeix בתרש נוגד (1) donchs es un fet comprovat ja per la ciencia.

Lo *segon vers* necessita també una explicació completa.

Lo primer mot es רבא que no 's trovaria en cap Lexich hebraich qui li busqués. Mes com es cosa ben sapiguda que en lo mateix hebraich l' alef cambia subint en ain y viceversa, *ε sæpe emollitur in litteram א*, donchs si aixó es axis per la llengua mare, ab mes motiu s' ha d' admetre que passaria ab pobles sustrets á la seva directa influencia. Per lo dit llegim nosaltres רבע y com רבע trovem ja lo mot, traduhintlo per *pais* fundantnos en la magnífica disertació que per probar tal traducció escrigué En Halevy en la seva citada obra, *planas* 68 á 72.

Y queda sols per explicar lo mot ביהו(ו) גיהו.—Aquest mot tampoch se trova en lo Lexich hebraich: no seria per lo tant poca fortuna la nostra si los sabis d' Europa acceptessin l' explicació y lectura que anem á fer de dita paraula.—La lectura de dit mot tal com sona en l' inscripció es IEIGOUTH, y d' un *pais* *Ieigouth* non ha parlat may cap geógrafo, ni antich, ni modern. Donchs, ¿com y ahont anar á trobar lo pais de *Ieigouth* de l' inscripció de Castelló?

Per arribar á lo nostre fi ens ferem lo següent argu-

(1) Monument de Rouch (fill) de Nagid.—*Melanges d' epigraphie et archéologie semitiques*— pl. 87.

ment.—Las monedas de Sagunt no portan aquest nom sino quant hi es en llatí. L'única inscripció ó lligenda de las monedas autonomas es *Arse*. ¿Arse vol dir Sagunt? Per saber lo que volia dir Sagunt prenguerem la faula de la seva fundació, contada per los grechs, segurs de trovar una explicació análoga á la de la pell de bou ab qu'explicaren lo mot caldaich de *Birtsa*.—Y efectivament la lligenda diu que Sagunt fou fundadada per Zacyntho ó per los habitants de l'illa jonica de Íakyntho avuy Zante.—Aquesta explicació 'ns va fer creure que no 's trataba mes que d'una homofonia, y no 'ns equivocabam.—Nosaltres nos posarem allavors la cuestió de saber *Zacyntho* que volia dir, y Curtius consultat per nosaltres no va respondre á la nostra demanda.—Allavoras emprenguerem la etimología per nostre conte, y diguerem, que *Zakyntho* era igual á *Yakyntho*, y per veure clar no hi ha com posar escrits en grech los dits noms un al costat del altre, y tenim;

Z...ζακύνθος—Zakynthos—Zacynthos.

Y...υακύνθος—Yakynthos—Yacynthos.

es dir noms del tot iguals ab lo sol cambi de zeta per úpsilon.—Si prenem ara lo nom Υακύνθος y pronunciem la ζ com k tenim *Yakinth*, nom que no es igual al de l'inscripció de Castello *Ieigouth*, pero que no hauria rechasat ja la sinonimia cap filolech.

Nosaltres tirarem encara mes endavant. *Iakynthos* es lo nom de la pedra preciosa y de la flor dita *Jacinto* avuy en dia. Del estudi dels Jacintos nostres ó pirenaichs, En Lamarck ne feu una varietat el *Hiacinthus hispanicus*, donchs la celebritat de nostres flors comparadas ab las del orient d'ahont semblan fins originarias, podia ser la causa de que's dongués á un *pais ple de Jacintos*, aquest nom.—La explicació era satisfactoria, mes nosaltres no'ns donarem encara per satisfets; mes partin del dit suposit buscarem en l'hebreu, lo nom del Jacinto, y dit nom no se

hi trova, es una paraula perduda. ¿Que fer? —Lo qu' en iguals casos ensenyan los grans semitistas, los Geseni, Ewald, Renan etc. acudir al alarb, y en l' alarb tinguerem la inmensa satisfacció de trovar per lo nom del Jacinto *Ieaikouth*, sentint molt que la nostre imprenta no tinga characters alarbs per escriurer lo nom tal com sona. (1) Tenim donchs:

Inscripció ibérica

IEIGOUTH

mot arabe

IEAKOUT

no hi ha donchs dubte de que lo mot iberich *Ieigouth*, traduhieix l' alarb *Ieakout*, y lo grech *Υάκινθος*. Donchs Sagunt no se digué may tal nom. Sagunt, es lo nom del pais, de la gent; lo nom de la ciutat era *Arse*, y aquesta estava edificada en lo *Pais de Ieigouth*, es dir en l' *aber Ieigouth*. Lo vers segon

: *aber Ieigouth* :

es donchs *pais Sagunti*.

Lo *vers tercer* mereix també algunas explicacions.

ש, de, הן, nosaltres llegim הן per ין que es lo que dona l' inscripció ibérica cambi fonetich conegudissim y propi de la llengua fenicia que feya de las ה, ו.

Tenim luego lo nom עצה, arrel que declara inusitada Geseni, mes que no ho seria tant quant ell la trová, y ara ens surt en una inscripció iberica. Probablement diu lo mestre, aquest arrel sona y val com las arrels עצם, עצה, y aixis nosaltres llegim, «*comprimi, apreta la resistencia*» referinnos á aquella part de las fortificacions de Sagunt de que parla lo primer vers.

Respecte de la lectura del *vers 4*, ferem notar que l' *ur kakare* se traduhieix *ciutat circuit* construcció impropia del geni de la llengua hebraica y que clarament indica un

(1) Las letras son *ie, a, gaf, van, te*.

modo de parlar propi del poble iber. L'últim nom d'aquest vers es $\eta\eta$ que nosaltres llegim $\eta\eta(\eta)$, la falta de la η no sabem com explicar-la faltàs com estem de medis per determinar la fonètica del fenis-iber. Tal volta fou suprimida per abreviatura.

Lo nom propi del vers 5, $\eta\eta\eta\eta$, *Auraun*, (1) sona en *Samuel* 11, 24, 16. Mes endavant discutirém aquest nom.

$\eta\eta$ pala, hauria de ésser *palas*, la supressió del signo de plural no té importància, puig se trovan iguals casos en bon nombre d'inscripcions semítiques.

Lo vers 6 presenta serias dificultats de traducció, per lo tercer grup en que havem dividit lo nom; $\eta\eta\eta$, seria una metàtesis de $\eta\eta\eta$ *ubi* ahont?

Res hi ha que dir respecte dels versos 7 y 8 empero ferem votar per lo que toca al vers 8 la rigurosa traducció que per l'hebreu fem del nom iberich, y com lo valor de la \uparrow correspon exactament á la η . Mes endavant tornarem á parlar d'aquest nom de *Adoniah* per quant hi creyem veuri lo nom d'un heroe Sagunti.

Lo vers 9 presenta la dificultat del primer signo, puig tal estrella no hi ha medi d'explicarla. Si la suposem formada de una $\uparrow = h$ ó de una $\times = t$; los altres brassos valdrian com juclas? Si llegim *h*, lo nom podria ser *H Dei*, $\eta\eta$ sona com nom propi en *Esdras* IV-9 com *Deiv*. Si llegim *t*, tenim *Tadei* nom propi ben conegut.

Las dificultats continuan per lo vers 10 puig llegim com 3.ª persona del plural del perfecte de $\eta\eta$ llegint $\eta\eta$ (1)

Lo vers 11 ens dona la novetat de la η unida ab lo verb. Geseni fa constar que l' η s'usa be que rarament com prefix de verb, y diu ademés qu'á vegadas serveix de relatiu y per tal la prenem en nostre present cas.

(1) En *Samuel* lo nom es *Aurana*; nosaltres donchs estem autorisats á posar tambe *a* final. No ho havem fet per quant, com ja ho feu notar En Renan, en fenici son molts los noms propis acabats en *n*.

Las dificultats que van continuant per tota aquesta part central de nostra inscripció al arribar al *vers* 12 se fan majors de modo que d'ell sols proposem la lectura del nom propi Aurauna que podem distingir per llegirse igualment en lo vers 5.

No s'aplaneixen las asperesas al arribar al següent vers. Lo primer grupo del vers 13 se pot llegir com ho fem bé que l'arrel s'hagi de determinar per altres llengües germanas. Mes per lo grupo següent tenim ja major dificultat, puig á mes de tractarse d'una arrel incerta y dubtosa com la declara en Geseni, tenim necessitat de donar á son sentit un valor digemo axis metafórich. En castellá se diu *se doblgó la resistencia* (del enemich), en catalá dihem *los van dublá*, donchs aquest sentit proposem nosaltres que 's dongui á l'arrel קָהַר .

Lo *vers* 14 se diferencia entre la transcripció y la lectura, mes nosaltres creyem que la diferencia consisteix en una metátesis.

Per fi tornem á entrar ab lo vers 15 dins un terreno mes franch y cla, puig la lectura de dit vers sols comporta un cambi de ב per ה lo que no ofereix cap dificultat.

Lo *vers* 16 dona una particularitat digna de fixarshi, tal es el sonar lo nom *Arsense* puig la terminació es evidentment llatina. ¿Com explicar aquest fet? ¿Per l'influencia de la llengua llatina en l'aliada dels romans? ¿En l'influencia que ja los llatins exercian per lo Mediterrá? O be llegim mal, y havem de partir lo nom הַשֵּׁן הַשְּׂרָא , en aquest cas declarem que nosaltres no havem sapigut trovar lo just valor del arrel הַשֵּׁן .

Lo *vers* 17 dona una lectura clara per dos dels quatre grupos en que creyem que 's divideix, mes la lectura dels altres dos es per nosaltres difícil, y tan mes difícil quant no volem forsar en res la máquina, com se sol dir, per arribar á resultat, y quant precisament creyem que 's tracta del heroich sacrifici dels saguntins.

Continua la dificultat per lo primer grupo del *vers* 18 que no acertem com llegir.—La lectura del segon grupo,

cambiant la z per r que no te res d' anormal, dona lo nom *memoria, monument*.

Respecte la lectura del *vers 19* s' haurá notat que llegim D per W , aixó no te dificultat. Luego proposem que 's llegeixi ab elisió de la segona alef considerant aquesta vocal. Aixó se pot justificar recordant, qu' en aquelles inscripcions escrites en euskar, y també en las numismáticas, la elisió ó supresió de vocals es facultativa, donchs res mes natural y lógich que suposar ó be igual sistema per lo semítich, ó be una distracció per el cas present.— Mes d' un mot que declarem dubtós ó impossible—per nosaltres—de traduhir, hauriam donat per lo clar, de llegir tal qual semi-vocal com vocal pura; no ho havem fet porque no 's digués que forssabam lo resultat, si ara ho fem es per que surt tan clara l' evidència que 'ns sembla no hi haurá dificultat alguna en punt á admetre la nostra lectura.

Curiosa es la lectura del *vers 20*: lo nom propi del heroe de Sagunt enterrat en lo *puche* de Castelló 'ns sembla euskar, puig si be la I y N podrian llegirse *Bel (Belo)*, de las altrás duas lletras no sabriam que ferne, per aixó proposem que 's llegeixi *Bilkia* fent la *k, g*, per nostre fet, y clar está que dit cambi per lo modern euskar no te res d' estrany ni d' inadmissible. Lo mot *Bilgia* se trova en Larra-mendi y també en Van Eys.—Lo nom de la ciutat *Aies(e)* es ben conegut, es lo nom de la moderna Isona; en sas monedas lo nom es *IESE* y en sas lápidas llatinas lo nom es casi bé sempre *Aeso*: altres vegadas sona *Ieso*. (Donchs *Aese* ó l' *Aiese* de la nostre present lápida nos torna á donar ó bé una nova proba de l' influencia llatina, ó una particularitat del llenguatge propi dels ibers-semítichs. Recordis lo qu' havem dit de l' N que 's trova devant lo nom de Gades.

Lo *vers 21* no te res qu' explicar.

Resulta donchs dir l' inscripció de *Castello*:

«Las murallas del poble del pais Ieigouth de cap aques-
»ta part apreta ciutat circuit lo feros el Aurauna pala (s)

»de manera no son ruinas..... aquestos lleons Adoniiahu
 »(Deiv, Hadid, Tadei) ells mateixos obstruiren als quals
 »feren... Aurauna astut doblega palas resisteneia prosapia
 »del poble de ma ciutat arsense alegre... fort (a)... Monu-
 »ment del varo Belkiia ciutat Aiese prosapia dels fills (be-
 »ni) el Arse.» Es dir:

La Birtsa del poble del pais Sagunti (Ieigouth) de cap aquesta part, apreta lo circuit de la Ciutat lo feros el Aurauna ab palas, de manera que no son mes que ruinas..... aquestos lleons Adoniiahu y Deciv (o Hadid Tadei) ells mateixos obstruiren y feren..... Aurauna ab astucia doblega ab palas sa resistencia. La prosapia del poble de ma ciutat arsense... alegre... forta..... Monument del varo Belkua de la Ciutat d' Aies (e) de la prosapia dels beni (fills) d' Arse,

Per estimar en tot son valor la gran importancia de l' inscripció de Castelló, no hi ha mes que comparar son dit ab lo que conta T. Livi del siti de Sagunt, es dir de la Ciutat d' Arse, y allavoras se veurá sino justificada del tot nostra lectura, al menys comprovada de una manera satisfactoria.

Diu Livi que 'ls Carthaginesos atacaren la Ciutat «per un angul de la muralla qu' avansaba per una vall mes unida y oberta qu' el terreno circumvehi... d' aquest costat comensá l' atach principal... Una torre inmensa dominaba aquell costat de la muralla, *Hist. Rom. Llibr. II-IV.*—«Batuts los murs sens descans, estaban esquerdats per varias parts... En un costat una llarga bretxa habia obert la vila; tres torres y la muralla que las unia s' habian enfonsat...» *id-id. VIII.*—«Los saguntins habian trevallat nit y dia sens descans per aixecar un nou mur en lo punt en que s' havia obert la bretxa... Quant las catapultas habian nategat las murallas de soldats, Hani-bal aprofitaba l' ocasió y enviaba 500 africans ab palas per' arruinar lo peu dels murs... Enfi s' apoderaren d' un mur... los saguntins ne feren un d' interior.,» *id-id. XI.*

Per últim vensuts tots los obstacles y veyentse perduts los saguntins se sacrificaren.

La concordancia entre lo dit per Livi y l' inscripció de Castelló com se veu es completa. Adonihahu y lo seu company son aquells que dirigian la construcció dels murs interiors y qu' evidentment son los que detingueren als carthaginesos quant s' apoderaren de la ciutadela ó Birtsa. Mes la relació del historiador romá diu que dirigia l' atach Mahrbal en ausencia de Hanibal, mentres que l' inscripció de Castelló parla d' Aurauna. ¿Pot existir alguna relació en *Mahr* y *Aur* radicals dels dos noms? O bé havem de tenir á Aurauna com lo jefe cartaginés que manaba als que obriren la bretxa y entraren en la vila, es dir lo jefe de la vanguardia?

Havem terminat nostre estudi lapidari; desitjosos de probar nostre teoria havem emprés en aquest punt un estudi superior á nostres forssas, y que no hauriam portat á cap sens l' auxili y entussiasme de un bon amich reputat filolech que ns ha volgut ajudar y alentar, y de qui no podem dir son nom, puig sa modestia que 's tan gran com son saber ens ha imposat lo gran sacrifici de no donarli publicament las gracias; mes ja que no podem dir son nom dirém que 's sembla molt al autor del llibre que dins no llarch temps tractará de nostre llengua catalana, com d' ella ne saben parlar los que estudian las llenguas ab criteri científich y ab esperit d' investigació.

NOMS PROPIS DELS PRIMITIUS CATALANS.

No podiam, ni debiam per arít y dificil deixar d' ensajar l' estudi dels noms del primitius catalans, un dels medis que mes clarament proban la filiació de un poble.

Fins avuy los filolechs están conformes en atribuir tots los noms propis á dos ordres d' ideas, las mes contraposadas, puig fins ara tots los antichs noms analisats nos

han donat ó be noms de Deus, ó be noms de objectes vulgarisims, de circumstancies personals, ó de onomatopeyas.

Una vegada dít aixó ja 's veu tota l' importancia històrica del nostre estudi, puig que si trovem noms de deus, já tindrem averiguat á quins deus donaban cult los antichs catalans, y si 'ns surten noms derivats de onomatopeyas ó de noms vulgars ó comuns, ja sabrem quina llengua parlavan los fundadors de nostre nacionalitat; per aixó havem colocat aquest estudi en aquest lloch puig es un epilogo demostratiu y comprobatiu de quant havem dit fins assi dels *origens y llengua* del poble catalá.

Desgraciadament los historiadors grechs y romans nos han conservat un tan curt número de noms propis de personas que 'ls podem contar ab una ma, puig los únichs que recordem son:

Indibil, Mandoni, Amusitus y Biltstage.

Comensem donchs per lo nom mes célebre, y ja esta dit qu' aqueix es el del heroich.

Indibil.—La forma llatina d' aqueix nom no 'ns hauria amagat may lo verdader nom del heroe de la patria: mes per sort los grechs, Polybi, al conservar-lo en la seva historia, ho feu donantli una ortografia mes adecuada al nom genui d' Indibil, puig per conta d' escriurel com ho han fet los llatins, escriu Ἄνδοβαλ y en aqueixa forma ja 's veu clar com se diria lo jefe dels Ilergetas conforme á la llengua del pais.

Escribint donchs lo nom ab arreglo á la ortografia y llengua dels primitius catalans, tením que l' acent tenue grech es una *h* de ahont ja la forma *Handobal*. *Han*, es la primera silaba de Hanibal, y An-milcar, etc. Lo nom del gran general Cartagines es חני בעל, es dir *Hani-Bal*, y vol dir la *Gracia de Baal*. La segona y tercera silaba 'ns donan lo nom del gran deu siro fenici ab la seva mes general apelació, la adoptada per la Ciutat Eliounithana, es dir *Itho (n) Itha (n) Baal*, d' ahont HAN-ITHAN-BAAL, convertit per los grechs en An-do-Bal, y per los llatins en Indibil.

Mandoni.—Lo nom del germa d' *Han-Itho-Baal* de mana lo segon lloch.

Per *Mandoni* no tenim mes guia per endevinar lo nom amagat en una forma que sembla grega, mes per sa homofonia, puig es innegable que *Mandoni*, sona *Man-t oni*, y si es *Man-toní*, ja sabem lo verdader nom del mártir de la independència catalana; puig *Man* es la proposició מן, *propter*, això es *prop de*, *junt ab*, y *toní*, no es mes que 'l nom de la gran deesa *Tanith*, d' ahont *Toní* ó *Tononita*, la penya ó la ciutat de *Toni* ó *Tononita* d' Avien; *Tona* prop de Vich etc., de modo que 'l nom de *Mandoni*, es *Prop de Tanith*, *Junt ab Tanith*, es dir MAN-TANITH.

Amusitus.—Lo nom del valent defensor de *Alforja* mereix lo tercer lloch en nostre estudi, puig que s' ilustrá defensant la patria contra los Romans.

De cop sembla llatí lo seu nom, mes miranti de prop se veu que nos pot treure d' *amussiatus*, y allavors no 's pot escapar á ningú la paraula del gran deu de Tebas *Amoun*, puig per mes qu' *Amusitus* sembli lo mateix que *Amusiat*, ja 's compren que T. Livi no hauria adulterat un nom llatí, si llatí hagues sigut lo nom del patriota catalá.

Nosaltres creyem que la seva reducció no ofereix cap dificultat, y que lo nom verdader es *Amuset* cambiada la *e* en *i*, y ab la terminació llatina *us* *Amusitus*.

Amuset es un dels dictats de *Amon*, lo gran deu egipci, que com se pot veure En *Hübner* tenia adoradors en Espanya, y *Amuset* vol dir *estimat d' Amon*. Aquest nom era tambe usat per los egipcis com nom propi, y en prova vegis l' *Amuset* del sacofago de *Séti I*, en l' estudi de *P. Pierret* avans prenomenat.

De mode que dels tres noms dels defensors de la patria son dos d' ells semitichs, l' altre egipci. Y donchs ¿qué concloure d' aquest fet com no sia l' us de una llengua semítica per los contemporans d' *Hanibal*, y l' origen per nosaltres atribuït al poble civilisador de la primitiva Catalunya?

Un altre nom nos doná á conèixer *Livi* y es el de *Bilis-*

tage lo jefe dels ilergetas quant la vinguda de Cato á nostre pais.

Bilistage no es un nom llatí, ab aixó no hi ha dupte; ¿Bilistage es semítich? Nosaltres creyem que no. Per nosaltres Bilistage es un nom pur celtich.

Belenus, Belinus, BILIS es lo nom del deu celtich identificat ab Apolo (1)—en Espanya hi havia un poble celtiber que portaba lo nom de Belli,—y la terminació *tage* creyem veurela en la terminació del nom *Vertragus* ó *Vertagus* nom d' uns gossos molt corredors de la Galia segons Martial. Aquí l' importan es veure com en Martial lo nom celtich que 's *trag* cambia en *tag*, de modo que la perdua de la *r* per lo nom de *Bilistage* queda justificada y probada com una corrupció llatina. *Trag* segons Ebel (2) vol dir *correr* d' ahont per l' Apolo celtich lo dictat de *córredor, del que corra*, que portaba ó tenia l' Apolo grech-romá. Bilistage donchs, es *Bilis-trag-e*.

La presencia d' un nom celtich entre los primers catalans res te d' extraordinari, y menys encara en un temps en que combatian junts contra los romans, catalans y celtibers.

Coneguts los quatre noms únichs de que tenim noticia dels primitius catalans, ¿hi pot haver dubte respecte del carácter de nostra civilisació?

Si encara 'n queda rastre, per extirparla, llegexis lo qu' ara seguirá respecte á la religió d' Indibil y Mandoni, y diguin si 'ls que portaban noms semítichs y adoraban deus semítichs podian ser altra cossa que semítichs-iberisats, es dir Iber-semítichs.

(1) *Ethnogénie gauloise. Glossaire Gaulois*.—2.ª ed. pl. 374.

(2) *Zeus Grammatica celtica*, 2.ª ed. editada per En Ebel, pl. 4.

ETHOPEA

LA RELIGIO DELS PRIMITIUS CATALANS.

No s' esperi trovar en aquesta part de nostre trevall un estudi complert dels usos y costums del primitiu poble catalá. Los documents per ferlo no abundan, mes tampoch son tan escasos que no puguessim donar una idea del estat de civilisació d' aquells temps, mes lo que á nosaltres ens interessa es l' estudi d' aquells usos y costums que ó son ab-origenas ó revelan lo poble que civilisa nostre país.

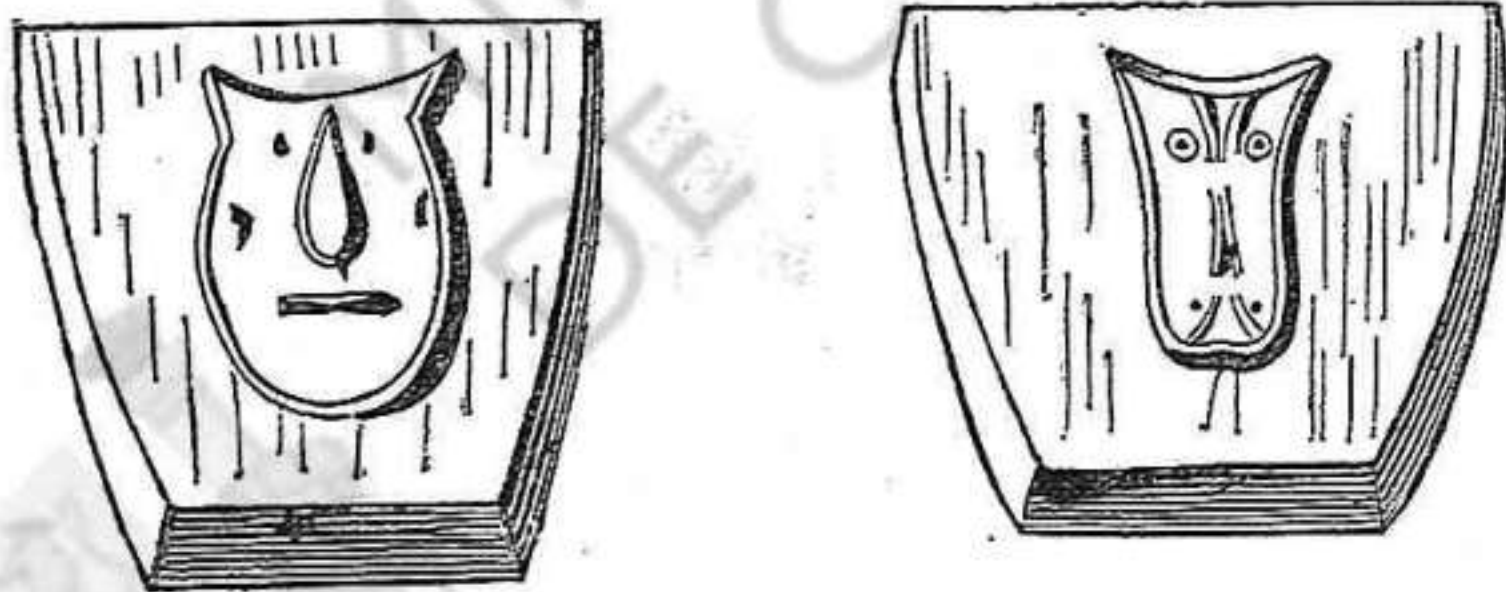
Dins d' aquest ordre d' ideas ja está dit que res tan important ni trascendental com l' estudi de la religió dels primitius catalans y de sas prácticas religiosas, per quant res es tan capable de fernos coneixer las influencias que dominan á los pobles de l' antiguetat, com l' estudi de la pura idea religiosa, que nosaltres havem de deduhir dels pochos monuments que de tal ordre han arribat fins nosaltres.

Per tot quant havem dit fins assí clarament se despren que los monuments de la nostre primitiva civilisació havem de referirlos al geni del poble fenici, y particularment als sidonenses per haver vingut los primers á las nostres terras. Empero En Bofarull no ho vol axis, puig opina y sosté que la civilisació Catalana es mes púnica

que fenicia, sens considerar que quant los Carthaginesos estigueren en cas de iufluir moralment, ja feya 1,500 anys quels Fenicis-Chetas, y els Fenicis de Tyr exercian sobre la Iberia una influencia moral y material.

Lo particular es, que sent la religió lo que informa l' idea d' un poble, vol En Bofarull que la religió del poble Catalá siga la grega, quant per ser consequent havia de dir que seria la púnica, venint á donar axis á las colonias focenses y rodias una importancia qu' en cap modo s' els pot donar atesa la seva insignificancia, y á la época baixa en que vingueren.

Y já proposit de quina clase de monuments sosté En Bofarull l' origen grech de la religió dels primitius pobles Catalans! Res menys qu' ab motiu de la anomenada *pedra d' Olesa* que aquí reproduhim. (1)

Aquest monument religiós inspira á l' Historiador crítich de Catalunya las següents observacions:

(1) Lo dibuix que reproduhim es copia fidel del que dona dit senyor en la seva *Historia crítica de Catalunya*: respecte de la seva exactitut estem molt lluny de creurela ni aproximada.

Nosaltres no coneixem de visu la pedra d' Olesa, mes en lo *Viatge pintoresch á Espanya* del Comte de Laborde ni ha una magnífica reproducció feta ab verdader esperit arqueologich. Qui vulga veure dita pedra ja sab ahont anarla á buscar. Nosaltres havem empero copiat lo dibuix d' En Bofarull per demostrar com per ell no podia arribar á veurhi un monument grech, y per lo tant com un justificatiu de nostre crítica observació. Respecte de la opinió qu' En Laborde en tenia, direm que per ell era un monument fenici, sent molt justas y atinadas las referencias que fa dels simbols representats, quals referencias baix nova forma, son las mateixas de que 'ns servim per aclarar lo punt.

«Caresmar y algun otro de nuestros sábios lo consideraron »fenicio y se concibe que así lo juzgaran, porque en su tiempo, que no habia alcanzado el adelanto en los estudios como »ahora bastaba ver un bucranio en una piedra para atribuirlo »á fenicios ó á Cartagineses. Rougemon dió un paso mas descubriendo á caso el símbolo de Diana en una de las cabezas »que allí figuran».

¿Cóm Rougemon coneixé la pedra de Olesa? La veritat es que nosaltres no sabem que ve á fer aquí Rougemon, com no siga quel dit hagi escrit alguna obra sobre Diana per nosaltres no coneguda, puig En Bofarull no cita de quina obra treu lo que diu: per lo demés, en la seva *Edat de bronse* ó los *Semitas en Occident*, si alguna cosa diu sobre Diana es precisament al revés de lo que diu En Bofarull; mes veyam tot lo que diu nostre historiador:

«Hizo el monumento griego relacionado con esta divinidad »cuyo culto, dice imitaron los griegos de los fenicios. Atendidas las diversas representaciones de Diana, y aun mas la diversidad de sus nombres Febea, Lucina etc., y creyendo nosotros que debe admitirse un culto griego separadamente del »fenicio, por mas que este influyera en el otro en algun tiempo »no vacilamos en la clasificacion del monumento y lo vemos »relacionado manifiestamente con dicha divinidad, mas que »por cuanto se ha dicho, por las observaciones que vamos á »hacer; es la vaca animal que sobresale en la historia de Diana, y la mula, animal ingenito respeto de su especie, preferido por esta circunstancia para los sacrificios que se ofrecian »á la Diosa protectora de los partos y de la generacion. La calavera del buey que adorna el monumento mas que bucranio puede ser muy bien cabeza de vaca, y la otra que parece »de caballo puede atribuirse asi mismo á la mula, el objeto »de cuyo sacrificio, esto es; mantener la virtud de la generacion deben de simbolizar los órganos genitales que se encuentran á los lados, y que en la lámina presentamos »suelos.» (1)

(1) *Historia crítica de Catalunya—To. I—pl. 144, 145 col. 2.ª y 1.ª*

Per explicar lo dit per En Antoni de Bofarull, y per justificar l' importancia que donem á la *pedra* de Olesa, en la que llegim la religió del primitiu poble Catalá, transcribirém algunas líneas de lo qu' ha escrit un home tan modest com sabi, un digne sucesor dels Florez y Caresmars, si'ls temps que corren permetessin continuar las obras d' aquells patricis.

El senyor Parassols ha dit:

«A últimos de Setiembre del año 1867, un violento huracán derribó la parte E. y S. del muro exterior del Castillo de Torelló, y entre los escombros que, rodando cuesta abajo, pasaron al pié del llamado Puig Cornador, fué hallada una piedra de forma cuadrangular, que en su cara principal contenia tosco y gastado relieve, la figura de un buey ó toro, rodeado de medio borradas inscripciones de caracter fenicio, y en dos de sus ángulos los únicos que estaban enteros, se veian los distintivos de los dos sexos, símbolo, segun los fenicios de la dualidad mística generadora de la naturaleza.»...

«Los fenicios, otro de los antiguos pueblos pobladores del valle, construyeron en el sitio que hoy ocupa el castillo un edificio en honor de la divinidad que adoraban. Sabido es que ellos lo mismo que los egipcios y babilónicos de quienes lo aprendieron, tenian el culto de Astarte, la Astaroth Bíblica, que no era otra que Isis Baaltida ó la Luna, á la que representaban, ya bajo la forma de una muger coronada con el disco de la luna, ya bajo la figura de una vaca, por hacersela la madre del buey Apis, y muchas veces bajo la del buey ó toro, por la que, segun su teogonia, tomó Isis para buscar los pedazos que de su esposo Osiris habia esparcido su enemigo Tifon, y entonces la llamaban *Deo Luno*; acompañando á esta figura de buey ó toro con los distintivos de ambos sexos, por reconocer en ella la dualidad mística y la personificación del poder fecundo y generador de la naturaleza. Esto representaba la piedra hallada en 1767, como se notó ya, la que era una indudable prueba de la existencia en dicho punto de tal edificio religioso, como de otro en Olesa lo acredita otra piedra de que habla Caresmar.» (1)

(1) *Revista histórica*—Año 1876—pl. 213, 214 y 215.

La nostra intervenció donchs quedarà reduhida á justificar lo dit per En Parassols.

Los Fenicis, com los Babilonichs, puig estigueren sots-mesos á la influencia de aquets, sorpresos del gran paper que jugan el sol y los demés astres en la vida y en l'armonía del mon sideral, acabaren per referirho tot als astres, y naturalment lo primer lloch lo ocuparen los astres principals, lo sol y la lluna.

De aquesta manera de veura las cosas, á la exageració en que caygueren respecte al principi igneo de la naturalesa no hi va mes qu' un pas, y axis-imbuits de la idea de qu' el calor era el principi de tota vida y de tota activitat, feren los fenicis com los seus mestres los babilonichs, á Deu, lo principi igneo baix lo nom de Baal y Melkarth, puig ab los dos noms era conegut lo Deu nacional fenici que tenia lo seu gran temple á Tir ahont era adorat baix la forma de una *pedra lluminosa*.

Aquestas pedras sagradas—los Fenicis may tingueren estatuas en los seus temples,—tenian per nom *Beth—el*, que convertiren en *Betyla* los grechs, nom que volia dir, «casa, habitació de Deu», puig creyan que la essencia divina residia virtualment dintra d' ellas.

«El Deu naturalesa» diu En Lenormant, á qui pertonex lo qu' acabem d' exposar, «era un ser complex«..... «Causa y prototipo del mon sensible, te una doble essencia, poseiex y reuneix los dos principis de la generació »terrestre, el principi actiu y el principi passiu, mascle y »femella, es una dualitat en la unitat, concepció que per »consecuencia del desdoblament dels simbols dona naxe- »ment á la noció de las deidats femeninas.»

Axis, á cada Baal se li junta una Baaeth, de ahont sortí la parella del sol y la lluna ó sian Baal—Astareth. (1)

Ya sabem donchs qu' axis la pedra del castell de Torelló, com la d' Olesa, eran unas betylas, ab los simulacres

(1) *Manuel de histoire ancienne del orient—Vol. II—pl. 353 á 355.*

dels deus fenicis Baal Astoreth, representats per los dos caps del dibuix, y perfectament carecterisada ab los instruments de la generació humana.

Mes, ¿perqué aquells caps de bou y de vaca? L' home ha tingut sempre l' absurda manía de transportar al cel quant le rodeja en la terra, y aixó des lo temps mes antich, com ho proban los himnes vedichs, que representan los astros per las *vacas* celestes.

Y, ¿qué vol dir Astoreth, el nom de la dona de Baal? La explicació la dona cumplida y clara, lo *versicul* 13, del *capitul VII* del *Deutoromio*, puig Astoreth, ó Astoroth, es el plural d' Achstar ó Achstarah que significa *vacada*. Per lo tant si la muller era la *vaca*, el marit havia de ser lo bou, d' aquí la representació de Baal-Astoreth per lo bou y la vaca, representats en la *belyla* d' Olesa per la delicadesa de formas per lo cap femení, y per la rebustés per lo masculí.

Per últim, ¿com es posible atribuir á los Grechs, al poble de la forma, un monument que tant havia de repugnar á lo seu geni artistich? ¿S' ha trovat en Grecia per ventura un sòls monument que pugua ser comparat á la *betyla* d' Olesa? Per nosaltres quant no tinguessim altres arguments qu' oposar á l' atribució que fa lo senyor de Bofarull, ens bastaria aqueix sol, aixó es que s' oposa al geni eminentment artistich, y per lo tant eminentment antropomorfich dels Grechs.

De aquesta representació simbólica en tenim un altre, be que de divers estil en la pedra, cipo, ó lápida religiosa publicada també per En Bofarull ab lo nom singular de monument celtich, nom que també dona á un vas ab inscripció ibérica quals inscripcions havem estudiat.

Veritat es qu' encara hi ha qui dona á las inscripcions ibéricas lo nom de celtíberas, mes donar lo nom de celta net y pelat á un monument de forma tant regular y artistica com es la dita lápida, es cosa qu'á nosaltres no se 'ns hauria may ocurregut, y fins creyem que no se 'ns en podrà citar un altre exemple.

Lo que 'ns interessa de la dita lápila son los seus símbols. En primer lloch veyem en ella dos delfins indicant clarament la seva procedencia, aixó es, el ser dedicada per un poble maritim, y com s' es trovat en Barcelona, á n' aquesta ciutat havem d' atribuir-la.

Porta també la mitja lluna y una estrella; per lo que sembla un monument dedicat sols á Astoreth, que com á lluna era la reina de las estrellas.

També podria ser per conte de Asthoreth, Tanith, personificació del cel de la nit y particularment de la lluna, puig en veritat sigue de Tanith y no de Astoreth de qui tregueren los grechs la seva Artemisa, la Diana dels Romans.

Los Carthaginesos, poble fenici, circumstancia que no hi ha qu' olvidar may, tenian á la dita Diosa en gran devoció, y fins era la seva principal deitat femenina, siguent lo seu símbol un cap de vaca ó be d' home ab banyas.

Del cult de Tanith en Cathalunya ens sembla qu' en tenim un gran exemple.

Tolomeo dona al cap de Palamos el nom de promontori Lunari; Celebandich diu Avieno de *Celen* que vol dir Lluna en grech. ¿No traduhiren librement Avieno y Tolomeo, lo nom de Tanith? Podria ben ser, mes ens sembla que tenim un exempla menys discutible encara.

Cortes diu que lo cap de Torruella de Mongri correspon á la penya *Tononita* de Avieno, y que Tononita ve d' un temple dedidat á Jupiter Tonante, qu' es trovaria en aquell punt.

Si á la penya Tononita y á la rada de Tonon seguia una Ciutat del mateix nom, aquexa ciutat es diria donchs, ¿ciutat del Temple de Jupiter Tonante? Nom verdaderament imposible puig no estava en lo geni dels antichs tals composicions de noms.

Mes si suposem que la ciutat de Tonon ve de Tanith, tenim que la ciutat en qüestió no seria mes qu' una ciutat de *Diana* traduhida per grechs ó llatins, y de ciutats de Diana com es ben sapigut, ni ha, y ni ha hagut mes d'

una. La ciutat de Denia no es altre que la antiga *Dianium*. ¿Y no surt millor Tonon ó Tononita de *Tanith*, que no de Tonante?

Respecte al caracter de la religió dels primitius catalans res podriam dir de no haberse trovat una inscripció fenicia en Marsella en la qual s' anomenaban los sacrificis qu' es feyan á los Deus, sens ferse empero menció de sacrificis humans, puig en la llarga relació que dels dits fa, sols parla de toros, vacas, aucells, ciervos etc. A nosaltres s' ens figura que no es fer violencia á las cosas suposant que quant diu la dita inscripció de Marsella es pot apropiari á Barcelona y á Catalunya, tan mes quant los Fenicis no arribaren á Marsella si no després d' haver colonisat Catalunya.

Empero al altre extrém de nostra terra havém dit que s' hi havia trobat un temple, que d' aqueix temple se n' havian tret molts simulacros de divinitats y que del seu estudi 'n surtia clara la dedicació del temple al deu fenici Elioun, es dir, á Adonis-Osiris. Ara 'ns toca probar nostre acert, ab lo que també donarém una proba concluyent en favor de la téssis que sosteniam en punt á ser la religió dels fenicis la religió qu' inspirá á Indibil y Mandoni sos grans fets y son elevat carácter.

Com se compren no podém nosaltres en aquest moment fer un estudi detallat y minucios de tots quants objectes s' han trovat en lo *Cerro de los Santos*; á nostre fi bastava estudiar los més característichs, deixant per millor ocasió un trevall que temps fa que tením fet sobre tals antiguetats, tan mal compresas y ab tan poch coneixement criticadas.

Entre los objectes trobats y descrits per lo senyor Rada y Delgado en lo seu discurs de entrada en l' *Academia de la Historia*, figura un petit obelisch, als seus ulls d' origen enterament egipci, y diu, de las representacions esculpidas en lo mateix, que son *caracteres completamente desfigurados, que se apartan en esto precisamente del arte de donde proceden, pues allí los signos están dibujados*

con tal precision, que no cabe la menor duda acerca del objeto representado, mientras en el obelisco de Montealegre la mayor dificultad para la interpretacion errónea nace de no poderse definir claramente los objetos copiados en los geroglíficos. Nosaltres no podém consentir una opinió que 'ns maravella que deixés passar com cosa seva l' Academia de la Historia, puig que més que una opinió, en qual cas seria molt respectable, es un error tan gran que no podia autorisar sens perill de sa reputació.

Es per aixó, que, á la vegada que no'ns havém estranyat de que D. Joan de Dios de la Rada y Delgado, vegés completament fracassats sos esforços per interpretar aquella pretenguda escriptura geroglífica, hi hagués, entre las personas doctas que diu que pera la seva lectura consulta, no sols unanimitat en declarar aquellas figuras ininteligibles, sino que encara una d' ellas—no diu qui—s' adelantés á *creer que tales signos no contenian verdadera leyenda, y que el autor de aquel exvoto los pusiera solamente simulándolos, como adorno característico, á manera de lo que hoy se hace en Turquía... Es un simple adorno, imitando los que mezclados con ajaracas y taurique, forman un elemento ornamental en determinado período del arte mahometano.*

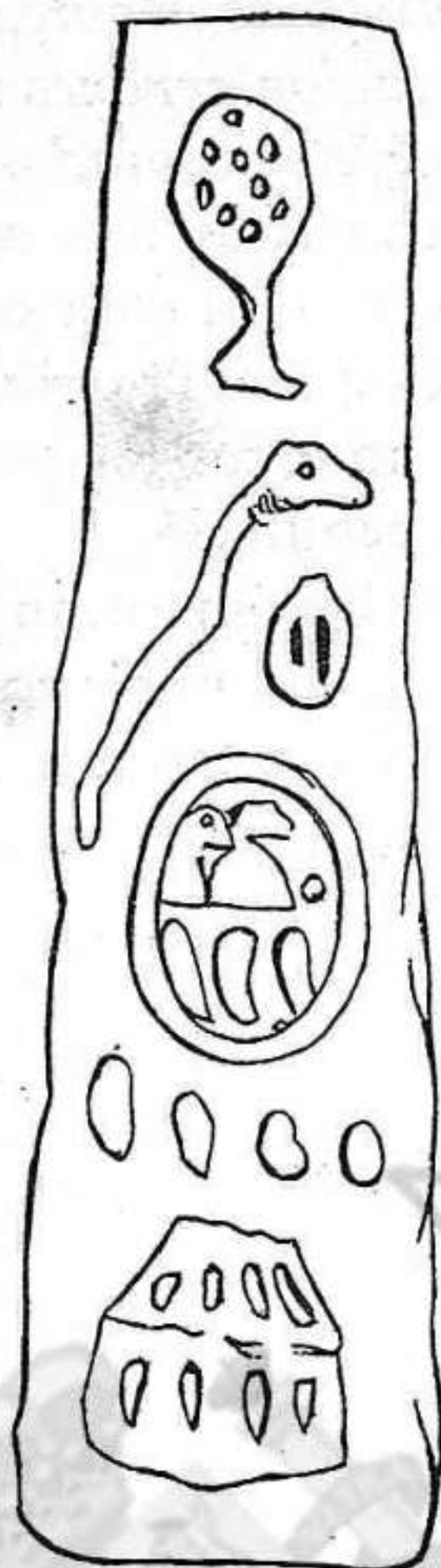
Queda, donchs, definit l' obelisch, d' *ex-voto adornado con ajaracas y taurique de estilo egipcio.*

Per nosaltres lo dit obelisco no es res mes que l' imatge del Deu principal del temple del *Cerro de los Santos*, lo tipo del deu Adonis-Osiris (Elioun), qual vida esculpí detalladament l' artista en las quatre parets del dit obelisch.

Y lo que més nos pesa es tenir que probar aquest punt: ¡tan clara, tan patent, tan manifesta es la representació del mito Osiria!

En la següent primera cara del obelisch comensa l' historia, vida ó mito de Adonis-Osiris. (1)

(1) Nostre dibuix es copia del donat per En Rada y Delgado, mes lo grabador reproduhint la copia tal com li donarem ha sigut causa de que

La llegenda poética de Adonis s'obra, com es ben sapigut, per uns amors incestuosos, que l'irritada Venus anaba á castigar durament, quan los deus clements, y compadescuts de los prechs de Smirna que havia abusat de son pare, salvaren á la mare de Adonis, metamorfoseantla en arbre, en *smyrna*.—*Ve-gis Apollodoro*,—Bibli. III.—4.

Fins aquí la poesia.

Lo mito osiriá partint també del incesto diví que 's troba en totas las religions antigues, puig tenian necessitat de representar baix forma sensible á Deu engendrantse á sí mateix, diu: «que á Osiris l'engendra 'l rey dels deus, lo senyor dels deus, qu' es Ra, y qu' ell (també) es Ra». (1) L'inscripció tolemaica que acabém de citar demostra que Osiris es lo mateix sol, un deu solar.

Empero lo Sol, com á Sol ponent «no es la terra, sino aquell qu' es en la terra, ó en la tomba, no es l'aygua, sino l'habitant en l'aygua, no es lo deu vegetant, sino per lo contrari, 'l que resideix en l'arbre, en la regió del arbre *Nar*, es l'un en l'arbre, l'únich en l'acacia. (2)

avuy surti lo dibuix mirant á l'esquerra per conta de mirar á la dreta, afortunadament aquesta inversió no dificulta l'estudi. Aquesta primera cara té també la dificultat de que no 's veu la serp circular y que está clarament indicada en lo dibuix d'En Rada. La falta de temps ha sigut causa de que no fessim grabar de nou tal dibuix.

(1) *Etudes egyptologiques*, Quatr. série. *Le myte osirien*, par Eugene Lefébure. Deux. part. *Osiris*, pl. 190.

(2) *Idem idem*, pl. 191.

D' aquest passatge n' havém suprimit las inscripcions geogríficas demostrativas de lo que diu Lefébure.

Concorda donchs perfectament lo mito científich y la fábula mitològica, l' arbre donchs de nostre obelisch no es més que ó lo símbol de la mare d' Adonis, ó lo mateix Adonis-Osiris com *arbre Nar*, com *l' un en l' arbre*, com *l' únich en l' acacia*, puig lo poble que dedica lo cipo del Temple d' Elo, y sobre aixó demaném tota l' atenció, per quant lo mito d' Adonis sols nos es perfectament conegut com Adonis grech, fenici ó siriach, comprenia en tota sa importancia la transcendencia del mito Osiria, y aixís millor que seguir las trepitjadas de la poesia en sa representació escultural, prengué per lo camí més serio y elevat del simbolisme egipciach, circumstancia que demostra la soberana influencia de l' idea egipciaca en lo poble d' Elo, y l' antiguetat del monument qu' estudiém.

Dihém tot aixó per quant mentres la mitologia nos diu com fou engendrat Adonis, lo mito osiriá 'ns lo mostra engendrantse a sí mateix, «l' engendra Ra y ell es Ra», y aquesta idea es la que representa en nostre cipo lo serpent y l' escarabat.

Com es ben sapigut la serpent es lo símbol antich de lo etern, per quant se creya que la serpent se reproduhia per sí mateixa. La serpent donchs del cipo d' Adonis, es lo mateix Adonis, representat no sols com principi de sí mateix, sino com á deu: recordis que moltes vegadas los egipcis representaban á Osiris ab cap de serpent. Diguém donchs ab Mr. Lefébure: «los egipcis que veyan cada dia lo sol desapareixer en la terra, y que deyan d' ell Ra se 'n va á dormir en la Terra (*Tanen*) representaban aqueixa idea baix la forma d' una serpent ab dos caps, emblema del Orient y del Occident. *En lo sarcófago de T' aho y en la tomba de Set I una serpent de dos caps, s' avansa cap la part anterior d' un escarabat...* y porta la següent inscripció: «Ell viu del Sol cada dia.» (1) La serpent y l'

(1) Idem idem, pl. 153 y 154.

escarabat donchs de nostre cipo (l' escarabat com símbol del Sol), simbolisan á Adonis alimentantse á sí mateix, vivint per sí mateix, engendrantse per sí mateix. (1)

Segueix en nostre dibuix un grupo representant una elipsis partida per mitat, en dos hemisferis.

¿La línia de la elipsis la forma una serpent mossegantse la cua? Com no está molt clar lo dibuix, per aixó posém la qüestió baix forma interrogativa, encara que á la veritat nos sembli evident dita representació gráfica no sols per veure lo cap en la part superior, si que també per lo major gruix de la línia elíptica en sa part inferior dreta representant l' estómach de la serpent.

En un y altre cas, es dir, cas de que la elipsis la formi com creyém una serpent mossegantse la cua, ó que siga tan sols una línia elíptica, tením que dita figura geométrica representa la terra.

Llegím en la magnífica monografía d' En Lefébure: «la elipse ab la qual figuraban algunas vegadas los deus infernals ab lo títol de *Aquell que está sobre las arenas*, ó en lo sí estéril de la terra, títol donat á Osiris en lo *Llibre dels morts*... La serpent simbolisa sovint la terra rodejant los manes ó los deus... La serpent Meheu que forma una volta per sobre del sol infernal, y que 's diu la *Meheu de la terra* en la tomba de Seti I, tanca completament lo disch, mossegantse la cua... En fi, la representació que Champollion anomena ab lo nom de apoteosis del nom de Ramses, dona al mon subterrani, qu' está pintat

(1) No s' olvidi que l' escarabat era l' imatge del Sol travessant la Terra, qu' era la funció d' Osiris com Ra, com Sol. *Mariette Notice du musée de Boulaq*, pl. 228.

Los Egipcis, diu Sant Climent d' Alexandría, figuran los astres per lo cos d' una serpent á causa de l' oblicuitat de sa marxa. (l. V, cap. 4.) En lo sarcófago de Tahó del Museo del Louvre (núm. 6 de las planxas), se diu, que Ra navega cap l' horisont oriental del cel. *Ell ha fet la serp durant sa camnata*. Los cargols de la serpent *Meheu* simbolisant la marxa del deu. *Rev. archeolog. nov. série*. Tomo XXI, pl. 293 y 294, sarcófago de Seti I, par Paul Pierret.

de groch, color infernal, una forma circular formada per una serpent doble ó de dos caps.» Es evident, donchs, que 'ns trobém devant d' una habitació, sede, ó regne infernal.

Falta ara determinar exactament quin deu es lo d' aquesta habitació infernal que á la vista tením. Havém dit que la elipsis está dividida en dos hemisferis, en lo superior, ¿qué representan los objectes que hi ha dibuixats? Evidentment lo sagell de Tifon. Y ve en l' inferior creyém veurer los grans d' arena, del títol donat á Osiris en lo *Llibre dels Morts*. «Y en efecte, se trova, diu Lebéfure, la elipsis contenint una línea de grans rodons que determinan la paraula arena.» (1)

Lo mito osiriach diu: que á Tifon li doná son germá Osiris lo govern dels deserts orientals del Egipte; y que fou Tifon qui per engany va fer que son germá 's fiqués dins lo bahul maravellosament trevallat, que tancá una vegada lo tingué dintre, *sagellantlo* ab plom, tirantlo després al mar.

Lo mito, donchs, nos diu, que la representació simbólica de nostre cipo aludeix clarament á Tifon, com á rey del desert en los grans d' arena, com á matador d' Osiris en lo sagell, y com á rey del infern, ó deu del mal «en aquella elipsis per la que 's figuraba algunas vegadas als deus infernals».

Segueix á la representació d' Osiris dins la regió misteriosa, ó de Tifon (2) quatre signos que resultarian intel·ligibles si debaix d' ells no vingués lo bahul d' Osiris,

(1) Idem Idem, pl. 175.

(2) Ab pocas paraulas donarém á coneixer lo perquè d' Osiris dins la regió misteriosa ó *hemisferi inferior*. «Osiris no es tan sols lo senyor universal y únich, si que també es l' invisible: ara bé, la habitació natural del invisible debia esser la nit; vet aquí perquè aixís ho crech, Osiris, porta sovint la cara pintada de negre, y perquè ha sigut posat en lo *Neter wer*, «divina regió interior» (*regió inferna*).—*Rev. archeol.* art. cit. P. Pierret, pl. 287.

aquells signes representan la mar en sa forma geroglífica, qual forma ondulada tal volta hagi consumit lo temps: y per últim ve, com havém dit, lo bahul.

De modo qu' en la primera cara ó cara principal del cipó del temple d' Elo, tením tot lo mito d' Osiris representat en son mes alt y pur simbolisme.

Veyam ara lo que diuhen á propósito del mateix las altres caras.

Per si podiam tenir algun dubte respecte de la representació d' Adonis-Osiris de nostre cipo los símbols que ara aném á descriurer la desva-neixerán.

Adonis, segons la faula evidentment siriaca, fou devorat estant de cassa per un os del Líbano—segons la mitología grega per un porch singlá—y que ho fou per un os en lo Líbano, ho demostran En Bourquemon, Renan y Lenormant, qu' han estudiat aquesta forma del mito d' Adonis del Líbano. (1)—Notis ara per lo que dirém després, que l' os va á dalt de tot d' aquesta segona cara del cipo, de modo que correspon ab l' arbre.

Queda donchs demostrat d' un modo incontestable la dedicació del cipo del Cerro de los Santos á Adonis del Líbano, y per lo tant explicat

d' una manera no menys indubtable quin poble fou lo constructor del temple d' Elo.

(1) «Empero l' animal que combat ab Adonis y mata al jove Deu, pot cambiar de naturalesa en algunas variants del mito. Lo célebre baix re-lleu de Ghimel, en lo Líbano (R. P. Bourguemond, *Etudes de theologie philosophique e histoire*, série 2, To. III, pl. 415 y següents, núm. 1 de las láminas, y Renan *Mission en Phenicie*, pl. XXXVIII), fan d' ell un os.» Lenormant, *Lettres assyriologiques*. T. II, pl. 250.

Diu lo mito que lo bahul que contenia lo cos d' Osiris fou portat per las ayguas del mar á Fenicia. Mes la poesia embellint lo mito d' Osiris, diu, que un hipocamp—recordis aixó per més endavant—sortí del fons de las ayguas del mar y carregantse la caixa d' Osiris á coll, aná á la costa de Fenicia depositantla en la costa prop de Biblos, y que tan aviat la caixa tocá en terra, de la mateixa nasqué y arrelá un arbre que haviat la cubrí tancantla en son cos; arbre que un dia va fer tallar lo rey Malkarth, per ferne de son tronch una columna de son palau. Isis, muller d' Osiris, corré cap á Biblos cercant á son marit de qui havia sapigut lo paradero, y á fi de vetllar los seus restos, obtingué del rey de Fenicia que la prengué á son servey; y aixís de nit l' enamorada Isis se transformaba en colom y la passaba revolotejant al entorn del arbre misteriós qu' en son cos tancaba 'l del seu marit.

En Lenormant diu, que: «en un vas d' antich estil de la colecció del gabinet de medallas (de Paris) se veu á un costat á Isis plorant y á Osiris en son ilit fúnebre,» y «del altre costat se mostra una especie de hipocamp d' estil asiátich, de cua y cos de serpent marina, ab lo cap y los peus de devant de caball... (1)

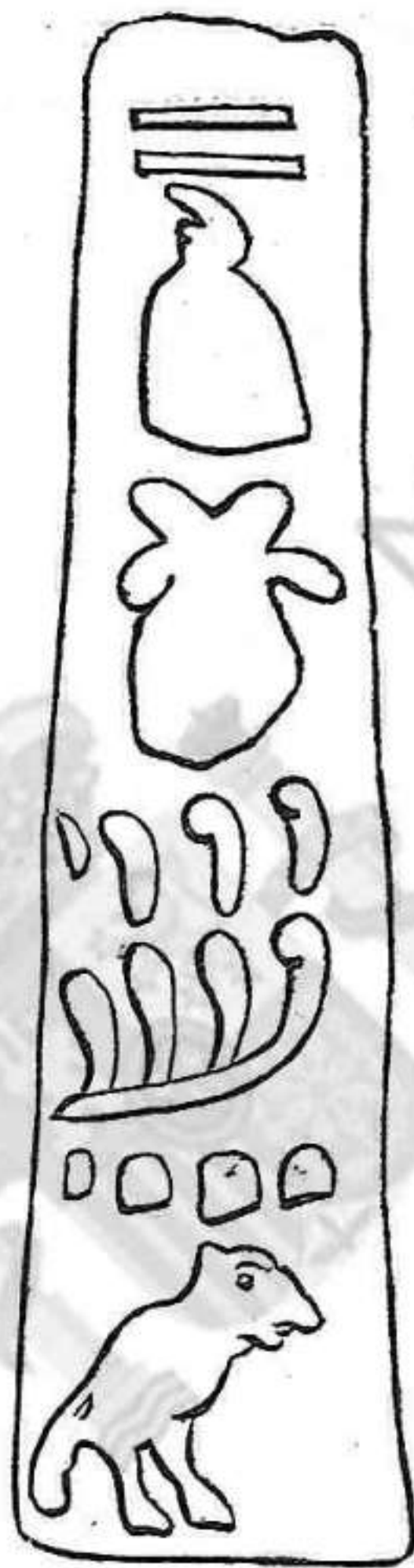
En lo vas en qüestió donchs no falta mes que l' arbre per tenir retratat tot lo mito.

Ara bé, en nostre Cipo tenim lo colom y l' arbre, lo que falta es l' hipocamp, mes l' hipocamp ha aparegut en lo *Cerro de los Santos* ab tots y cada un dels caràcters descrits per En Lenormant, y lo senyor de la Rada y Delgado lo ha reproduhit en son treball *pl. xvii, núm. 6*. La presencia donchs del hipocamp en lo temple d' Elo, encara que com á figura separada, justifica nostre interpretació, per lo demés, reparis que si en lo vas citat falta l' arbre que vetllaba Isis, en lo nostre hi figura, faltan sols l' hipocamp, de modo que no deu extranyarnos tals supresions.

(1) Idem idem, pl. 196.

¿L' animal representat en la part baixa que significa?

Segons una antiquíssima tradició lo cos d' Osiris no fou tirat al mar, «sino en sa propia aygua» (1) y lo que aquesta frase pot significar en lo llenguatge simbòlich dels egipcis ja s' endevina fàcilment. Si fou, donchs, sumergit en s' aygua, Osiris es lo Nil; Osiris sumergit en l' abisme celeste, es Osiris tirat dalt l' alt Nil, y efectivament, segons lo mito en aquesta part del Egipte fou á buscar lo cadáver de son pare son fill Horus.

Ab aquest mito se vol representar, diu En Lefébure, la unió del alt y baix Egipte, y en un monument del Louvre *se veuen dos chacals*, representant cada un d' ells el *chacal* que resideix en l' alt y baix Egipte. (2)

Las representacions de la tercera cara del obelisch nos han donat molt que pensar.

Lo mito diu que Isis logra del rey de Fenicia en paga de sos serveys, que li fos entregada aquella columna de son palau que durant tant temps havia vetllat, y que una vegada en son poder ne tragué de son cos la caixa de son marit, y d' ella son cadaver, el qual reanimantse á causa de sas grans llágrimas y petons, recobrá també sa forsa procreadora, y la va fer mare d' un fill de camas flacas y tortas: lligenda qu' han estudiat particularment En Deveria y En Chabas.

¿Qui fou aquest fill?

(1) Lefébure etc, pl. 196.

(2) Idem. idem., pl. 197.

Diu Lefébure en la plana 205 de la seva tantas vegadas citada monografia del mito osiriá, que al deu Thoth, en unas inscripcions de Denderah y Edfu se li donan los títols de *cor de Ra de qui lo feyen fill*, y si 's recorda lo que avans havem dit tenim qu' essent Osiris, Ra, Thoth es son fill.—Y afegeix En Lefébure, «que tal vegada, per rara que sembli l' idea al primer cop de vista, Thoth ha sigut figurat conforme á son paper de cor divi *com una especie de contrapés celeste*, y en efecte, una variant de l' escena del cap. 161 del *Llibre dels morts*, ahont Thoth obra las quatre portas dels punts cardinals, se 'l representa algunas vegadas tirant per una corda *lo pes* fixat en la volta cèleste; alusió al moviment dels astres en sas relacions ab la lluna y al sol.» (1).

Evidentment los dos contrapesos de nostre Cipo, 'ns donan á Thoth com fill d' Osiris; pero diu lo *Llibre dels morts* segons Lefébure qu' aqueix te «un plafo de flamas, un circuit de ureus vivents, y que la terra de la seva habitació es l' aygua.» Y continua: «aquesta terra dins l' aygua 's trova representada en un monument del Louvre... per l' *arrel bulbosa d' un lotus*... emblema del mon material com diu Champollion.» (2) donchs no hi ha cap dubte que nosaltres trovem en lo cipo d' Elo la dita *arrel bulbosa* imatge del mon material.

Venen ara *quatre* quadradets, y un aucell; ¿que poden significar?

En lo text avants citat se diu que l' «*arrel bulbosa* sosten devant Osiris los genis dels *quatre* punts cardinals» y aqui hi ha qu' afegir que los quatre punts cardinals se donan com fills d' Osiris: Thoth, donchs, com fill d' Osiris podia ser los quatre punts cardinals, y baix aquest aspecte ens l' ha donat á coneixer Champollion en sos *Trevalls sobre lo ritual fúnebre dels egipcis*, pl. 157:

(1) Idem idem, pl. 205.

(2) Idem idem, pl. 186.

ahont se veu á l' auCELL Ibis, auCELL que li es consagrat portar los noms de Sur, Nort, Occident y Orient. D' aquí que creguem nosaltres que 'ls quatre quadradets, y l' auCELL representen los quatre punts cardinals.

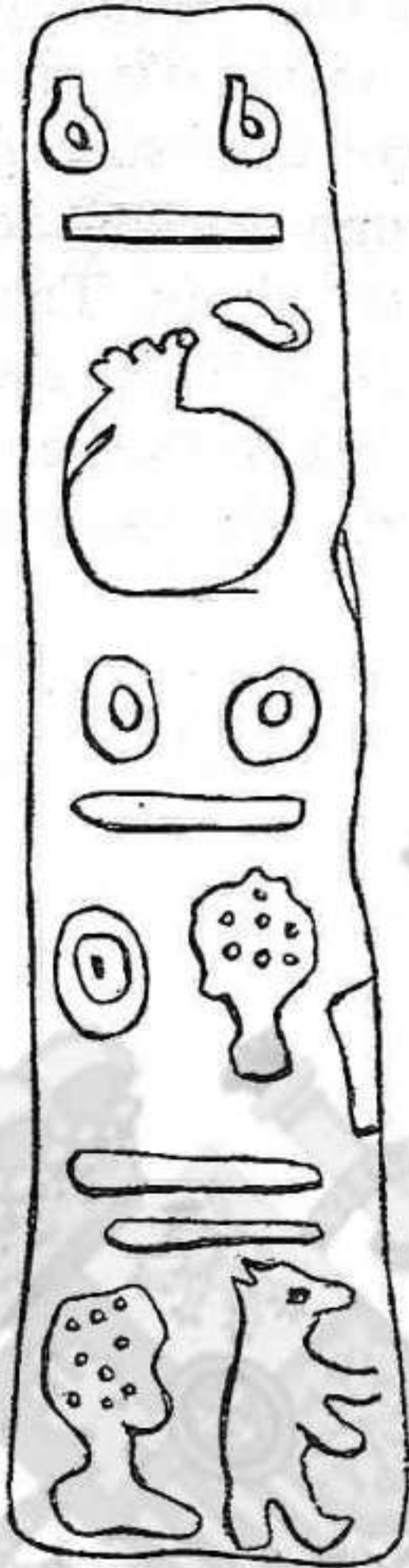
En los relleus de la quarta cara si no estem equivocats estan representadas las festas d' Adonis.

Las festas anuals que se celebraban en Biblos en honor d' Adonis comensaban conmemorantse la passió y mort del deu; tot era donchs, dol, dolor y tristesa.—Aquestos dias de reculliment eran reemplaçats per dias alegres y dedicats al goig y á la alegria, en los quals se conmemoraba la resurrecció de son deu; y aqueixas festas comensaban ab la Cerimonia d' anar á recullir las donas de Biblos, lo cap d' Adonis-Osiris que lo mar tiraba á la platja de la Ciutat santa de la Fenicia.

Segons los autors antichs, Lucianus y Procopi, y també segons S. Ciril, lo cap d' Osiris arrivaba á Biblos tancat dins d' un gerro de barro, ó d' un cistell, y si be 's mira nostre Cipo representa lo gerro baix la coneguda forma de las *jarras*

encara avuy en us en Espanya.

Interpretem los dos primers relleus d' aquesta cara del cipo, com representant dos phallus, y 'ls dos que segueixen al vas sagrat com representant dos organs sexuals de la dona.—En aquestos dias de festa y de gatzara, y també de desenfrenada bacanal, las donas de Biblos estaban obligadas á consagrar sa cabellera al deu Adonis, circumstancia que demostra lo seu caràcter de deu fluvial —Osi-

ris Nil—que sols podian salvar prostituintse á los extrangers qu' en aquells dias visitessin á Biblos. (1)

Segueixen á las ditas representacions las d' una certa classe d' arbre, y un utero. L' uterus es evident. Y havem dit una certa classe d' arbre, per quant creyem que 'n realitat no ho es; nosaltres veyem representat en ell una pinya.

La pinya com se veu en los monuments egipcis era una de las ofrendas fetas á Osiris, y segons Mr. Lefébure, la pinya recordaba per si sola en la baixa época tota la llienda d' Osiris. (2). Y era además la fusta del pi la que 's havia consagrat á dit deu, y per lo tant l' única que 's consumia en los dias dels sacrificis osirians, segons nos fa á saber Plutarch.

Acaba aquesta cara del cipo ab dos relleus que clarament representan un xipré y un os: recordis que segons lo mito la deesa enamorada del cassador Elioun se deya *Berath* que 'n hebreu significa xipré. L' os y el chipre de nostre cipo 'ns semblan donar una prova de que no fou invenció de Teocrith alló que conta del porch singlá que dona mort á Adonis.

Transformada la mare d' Adonis en arbre com havem dit, Adonis no hauria nascut si no hagués donat la casualitat de que un porch singlá no rompés ab sas dents la escorcha del arbre. Aquest porch singlá, causa del naixement d' Adonis, se diu esser lo mateix porch singlá que li doná mort, de lo que 'n tingué tan gran dolor, segons Teocrit, que pera honrar sa memoria prengué part en las festas y cerimonias que 's dedicaren al jove deu.—D' aqui que 's trovi l' os que 'n el mito del Líbano ó fenici reem-

(1) Lo fonament de tanta disbauxa lo dona lo mito. Diu Plutarch: «La sola part del cos d' Osiris que Isis no retrová, després d' haverlo destrossat Thifon, fou lo phallus... per lo que 'l reemplaça fentne una imitació: Isis li consagra lo phallus, de qui encara avuy los Egipcis ne fan la festa. *De Isis y Osiris*, 18, *al final*.

(2) Idem, idem. pl. 197.

plassa al porch singlá dels grechs representat en la quarta cara del cipo del *Cerro de los Santos* ó sia en la cara de las festas.

Ja está dit que per demostrar com lo cipo que acabém d' estudiar no es un objecte aislat en lo temple del Elo, sino un simulacre principal, que hauriam d' estudiar ara tots quants objectes s' han trovat fins avuy dia pera comprobar la seva relació y conexió. Nosaltres no ho podem ferho, mes aixis com de pasada havem parlat del hipocamp y havem vist sa relació ab lo mito Osiriá, ara parlarém d' altres simulacres no menys importants.

Lo Fenix de la *lámina* XIV de l' obra d' En Rada y Delgado porta una llarga inscripció grega que traduheix dit senyor, y la seva presencia en lo temple d' Elo es naturalíssima.—Consagrat lo temple á Adonis-Osiris, lo Fenix, dedicat tal volta per los grechs de la costa, com homenatge al deu nacional, no es ni mes ni menys que'l mateix Adonis-Osiris. Essent Osiris lo sol, dit s' está que lo Fenix emblema del Sol era el mateix Osiris, circumstancia qu' havia de portar naturalment al Sr. de la Rada y Delgado al coneixement cert d' esser lo temple de Elo, un temple dedicat á Adonis-Osiris lo sol, y si be en aquest punt l' académich ha desentrotllat gran erudició clásica, la proba mes concluyent se li ha olvidat, per lo mateix qu' anaba per altre direcció, aixó es la proba dels egyptólechs, que refereixen Osiris com *Bennu* al Fenix creantse á sí mateix *Kheper t' esef*. (1).

Nova demostració de nostra dedicació del temple d' Elo á Elioun nos dona En Rada y Delgado fentnos coneixer en la *lámina* XVI, núm. 2, á la vaca *Meh-ur*, ó *Nemano* segons ell, mal llegida l' inscripció que porta en lo seu peu.

Posarem fi en aquest estudi estudiant un dels monuments mes curiosos y característichs del temple d' Elo.

El *Cinocefal* de la *lámina* XVII núm. 5, representa per

(1) Lefébure, etc. pl. 214.

En Rada, una imatge d' *Anubis* ó *Hermes* y afegix: «altre de las figuras que pertanyen al ciclo egipci (pl. 65.) Plutarch, diu, «nos ha deixat la seva descripció abla qu' en tenim mes que suficient per interpretar las inscripcions braquials.» Y diu Plutarch traduït per dit senyor.

«En Tebas, se veian estatuas de jueces sentados y figurados expresamente sin brazos: el archijuez mostraba además los ojos soñolientos: simbolizandose con todo «esto que la justicia es insobornable é insensiduable.»

Donchs segons En Rada, la imatge á la que dona lo nom d' *Anubis*, es un jutge dels de la manera de Tebas. Donchs si jutge tebá, perque *Anubis*; y si *Anubis*, perque jutge.

La veritat es que si nosaltres no sabem perque de la figura que estudiem n' ha fet un *Anubis*, sabem ó creyem adivinar perque en fa un jutge tebá, que será sens dubte per alló de no tenir brassos los jutges tebans.

En primer lloch es molt dubtós que la figura d' Ello no tinga brassos, puig del dibuix se 'n desprenen perfectament, y fins sembla que portin agafats los discos ab inscripcions. També pot esser que no n' hi hagi cap indicació de brassos, per considerarlos inútils l' artista (?) autor de la figura, per quant los dits discos los tapan.

Tinga ó no tinga brassos la cinocefal d' Ello, lo cert es, que no's pot confondre ab un jutge Tebá: en primer lloch, Plutarch no diu que 'ls jutges tebans fossin esculpits en imatge de Cinocefals, es dir en forma de gos ó de mona, y á fe qu' aquesta es circumstancia principalíssima, que á bon segur no hauria passat per alt, cas de haver arribat al coneixement de Plutarch. Donchs, no podem admetre que la nostra *mona*, siga una imatge d' un jutge á la manera tebana.

Si no es un jutge tebá, ¿es un *Anubis*?

Si fos un *Anubis* no vindria simbolisat per una *mona*, sino per un gos ó per un *chacal*, puig com se veu en los

monuments egipcis, Anubis porta molt subint lo cap de gos ó de *chacal*. Donchs tampoch es un Aunbis á no ser que 's convinga en que la figura reproduhida en lo trevall d' En Rada y Delgado es un gos.

A nosaltres nos sembla que la demostració ha de comensar per dirnos quin deu del panteon egipci ó fenici prenia la forma de mona, puig sense aquesta principalíssima explicació, tan principal que 's la capital, tenim per inadmissible qualsevol referencia que de dita figura 's vulgui donar. Punt es aquest que presenta las sevas dificultats, mes no per aixó d' aquellas qu' ab algun trevall no 's puguin vencer.

Lo *Diccionari d' arqueologia egipcia* 'ns ensenya que el Cinocefal era un unimal consagrat á Thoth, «y particularment á Thoth-Lunus» (1) y al efecte cita un Cinocefal del museo del Louvre que porta un ull simbolic emblemata de la lluna plena. Ab aquestas indicacions ne tindriam prou, per atribuir lo Cinocefal de Elo á Thoth, nos sembla ab major rahó que no á un Aunbis ó á un Jutge tebá, puig sabem que l' emblemata de Thoth podia esser una mona; y dir que los dos discos son dos ulls, ó el sol y la lluna. Estudiant mes l' asunto podem encara arribar á una conclusió mes exacta.

Ja havem vist que, Thoth com fill d' Osiris, com cor de Ra, era la pedra despresa del sol, y un dels sobrenoms de Thoth era *tekh*, y el femení *tikh* que vol dir la pedra bruta, la pedra sens desvastar, nom que en la pronunciació nota ja En Brugsch que 's homofona del Ibis, animal consagrat á Thoth, Thuth; com á *Tekh*, pot representar lo pes de la justicia, com si diguessim la pedra de Ma, y aquesta idea 'ns sembla representada ab tota claritat en lo *Papirus de Sutimes* «en el qual la balansa ahont se pesan los cors dels morts avans de que 'ls siga permes sortir del infern, va acompanyada de simbols llunars, com lo porc, y com la mona, que en lo dit papirus de Suti-

(1)—Lefébure—*Le mythe Osirien—Osiris—pl.* 189.

»mes porta lo nom *de senyor de Hermopolis*, lo meteix »que Thoth d' qui era emblema.» (1)

Com diu molt be Lefébure, la idea de la balansa de la justícia surt perfectament del mito de Thoth, ahont se'l veu justificant Osiris contra los seus enemichs. Donchs, lo Cinocefal d' Elo pot representar á Thoth com jutge, com pes de la justícia, com balansa de la justícia, sent aquells dos discos emblemas dels pesos de la balansa, los pesos de Thoth-*tekh*.

Ja en aquest punt sembla la demostració feta, y si per cas las inscripcions que porta la figura fessin referencia á las ditas qualitats de Thoth, la nostra atribució á Thoth quedaria demostrada.

Aquesta concordancia resulta tan si adoptem la lectura que 'n dona En Rada com la qu' en donem nosaltres, puig diu En Rada que las dos inscripcions diuen *bras y lley* ó com si diguessim los *brassos son ma lley*. (2)

¿Lo cinocefal de Elo, es, donchs, Thoth?

¡Qui sab!... ¡tal vegada ho sia!... mes si nosaltres no 'ns hem capficat en l' asunto, també pot representar un altre deu del panteon egipci.

Lo Cinocefal del Louvre, diu un dels Conservadors del seu museo egipsi, representa á Thoth Lunus, la lluna plena, puig porta lo ull simbolich.—En Lefébure al parlarnos dels simbols de la balansa de papyrus del Suti-mes, nos ha parlat també de *simbols llunatichs*, y es que la balansa de Thoth com reguladora de las virtuts dels homens, es emblema de la balansa reguladora del temps, de la lluna, y aqueix punt demostra Lefébure en lo lloch adalt citat ab bonas rahons, y ab textos geroglífichs de gran importancia, presos d' En Lepsius, Mariette, etc. de

(1) Idem idem—pl. 205 y 206,

(2) En cas de que fos exacta la lectura d' En Rada y Delgado no 's pot dir aixó de *los brassos son ma lley*, puig no tenin brassos, resulta que no pot tenir lley: la lectura seria donchs, *la lley son los meus brassos*, d' ahont l' alta idea de que la lley, y no la forsa, representada en los brassos, regna y governa.

lo que resulta qu' en cas d' esser Thoth lo cinocefal d' Elo, es Thoth-Lunus.

Empero se 'ns acut una primera dificultat, y es, que com l' ull simbolich, sens negar qu' en tal ó qual monument puga representar la llum plena, es també l' emblema d' Osiris, d' ahont aquellas tan conegudas formulas de «Osiris, es l' ull,—*Ut á:*»—Osiris es l' ull de Ra: etc. (1) d' ahont surt Osiris—Sol, pot molt ben representar lo dit Osiris d' ahont en cas d' esser axis, lo cinocefal del Louvre no seria Thoth-Lunus, sino en cas, Thoth-Lunus-Sol; es dir, lo Sol-Lluna.

Qu' Osiris es lo Sol, ja ho sabem, mes Osiris, ¿es també Sol-Lluna? ¿Y si es Sol-Lluna, es lo seu emblema *la mona*?

Deixem parlar á persona competent y desinteresada en la resolució del problema qu' ens preocupa; En Lefébure diu; «qu' Osiris com Osiris-Lluna rebia algunas vegadas »*la forma de mona*, lo que Horapollon posa en relació ab »las 72 parts del mon, y en lo llibre del hemisferi inferior »se hi troba dit animal ab los sobre noms de la carn, la »gran ánima, lo gran cor, l' habitant de la terra.» etc. (2) Tenim ja donchs Osiris, com Lluna, y com Cinocefal.

Y tornant ara al Cinocefal del Louvre, tenim «que la *mona* era lo simbol mes comú del *Ut 'a*—com ull llunar—tan que acabá per representar lo seu so com geroglífich.» (3) Donchs la mona del Louvre porta l' ull simbolich per demostrar tan sols qu' ella es l' ull llunar, la Lluna. Y si no 's vol axis, reparant los dos simbols de la mona com Lluna, y del *Ut-'a* com ull d' Osiris, tenim en lo Cinocefal del Louvre Osiris-Lluna, Osiris-Sol-Lluna.

Mes, se dirá: ¿quina relació hi pot haver entre Osiris-Sol-Lluna y las inscripcions braquials del cinocefal de Elo?

(1) Lefébure—etc. pl. 189.

(2) Lefébure—etc.—pl. 210.

(3) » . » pl. 209 y 210.

Ara ho veurem.

Lo *papyrus magich* d' *Harris* contant l' escena de la profanació del baul d' Osiris, diu, que l' obri lo cocodril Mako fill de Set, mes que per conta de trovarhi lo cos del deu, hi trova una mona, (1) d' ahont tal volta l' expressió vulgar *de dar mico* te molts mes sigles d' existencia de lo que 's pensa, puig Osiris doná *mico* á Mako, que 's pensaba trovar son cos.—En altre pasatge de lo dit *papyrus* se diu també que Osiris se transformá en mona, despres en vell etc.

Lefébure explica aqueixa part del mito d' Osiris dihent «que la mona trovada en lo lloch d' Osiris seria donchs lo Sol cambiat en Lluna (2), lo sol de la nit.»

Tenint ara ple coneixement del assunt, 's convindrà, en que per lo vulgar, *la mona* podia representar en certs casos lo sepulcre profanat d' Osiris-mona, lo deu protector ó defensor dels morts en la seva tomba; y aquesta hipostase es la que creyem que representa lo cinocefal d' Elo.

L' inscripció braquial nos provará lo fet.

No podem admetre la lectura d' En Rada, que transcribeix las sevas lletras, algunas d' ellas d' una manera caprichosa, y no com ensenyan En Heiss y En Delgado, puig que ni un ni altre han dit que **Y** siga **N**, sino upsilon En Delgado, y *v* vocal y consonant En Heiss; donchs l' académich de l' historia inventa una lletra, y encara se 'n arregla un altre la última de ma esquerra de la figura, puig lluny d' ser una *tau* egipcia que no sabem que havia de venir á fer en una inscripció purament ibérica ó catalana, es una *samech* com ensenyan los autors de nostre alfabet.

Resulta donchs que las inscripcions dels dos discos, no diuhen com vol En Rada.

(1) *Lefébure*, etc., *pl.* 207 y 208.

(2) » » *pl.* 210.

	<i>La de la dreta</i>	<i>La de l' esquerra.</i>
	ך ע א ס	ת ד ר
sino:	ס ע ב ס	ס ד ר
es dir	ד ע ב ס ס ד ר	

O be si 's vol que 's llegeixin las inscripcions braquials comensant per la de la esquerra per estar dintre del rigorós orde semitich

ס ד ר ד ע ב ס

סדר—*ordo* per *ordeno*. En caldaich es lo mateix qu' en hebreu ירק *celuit secundum ORDINEM disposuit*.

דע—per (ה) *cognitio*, coneixo suplint lo verb sustantiu «tinch coneixement.»

בס *pedibus conculcare, conculcare*, es dir conculcar profanar los morts.

Donchs l' inscripció diu:

Ordeno, y coneixo als que profanan los morts.

De modo que lo temple d' Elo 'ns ve á demostrar com lo poble semitich-egipci del baix Nil, es dir los Chethas-egipciachs per la influencia de una civilisació superior á la seva, vingueren á la nostra terra portant ab ells lo deu nacional Elioun asimilat al deu Osiris dels Egipcis.

Per aixó havem dit que aqueixas influencias egipciacas que tan han enredat á En Rada, eran per nosaltres, per lo contrari, una proba evident de la nostra tesis.

Y aquí havem de notar que quant Ar-Raziz (1) descriu lo pais de Tadmir diu que l' atravesa un riu que fa com lo Nil; punt que aclara Al-Maccari dihent, «qu' á dit pais se li donaba lo nom de *Misr* (lo nom del Egipte) per la seva molt gran semblansa ab aquella regió, puig que la seva terra l'inundaba un riu en certas y determinadas ocasions com ho fa lo Nil en Misr (2).» Com res sabem d' aqueixos

(1) *Crónica*, 10.

(2) *Historia* t. I, cap. IV.

desbordaments periódichs del *Tader*, millor es, aixis ens sembla, explicar lo dit pels Alarbrs per lo caràcter de la civilisació que encara presentaria lo dit pais quant la seva irrupció, y que vegenthi per tot rastres del Egipte, se 'n fes un rum, rum, que s'acabés per explicar per lo seu riu *Tader*, tan mes quant lo regne de Theudimer no ocupava ni mes ni menys que la Conca de dit riu.

CONCLUSIÓ.

Puig estém ja en possessió de tots los arguments y documents mes importants justificatius de la nostra tesis, y trovem en la nostre frontera Sur, una civilisació fenisa-egípcia, es dir *Chetha-egípcia*, entrem en lo cor de la nostra patria, y veyem si trovem en ella un monument que no sols acrediti la filiació de la frontera del S. ab lo cor del pais, sino que 'ns expliqui encara d' una manera gráfica la vinguda dels Chethas desde l' Egipte á Catalunya. Aqueix monument lo trovem á Tarragona, y es lo tan discutit sepulcre Egípci, descubert per En Hernandez Sanahuja.

D' aqueix sepulcre se 'n ha dit lo que de las ruinas d' Elo; primer qu' eran una impostura, despres quant no 's pogué sostenir aqueixa injuriosa imputació, que eran productos exotichs portats á la nostre terra per satisfacció d' extrangers, etc.; avuy creyem nosaltres haver provat que los dits monuments son las mes antigas probas del primitiu caracter de la civilisació catalana.

El descobriment de Tarragona explicat per lo d' Elo, se lligan y tenan tots junts.

Aquí junt donem copiat del dibuix publicat per En Hernandez l' historia gràfica de la vinguda dels Chethas desde l' Egipte á Espanya; mes encara que las sevas representacions gráficas no puguin dar lloch á dubte, copiarem la descripció que d' ella ne doná En Hernandez, porque mes clara se vegi l' alta importancia d' aqueix fragment del sepulcre dit egipci.

Diu En Hernandez:

«En el Centro del «fragmento se vé un se- «micírculo que repre- «senta un zodíaco, cuyo «solsticio estival está en «el signo de Cáncer. En «medio de él se observa «á Hércules en el acto «de romper el istmo de «Gibraltar, empujando «con la mano derecha «el promontorio de Abi- «la en Africa, una de las «dos célebres columnas, «y con la izquierda el de «Calpe, correspondien- «te á Europa. Ambos «peñascos están llenos «de geroglíficos entre «los que sobresalen el

«escorpion y el ave Ibis en el de Abila, y el gallo, el atun y
«el conejo, símbolo de la España, en el de Calpe, por entre
«las piernas de Hércules el Océano se precipita en el Mediter-
«ráneo, indicado por una línea ondulante.

«A la derecha del héroe, y á un extremo del fragmento se
«observa el Nilo, encima del cual hay la parte anterior de un
«cocodrilo, para expresar la region del Egipto. De su boca va
«saliendo la expedicion que por mar y tierra, siguiendo las
«costas africanas del Mediterráneo, se dirige al estrecho de
«Hércules.

«Al extremo opuesto hay otro rio que suponemos el Ebro,
«en cuyas orillas se ve á los aborígenes nacer de la tierra, alu-
«diendo esto sin duda á su desconocida procedencia, y luego
«conducidos por un caudillo montado en un caballo, se diri-
«gen á defender el pais de la nueva invasion.»

«En el caballo y en el camello: en la palmera y en los pi-
«nos, vemos palpablemente demostrados los dos continentes:
«así como el sol colocado encima del cocodrilo manifiesta el
«Oriente, y la Hespero que luce sobre el Ebro los paises occi-
«dentales.»

«Encima de esta línea de figuras se ve otra simbolizando
«un año solar dividido en cuatro estaciones; las dos de la iz-
«quierda representan labores agrícolas pertenecientes al Egip-
«to, y las de la derecha, escenas que manifiestan el estado
«selvático de los españoles al arribo de los Egipcios. Comien-
«za el año por el mes de Mechir ó Enero con una adoracion
«al buey Apis; y concluye en el de Tybi ó Diciembre, con un
«sacrificio á una deidad desconocida... Inmediatos al zodíaco
«están los meses Mesosis y Thot (Julio y Agosto) sin duda
«para expresar la época en que se verificó la invasion, lo que
«parece confirmar el signo de Cancer en el zenit de Hércules.»

«Sea casual ó de intento, cada estacion corresponde al res-
«pectivo pais encima del que está colocado, conservando el
«mismo orden que guarda el sol en su curso anual; así la pri-
«mavera está colocada encima del N. la region templada. El
«estio cae encima del Africa; el otoño conviene con la Bética,
«y finalmente el invierno coincide con el Norte de España,
«pais sumamente frio.»

«En la parte inferior del fragmento se notan unas almadra-
«bas para la pesca de los atunes.

«Fué muy célebre en la antigüedad la pesca de los atunes «en la Bética y hacen expresa mencion de ella Estrabon, Plinio y Atheneo; y aun hoy dia existe en Cadiz la torre y almadraba llamada de Hércules.» (1)

Sobre de aqueixas duas líneas de representacions gráficas se n' hi veu un altre que 's una inscripció, escrita en lletras que clarament indiquen pertanyer al comensament del alfabet fenici-bérich, lo que acredita la gran antiguetat del sepulcre de Tarragona.

En Hernandez no emprengué tan sols la seva lectura contentantse ab fer notar que la mateixa conté algunas lletras ibéricas. Nosaltres havem procurat endevinar lo secret de l' inscripció, y si havem acertat, diu:

Los Tirs obriren los monts (golpejantlos ab las mans) en Sagitari (?) exploraren (las minas) las runas, subjugaron (los pobles) y los constrenyiren, ó cenyiren. . . . (lo Mediterrá.)

צרי הר מהא זק עי ב(ו)חן רדהו ו הז(א)ק(ו)...

Justificarem ara nostre lectura. Dalt de cada signo ó lletra ibérica hi havem posat la seva corresponen en hebraich conforme la nostra lectura; las rahons qu' havem tingut per fer tal transcripció son las següents.

z-la lletra ibérica es la \aleph agegada, es dir \aleph que nosaltres interpretem per Ψ ó ϵ per lo mateix que la \aleph m com á tal es rarísima: si fos m allavoras per conte de llegir *Tirs*, llegiriam *Misr* lo nom dels egipcis.

,', las tres comas nos semblan una vocal: ' una coma sola llegim la ' hebraica.

ר evidentment la r ϕ ibérica.

ה-la ה fenicia.

ר-la r de l' escriptura hieratica.

מ-la m usada per los turdetans.

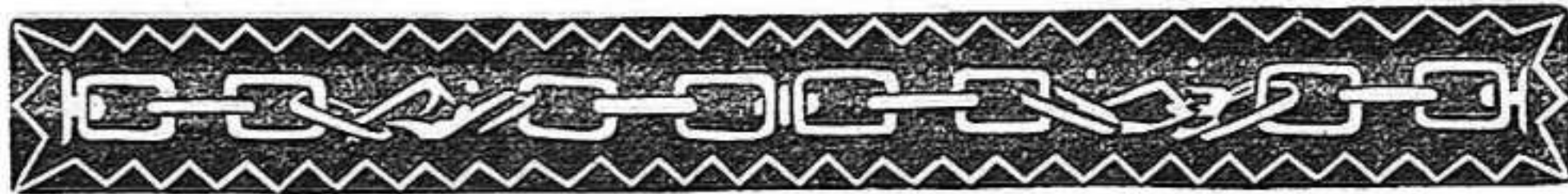
(1) *Resúmen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona*, etc. por don Buenaventura Hernandez, pl. 59 á 61.

- ה-la *h* de l' escriptura geroglífica.
 י-la א ibérica, que llegim *æ* com vocal.
 ם-la ם ibérica llegida per nosaltres com י.
 ק-la *q* fenicia deduhida de la *q* hierática egipcia.
 ץ-la ץ ibérica ab lo punt á un costat.
 ב-la *b* turdetana segons En Heiss. En Delgado, si bé dubtant, proposa י, nosaltres llegim com En Heiss.
 י-la י hierática egipciaca.
 ה-ח.
 נ-la *n* turdetana.
 י-la ם י ibérica.
 ד-la *d* fenicia.
 ך-la ךׁ doble hierática egipciaca.
 ה-la ה fenicia.
 ז-la dzain fenicia, forma usada en sentit invers en la lápida de Valencia que 's trova en lo *Museu archeologich nacional*.
 א-Nos sembla la alef fenicia.
 ק-la *q* dels geroglífichs.

Aquesta barreja de lletres nos sembla indicar clarament, que fou escrita quant encara los alfabetos de nostre península no s' havian fixat; y las lletres hieráticas y geroglíficas del Egipte nos venen á donar no sols un justificatiu del fet d' haver surtit d' ellas l' alfabet fenici y los seus derivats, sino una prova notoria d' haver estat en l' egip-te lo poble semitich que vingué á civilisar nostra terra, y per lo tant justificada la referencia que havem fet d' aquest poble semita al poble Chetha.

S. SANPERE Y MIQUEL.

LA MORT D' EN PERE TERS

POESIA HISTÓRICA.

1285.

I.

Palau de Barcelona, 20 d' octubre.

QUIN any aquest! Conservi 'l seu recort
la memoria dels pobles que govern.
¡Que bons serveys m' ha fets enguany la Mort,
qu' es lo patje de llansa del Etern!

Caygué ferit del cop d' aqueixa llansa,
qu' invisible manetja el bras de Deu,
qui volia usurpar á ma Constança
lo regne de Sicilia, que 's dot seu.

¡Ah Carles! te cegava la codicia,
te creyas que bastava esser valent:
no tenias ni el dret ni la justicia,
y de poch te valgué ton armament.

Atapit de guerrers de proa á popa
la mar tapava lo navili teu;
com si fos de muxells d' encesa estopa,
gran flamarada mon Rotger ne feu.

Ditxosa fonch per tú la malaltía
que 't lliberá de corre gran perill:
mesquí de tú, si haguesses algún dia
caygut en mon poder, com lo teu fill.

Aprés morí de Roma l' Apostólich,
que d' heretge ab lo nom m' havia ofés.

En Pere d' Aragó es un Rey católich,
pero el papa Martí .. nasqué francés.

Ara ferit de la mateixa llansa
mon inimig mes gran en terra jau:
fa quinze dias vuy. Phelip de França,
si mon perdó te falta, dorm en pau.

Dorm tranquil, y ja may cridant: ¡Girona!
t' assust dolrosa veu ni 't trenqui 'l sò;
qu' aquest terrible nom per bona estona
á tot natiu de França farà pò.

Dorm en pau: ta carrera has acabada,
y els agravis que 'm feres no los cont.
Rencor no guarda aquell qui ben clavada
té, com jò, la corona á lo seu front.

La meua... Ah! De mon cap no la 'm desferra
ni el poder envejós de tot l' infèrn.
Alexandre novell seré en la terra:
ben prest del mon será mon sceptre el pèrn.

II.

Barcelona, 22 octubre.

A COSTET, mon fill Alfonso,
acostet, deixa que 't bes,
que s' ajunten nostras bocas,
que 's mesclen nostres alens,
Qu' invocant ab reverencia
lo sant nom d' aquellas tres
personas que son divinas,
per tres vegadas te seny.

Tú be sabs qu' á ma corona
un joyell li manca, y res
que no sia aquesta perla,
podrá fer qu' estiga á pler.

Aquest joyell es Mallorca:
ton oncle la poseyeix,
jo la vull á tota ultrança,
teng la forsa, y teng el dret.

Ton oncle á la descuberta
anava ajuda al francés,

de la seua fellonía
tendrá el cástich que mereix.

Ves, mon fill, Salou t' espera,
y en son port un bosch espés
de galeras y de fustas,
de velas y abres y rems.

Allá, per mon orde, espera
de Catalunya el floret,
y ardit jovent que s' avana
del seu nom aragonés,

Molts cavallers d' alt paratge,
barons y comptes arreu:
que sang noble y generosa
si no bull s' esbraveyeix:

Ja está tot á punt de guerra:
ey trobarás un aplech
d' almugavers que no saben
la por de quin color es.

En Rotger allá t' espera,
en Rotger que 's mon bras dret:
ell tot sol val un exércit.
Parteix, amat fill, parteix.

Que si en Mallorca la gloria
un rich lloer te promet,
aqui 't promet per quant tornis
ton pare un abrás estret.

Recorda que 'ts nét d' en Jaume
d' aquell gran Rey que va esser
gran terror de la morisma,
bell escut de nostra fe.

III.

Barcelona 26 octubre, el mati.

MON palau ara roman
trist, obscur y solitari;
á ma tornada encendrán
dels festers la lluminari,
y el bullici será gran.

.

Lluny serem de Barcelona
cuant el sol se fassa avall.
Anem cap á Tarragona:

patje, donem una azcona:
acostem lo meu cavall.

IV.

Hospital d' en Guerau de Cervelló, 26 octubre, per la tarde.

No sé, no sé que 'm passa cansat estich,
Nm'apar que ja en la sella no 'm puch tenir,
de veras que son áspres aquests camins,
de veras qu' aquest ayre n' es molt subtil.
¡Tan bó de Barcelona qu' havia eixit!
y ara me sent els ossos del tot cruixits.
Teng fret y bull de febra, será precís.
qu' anem á Vilafranca per eixa nit.
No vull ni sols un' hora romandre aquí.
Portaume en la llitera sens que 'm fatig,
me tornaré las forsas un só tranquil,
y cap á Tarragona demá al matí.

V.

Vilafranca del Panadés, 30 octubre.

QUE 's eixa rumor que sent?
¿Me creuen ja en gran perill?
—¡Pare!—¿Tú aquí? ¿Aixi, mon fill,
cumpleixes mon manament?
¡Bon capitá qui abandona
la host que té encomanada!
de perllongar ta jornada,
¿qui, digues, permís te dona?
¿Qui 'l t' ha dat perque vinguesses?
¿Ets mon físich per ventura?
—Pare.—A Mallorca en dretura,
¿no son mas ordes expressas?
No 's mester l' aussili teu:
que si de salut no gos,
lo metje es qui cura 'l cos,
l' ánima la cura Deu.
Obeyeix lo que t' he dit,
pronte á Salou.—Pero, pare...
—Rey d' Aragó som encara:
encara es trono aquest llit.

VI.

Vilafranca 1 de novembre, á la nit.

VALGUEM Deu, quinas campanas!

si pareix que cada toch
s' afica dins mas orelles
y apres me trocetja el cor!

Ay! Per tot la nit aqueixa
ó plora ó resa tothom,
per tot tocan las campanas
y espargeixen son trist só.

P' en Phelip tocan á França,
que encara es fresch lo seu dol,
y p' en Carles, que Deu haja,
á Nápolis tocan de mòrt.

Per mon pare en Barcelona
demanan l' etern repós;
també per mí qualque dia...
també tocarán... y prou.

Lluny, enrera está aquest dia,
encara robust em tròb,
encara estich ple de vida,
y es de ferro lo meu cos.

Setant' anys visqué mon pare,
tant com éll puch viure jò,
morir com ell de vellesa,
deixar com ell un gran nom.

VII.

Vilafranca 11 novembre,

FILL de Deu viu, perdó. No merexia
qu' entrasseu dins mon pit;
pero de vostre amor may desconfia
un cor ben penedit.

De veras plor ab l' ánima confusa
las culpas qu' he comés;
qu' el ser jo Rey no 'm basta per excusa
d' havervos tant ofés.

Als prínceps cristians he fet la guerra,
mes be qu' á lo infael:

tan sols pensava en conquerir la terra,
sens pensar en lo cel.

Escandol de l' Iglesia, l' anatema
vaig afrontar resolt:
es un llamp invisible qu' el front crema;
pero ja estich absolt.

De mos pecats el nombre be m' espanta,
tremol en pensarhi;
pero una filla tench que 's una santa,
y pregará per mí.

Perdó, Senyor, de ma superbia vana
qu' infringí vostras lleys:
devant vostra grandesa soberana.
¿qué val ser fill de Reys?

Fill vostre som, fill estimat qu' un dia
redimí vostra sang,
y sens aqueixos titols no seria
res mes que un poch de fang.

Mes claror. Las tenebras s' espesseixen...
¿per qué han entrat aquí?...
En Carles, en Phelip que m' envesteixen...
¡y se 'n riuen de mí!

Jo sent sos crits. Rotger, surt, surt defora,
diguels que si devall...
tú tens encara foch que naus devora,
y jo llansa y cavall.

Alfonso, de ton oncle la corona,
¿ahont la tens? ahont?
Vull que avans de morir per una estona
cenyisca lo meu front.

Ratjan gotas de sang de aquesta pauma
que m' has duita de lluny...
Mallorca es meua ja. Mirau en Jaume,
com se mossega el puny!

¡Sang de germans! Y ni una ma la 'm torca..?
Jo Rey encara som.
Ay! qu' aqueixa corona de Mallorca
pesa més que de plom.

TOMÁS AGUILÓ.

Abril de 1876.

L' INICIATIVA DE CATALUNYA

CATALUNYA pot tenir dins d' Espanya y de l' unitat espanyola una significació y una representació de primer ordre, utilíssimas y fins necessaries per sos drets é interessos. Dins de la legalitat y 'ls principis pacífichs, la patria catalana pot tenir á Espanya y als ulls de tota Europa y de l' historia, una importancia y una influencia insuperables, una gloria inmarcessible. No li es dificultós arribar á tal situació; l' estat moral de totas las provincias fa relativament fácil l' empresa de passar y posarse al davant. Sens mourers de las qüestions administrativas que las lleys permeten discutir y reclamar, hi ha un camp inmens d' iniciativa, d' activitat y gloria en que cap provincia de la Península ha entrat complertament encara y qu' está convidant á Catalunya á penetrarhi y á introduhírlashi á totas ab las lleys per escut y ab las papeletas de votació y 'ls quaderns de reclamacions y peticions per armas. Situació més gloriosa que la de Catalunya iniciant progressos y reformas, dificultosament pot trobarse. Dins del cercol de las lleys y dels medis legals per consegüent,

un horisont extens s'obra al devant de l'activitat catalana. Assumptos de dret administratiu los de més consecuencia, reclamacions y peticions al Poder legislatiu y al executiu de la Nació en favor dels drets é interessos de las provincias en general y del Principat en particular, proposicions y mocions dels diputats á Corts per Catalunya en lo Congrés, exposicions dels provincials, de las municipalitats, de las altras corporacions als poders del Estat, las discussions y l'exámen de la premsa, tot en favor de tals drets é interessos; no sols interessos materials, sino interessos morals tan elevats com se pugan compendrer en la capital de la Nació, la tasca d'establir las numerosas y activas corrents d'unió y simpatía de todas las provincias d'Espanya ab Catalunya, corrents necessarias per descentralisar l'administració massa concentrada, las provincias massa subalternisadas y uniformadas... ¡quín quadro més gran y hermós, quín treball més brillant, extens y de profit per sempre!

L'organización, la reconstrucción de las provincias históricas ó naturales com grans entitats ó administrativas, com grans governs civils, es, per ella sola, un pas de gegant. ¹ Sería una de las cosas principals per la renaixensa del país reparar lo dany causat per la pulverisació de las provincias históricas al patriotisme espanyol y al temps á venir, á la única áncora de salvació que té l'Espanya. No es antich aquest dany (de 1821 y 33 ²) ni té remey dificultós: tal reparació es un dels assumptos en que més podria extendrers l'activitat catalana, discutint, propagant l'ideya y demanant als poders del Estat la realisació dins de la legalitat. Las lleys d'administració provincial y municipal no son pas indiscutibles; las provincias, los municipios, los particulars, la premsa poden legalment demanar una legislació provincial més expansiva, un grau més alt d'atribucions per 'l Municipi. Dins de las lleys d'administració provincial y municipal poden reclamar y accionar per 'ls drets y 'ls interessos de las provincias y poblacions, posarse d'acort, gestionar á la una. No está Es-

panya en un regimen constitucional y parlamentari per careixer dels drets de discussió y petició, y per no incloure en los programas electorals los problemas del decentralisme. Ans be aquest assumpto, vital per la Nació, com ho confessan tots los partits y tots los governs, deu posarse al costat dels drets individuals ó personals y dels constitucionals, al costat dels temas mes importants de la política y á l' altura de la cuestió religiosa ó altra de tant interés. Deu posarli la opinió pública y li convé á Catalunya, la regió de mes iniciativa segons confessan molts governants de tots partits, iniciar que 'ls ciutadans, las corporacions, la premsa consideren la decentralisació com una de las quatre ó cinch cuestiones mes importants de la cosa pública.

Moltas vegadas habem sentit á governs dels partits mes conservadors y centralistas, queixarse en las Corts de l' inactivitat de moltas provincias per son propi be, de la falta de patriotisme que 's repara en la Nació: aquestas queixas per desgracia molt fundadas, justifiquen que las provincias despertin per reclamar sos drets y sos interessos, per il·lustrar l' acció del Estat y porque s' avivi l' amor de la Patria. Lo despertament del esperit provincial es á Espanya condició precisa d' un esperit nacional robust y alenador, d' un patriotisme ardent. Iniciat á Catalunya dins de la unitat espanyola y de la lley, per la fraternitat y la reorganisació de las provincias naturals ofereix una perspectiva d' activitat inmensa, de propaganda y discussió pacíficas, de progrés, d' indestructibles simpatías, de renaixensa nacional, d' influencia legítima, decisiva, reconeguda y agrahida per totas las provincias; una perspectiva de l' Espanya jove, ab l' unitat nacional que li correspón segons lo gení de sa historia, es dir, l' unitat en la vida y lo ser natural, peculiar y divers de cada provincia històrica; una perspectiva de l' Espanya regenerada, posada dins de son veritable camí (d' ahont traqueren la dinastia austriaca y la francesa) per l' iniciativa, l' intel·ligencia y l' activitat de Catalunya.

No li es convenient ser una excepció entre las demás provincias contribuhint menos qu' ellas á las cargas del Estat y menys l' ideya d' imposar á Espanya una política repulsiva á la Nació. Nostre lema es llibertat y fraternitat. No pensem que las provincias catalanas fessen com las Vascongadas aquestos últims anys.

Lo 1873, per 'l Juriol, quant la llibertat d' impremta era tant gran, casi absoluta y podian aquí expressarse ab tota franquesa y sens por las opinions polítiques mes *extremadas*, ben clarament diguerem en LA RENAIXENSA (número 14 del any III,) baix lo titol de: *Catalunya exceptuada*, que no era aquesta situació nostre ideyal. L' excepció de Catalunya entre totas las demes provincias de Espanya respecte á tributs generals, com ho estava baix los Borbons absoluts, la faria odiosa á las altrás, puig no compendrian semblant desigualtat baix la unitat, dins d' un Estat unich y d' un dret politich sol. Y sino ¿com ha mirat casi tota Espanya 'ls furs de las Vascongadas? ¿Que no ha pensat y dit contr' ells la majoría dels espanyols? ¿Quant no ha dominat l' ideya d' abolirlos posant aquellas provincias baix l' igualtat y unitat administrativas? Lo passat de Catalunya 'ns diu, además, lo que seria 'l cas d' una situació excepcional respecte á las cargas del Estat. Veyentla exempta d' algunas, fins bastant adelantada ja aquesta centuria, las altrás provincias li tenian cert aborrimient. Ab aquestos antecedents y ab l' exemple de las Vascas, calculem quins sentiments se despertarian á Espanya contra Catalunya, si dins de l' Estat unich é individit, sigués un' excepció en quant á tributs generals, quedant subjectas á tots aquestos las demás provincias. Ni baix lo concepte moral, ni baix lo material ens convé l' antipatia ab las demás provincias; sino amistat y emulació en lo be: no pot sernos indiferent que 'ns tingan ó no bona voluntat.»

Aixis parlaban fa mes de cinch anys y estem en lo mateix. Nostre pensament es l' iniciativa de Catalunya per atraurers l' estimació de las demes provincias y per recla-

mar legalment dels poders del Estat, ab los poderosos medis del sistema constitucional, la descentralisació, 'ls drets de las provincias á sa propia administració, 'ls interessos peculiars d' ellas mateixas, y aixó per totas las d' Espanya; no per las catalanas, ni per Catalunya solsament. Desitjem per 'l Principat aquesta gloria espanyola, aquest honor dins d' Espanya, llorejat per las demás provincias del Estat espanyol; no volem l' antipatía de ellas; no volem que Catalunya sia may lo centre y la fortalesa de pretensions odiosas á la majoría de la Nació y d' Europa, d' unas pretensions de restablir á Espanya la política que desde Villalar (1520) á Barcelona (1714) va matar las llibertats constitucionals y provincials, va enderrir de tres sigles la Península, va fer als Espanyols odiosos al Portugal, aborribles primer y despres ridicols á tota Europa; la política que va favorir l' ignorancia y la superstició, encadená lo geni nacional ab l' uniformitat, empo-brí y desangrá l' Espanya y l' entregá traidorament, lligada de peus y mans, á cualsevol.

L' iniciativa de Catalunya per reforsar y aumentar los drets provincials dins de las lleys y de la pau, representaria la creació d' una nova Espanya, d' una Espanya espanyola, autonómica, ni germánica ni francesa, que 'ls Carles, Felips y Fernandos no saberen fer, ni han sabut los imitadors de la centralisació francesa; representaria la renaixensa de la Nació y de las provincias al mateix temps, l' establiment de l' unitat en la varietat natural, en lloch de l' uniformitat aniquiladora; significaría, iniciant-to y sostenintho, l' expansió, rebaixant la concentració y l' anonadament en aras del centre; significaria lo temps á venir esmenant los erros del present y del passat; seria com l' aurora esplendorosa desvaneixent las sombras d' una fosca nit y precedint á un dia hermós de primavera.

Per mes que la descentralisació sembli poca cosa per 'ls interessos y 'ls drets de las provincias, als provincialistas mes entussiasmats y entr' ells als catalanistas mes decidits, per mes que representi poca cosa comparada ab al-

tres solucions, lo cert qu' es un gran pas. Dins de l' excentració administrativa hi cap un grau molt alt d' autonomia de las provincias fins als limits de las atribucions legislativas. Hi ha també un grau de descentralisació política perfectament compatible ab l' unitat nacional y ab la monarquía constitucional, com se veu á l' Austria-Hungria y á Inglaterra, que dona á las provincias naturals molt' autonomia.

Los medis del sistema constitucional son també poderosos. Las elecciones, las Corts, las corporacions populars ó electivas, provincials y municipals, lo dret de petició, la premsa, encara que sia ab restriccions, poden molt per las reformas, las llibertats y 'ls drets, s' hi ha voluntat, firmesa y unió.

Lo qu' hi ha es qu' á Espanya, tantas centurias d' absolutisme y centralisme han acostumat al pays á esperar-ho tot del Estat, á no iniciar com qui diu cosa alguna, y avuy en dia 'ls medis del sistema constitucional y de la excentralisació 'ls semblan á molts cosa de poca energia, porque raras vegadas s' empleyan aquí ab activitat y constancia. En altrás nacions que 'ls empleyan com cal, lo progrés y las llibertats creixen per aquestos medis. En la nostra, ahont habem vist fa poch anys que certas millores urbanas no s' obtenian ni 's feyan sino al triuñar una revolució, s' está com aquell que després de haber estat anys y anys aparedat en un recó, no sab fer moviment algun, sino al mitj d' un gran pati ó d' una plassa; sempre li apar que te escás lo lloch. Es necessari apendrer, que dins de lo que no arriba á ser lo mes vast ó esbarjós, se poden mourer 's hi molt y molt, s' hi pot viurer be, y s' hi pot desplegar y enrobustir l' activitat y l' inteligencia, font, del progrés y de las reformas, camins dels drets y de las llibertats.

A Catalunya tocan la gloria y l' obligació de la renaixensa d' Espanya; aquesta renaixensa pot comensarse y anar molt endavant dins de la monarquía constitucional y de la legalitat. Si nostres passats baix los Carles y

'ls Felips haguessen tingut, com nosaltres, lo dret de enviar diputats á un Congrés permanent de tot' Espanya, la veu y l' influencia de Catalunya s' haurian deixat sentir ben aviat per tota la Península d' una manera irresistible, valdament las Corts generals s' haguessen compost, com las particulars, dels tres Brassos ó Estaments. Figoremnos á En Claris representant de Catalunya á Madrid, al mitj d' un Congrés castellá, (de tota la Corona de Castella,) aragonés, valenciá, navarro y balear, y reclamant per 'ls drets de las provincias dins de la monarquía espanyola y de la legalitat. (3) Treta Catalunya del aïslament en que la tenia la falta d' unas Corts generals, espanyolas, hauria estat la primera per las llibertats locals y las consritucionals: las de Castella no haurian caigut á Villalar; menos las altras.

La regió qu' en sas constitucions, capitols, actes de Corts, privilegis y costums te las lleys y disposicions lliberals y democráticas, com dihem ara, que resplandeixen en la legislació foral catalana, la regió caiguda últimament que las demes d' Espanya baix lo jou de la monarquia absoluta y la centralisació uniformadora, la regió que posseheix la riquesa, la població, lo caracter y l' activitat de Catalunya, te grans debers: noblesa obliga. No pot aïslarse de las demás regions, no pot limitarse als interessos materials, no pot deixar que cap altra regió prenga lo davant de la renaixensa d' Espanya per las provincias naturals.

Catalunya está obligada á la gloria y á la honra de comensar á tirar l' única áncora de salvació que te l' Espanya, com nació de vida y caracter propis.

J. NARCÍS ROCA.

NOTAS

1 Los lectores nos perdonarán tanta insistencia y repetición en tot, en gracia de nostres bons desitjos y nostras conviccions; també en gracia de Catalunya, objecte de son carinyo y del nostre. La qüestió de las Diputacions generals de las provincias históricas per la reorganización d' aquestas, sens necessitat d' abolir las petitas, donant á ditas corporacions part de las facultats que sobre las actuals se reserva 'l Poder central, es á nostra manera de veurer un dels assumptos més importants á Espanya, Fransa y altrás naciones. Tractarem extensament d' ella en *La Renaixensa*, números de Mars y Abril de 1877 y en la nota 2.ª del article publicat en lo número del 15 d' Octubre de 1878; ne parlém en la següent.

2 L' any 1810, quan Napoleó I decretá l' anexió de Catalunya, ab Aragón, Navarra y Viscaya, al imperi francés, baix lo títol de governs particulars, per fer lo territori imperial del Rin al Ebro, lo mariscal Augereau dividió 'l Principat en quatre corregiments, comensant per los de Gerona y Barcelona, quiscun ab un consell general, ab direccions de contribucions, dominis, aduanas, correus, obras públicas, ab inspección de boscos, ab Audiencia per lo criminal, com los departaments francesos y las actuals provincias petitas. Los dotse antichs eorregiments, qual divisió, segons los francesos, «era defectuosa y paralicaba (*sic*) la acció del Govern,» (decret d' Augereau, 6 Mars 1810) passaban á la categoria de sub-corregiments, y 's dividian en cantons. Jamay habian estat provincias; sols partits, que dihem ara, de manera que la pulverización de Catalunya en provincias artificials la comensaren lo govern de Napoleó que traidorament s' habia ficat en nostre país l' any 8 y 'ls afrancesats. Un decret del mateix emperador, als 26 de Janer de 1812, dividió 'l Principat en quatre departaments: del Ter (Gerona), de Montserrat (Barcelona), de las Bocas del Ebro (Lleyda) y del Segre (Puigcerdá). Tot aixó sobre 'l paper; los mateixos francesos se burlaban de tals decrets, puig que no eran duenyos sino de lo que trepitjaban. «Per espay de deu anys, deyan, exércits y bayonetas se necessitan á Catalunya per ferla de Napoleó, en lloch de corregiments, departaments, intendencias, prefets y altres empleyats». La Constitució de 1812 en son article 10 posá totas las provincias históricas de la Península y d' América, comprenent en las primeras Jaen, Córdoba y Molina, y en l' article 11 disposá «que 's fes una divisió més convenient del territori espanyol per medi d' una lley constitucional,» lo que no vol dir que 's pulverisessen las provincias históricas. Aquesta divisió l' haurian feta las Corts del any 13, si 'l sistema constitucional no hagués caigut á consecueucia de l' usurpación, y de l' indisciplina é insurrección militar del any 14. A últims del any 20 y comensaments del 21, lo govern lliberal proposá y decretaren las Corts una divisió semblant als departaments francesos. Prenent per exemple las provincias históricas mes petitas. Asturias, Navarra, Vizcaya, Alava, Guipúzcoa, las Balears y las Canarias, dividiren las grans en dos ó mes provincias novas, artificials, d' extensió y població semblants á las d' aquellas set y deixaren las artificials sens unió cívil ó administrativa entr' ellas, sols ab l' Estat. Las cinch provincias históricas petitas de la Península perderen en la nova divisió son nom, que conservan en la divisió actual y reberen lo de sa respectiva capital: Oviedo, Pamplona, Bilbao, San Sebastian y Vitoria. Calatayud, Chinchilla, Xátiva y Villafranca que ara no son caps de provincia, ho eran l' any 21. L' any 23, quant lo partit absolutista triunfá per obra y gracia de l' intervenció francesa que havia mendicat, foren suprimidas las provincias artificials; mes los anys 33 y 34, al inaugurarse la tercera época constitucional, foren restablertas per los moderats ab algunas petitas variacions com las ja apuntadas.

L' erro de la divisió de las provincias naturals en altrás petitas te per fonament duas cosas també erróneas. La una, no considerar que lo principal no es l' extensió y la població d' una provincia ó altra regió; sino la sua naturalitat, la sua existència histórica. Aixís á Suissa y als Estats-Units nort-americans, hi ha Estats confederats molt petits y altres molt grans, ab igualtat de drets uns y altres, sens que s' aglomerin los primers, ni 's dividescan los altres per constituir divisions poch diferents. Aquesta aglomeració feren á Suissa 'ls unitaris á últims del sígle XVIII; aquesta divisió l' habian feta avans los constitucionals á Fransa y després la feren á Espanya Napoleó y 'ls constitucionals. L' altra cosa errónea es deixar sens llas eivil ó administratiu que las unesca, las provincias petitas y artificials formadas per la divisió d' una histórica gran: l' esperit provincial llavors se debilita. En nostres temps de camins de ferro y de telégrafos no 's necessitan tantas provincias; mes no es necessari suprimir las petitas artificials, ni reunir las petitas naturals ja entre ellas per formar-ne una de gran, que sia artificial, ja á una natural y gran que resultaria també artificial per motiu d' aquesta agregació. Lo cas está, per 'l patriotisme provincial, en tres cosas: primera, que queden en peu com entitats administrativas ab amplas atribucions totas las provincias naturals ó históricas, sian grans, sian petitas, sens aglomerar aquestas, ni dividir las altrás; segona, que si no 's volen suprimir las provincias artificials, s' unescan entre ellas per medi de las Diputacions generals las de cada provincia natural gran, de manera qu' aquesta quede reconstruida en lo civil ó administratiu; tercera, qu' en tal cas las Diputacions de las provincias naturals petitas no divididas tingan las atribucions de las Diputacions generals de las grans, no de las Diputacions de las provincias artificials.

Relativament al nom de las provincias, diu En Toreno al parlar dels quatre departaments de Catalunya l' any 12: los habitants s' indignaban més y més, veyent en aquella resolució no ja la mudansa de dinastía, y de govern, sino fins la perdua de son antich nom y naturalesa, sentiment arrelat y molt fondo entre 'ls espanyols y sobre tot entre 'ls habitants d' aquella provincia (Catalunya).—Toreno. *Hist. del levant, guerra y revoluc. de España*. Lib. 19.

3 En l' obra *Los fueros de Cataluña* que nostres estimats amichs En Coroleu y En Pella comensan á publicar, podran estudiarse exacta y cómodament, ordenadas en títols, capítols y artículos, la constitució histórica del Principat, las institucions políticas y administrativas, y las llibertats tradicionals, sens necessitat d' acudir á obras antigas, escassas, en catalá antich ó en llatí, poch á propósit per la generalitat de la gent, dificultosas de trobar y llegir per complert, y ordenadas baix un plan menos comprensible en nostra centuria. La recomaném als que desitjen tenir cabal ideya del grau de llibertat de nostres antecessors y conèixer exactament la legislació que 'l constituia.

JURAMENT D' AMISTAT.

GERMÀ; mon pacte escolta; per la sagrada empresa
Gá que mon cor aspira, reclamo ta amistat;
la veritat estimas; jo estimo la bellesa;
busquem, units desd' ara, bellesa y veritat.

Ton ànima me entregas; jo 't donch l' ànima mia;
en la obstinada lluyta, sens tú, fora vensut;
tú 'm donarás coratje; tú 'm servirás de guia;
quan lo perill t' enrotlli, jo 't serviré d' escut.

Son esperit profana qui la íntima existencia
li plau als ulls dels homes, mostrar per tot arreu;
pera á mon Deu guardava, del cor la oculta essencia
tú, 'l dret de possehirla, compartirás ab Deu.

De passatjera fama, la universal cridoria
á qui un amich no conta ¡quin goitj li pot doná!
treballa sens pararte; jo gosaré ab ta gloria;
lloer que jo reculli, ton front coronará.

Anem! ta ma en la meva, comensarem la vida.
ni mort ni desventura, darán al pacte fi;
¡oh quan amarga fora la eterna despedida!
lo dia que tú 't moris, jo volaré á morí!

JOSEPH IXART.

Novembre 1878.

LOS DOS GOSSOS

FÁBULA

ENTRE dos vaig sentir jo
Ela conversa que ara ve:

—Jo sé un cuento qu' es molt bó,
si voleu lo contaré.

¿Qué hi diheu, Joan?

—¡Avant!

—Diu que dos gossos trempats
intentaren passá' un riu,
y van comensar plegats
á nadar d' un modo actiu.

Quan á més de mitj riu era
l' hu dels dos, va agafar pó',
y diu:—Ba! jo torno enrera.

L' altre deya:—No pas jo.

¿Qué hi diheu, Joan?

—¡Avant!

—Endarrera va tornar
y com qu' era llarch lo tros,
las forsas li van faltar
y ofegat va quedá 'l gos.

L' altre, més espavilat,
pensá que ab menos trosset
ja tindria 'l riu passat,
y així ho feu y guanyá 'l fet.

¿Qué hi diheu, Joan?

—¡Avant!

—Donchs comparo al ofegat
al qui vol lo retrocés;
y á n' al més espavilat
al qui ¡Avant! crida al progués.

¿De quíns sou, Joan?

—¡D' Avant!

JOSEPH VERDÚ.

LA MONJA

VAN jugar ab lo seu cor
petjant sa dolsa ternura,
y ella buscá en la clausura
un consol á son dolor.

Quan lo locutori deixa,
lo trist rosari abandona,
y ab l' ull ardit d' una dona
mira fora de la reixa.

Dintre son pit, los despulls
de son sentir s' estremeixen,
y ardents llágrimas deixen
ab recança los seus ulls.

A sos polsos la sanch corra,
y l' envolta un suau perfum,
y en sa tomba, un raig de llum
las negras sombras descorra.

Bat sens mesura son cor,
malehint, de dolor boig,
l' home que robá son goig
quan va burlar son amor,

Mentres que un Cristo penjat
en la paret descarnada,
sa compassiva mirada
sembla envihi á son costat.

Y ella, trista, recordant
que fou home, en son desvari
ab un impuls temerari
fuig correns del seu devant.

Donant calma á sa ment loca
lo trist toch de la campana
que sa presencia demana
á las matinas, que toca.

FREDERICH RAHOLA.

LA TORRE MORA

POEMET

I

ONAS festes s'han armades en la ciutat, que de gent principal no'n vulgau més á pendre estatje en aquesta casa.

—Bonas y molt bonas serian que 'm plavessen la meytat de lo que 'm plau aquest vi ranci.

—Mes vell que aquest hostel, que avans de serho fou castell d'alarbs.

—Ni 'l gust n'he trobat del vostre vi que 'l patje exalsa, ni de las festes me'n recordo; tant m'ha prés aquell sol que teniu allí al defóra.

—¡Oh! la meva filleta... Bons hereus l'han cobejada...

—De bon grat jo la faria dormir en llit de comtesa.

II

Han passat las festes y del brugit y bellugadissa de la gent principal de tots estaments que s'aplegaren en l'hos-

tal de *la Torre mora*, n' ha vingut lo soroll d' esquellarins y 'l crit aspre d' uns quants traginers que asseguts prop de la llar contan sas aventuras.

La bona hostalera en un raconet endormiscada gemega y desvarieja.

—¡La meva filla!... ¡Malehits cavallers! ¡Malehidas festas!

—Lo castell es fort, mes un alé de vent l' ha tornat en munt de runas... La meva filla ¿hónt sou? ¡Oh ánima condemnada! ¿qué t' has fet de ma filleta? ¡Butxí de la igno-cencia!... Tu serás butxí del crim. Jo esfondraré 'l palau del vostre ergull.

III

¡Quína ramor y quína lluminaria per las cambras del castell! Al fidel servidor pertoca la més galana flor de la toya del comte.

—Venturosa estrella signa 'l camí de ma vida. Si bons foren los serveys, digna es la paga.

—Quan manque 'l bras dret, l' esquer brandará l' espasa de mos avis.

—Un cor de bronzo ennoblirá vostra nissaga.

IV

—La meva companyona s' ha enmalaltida; daume remey.

—Anau, lo cavaller, que res hi pot lo bálсам de mas unturas maravellosas.

—¡Oh! vejau, vejau, bona dona...

—La daga que li esbrina 'l cor fou trempada al foch del infern.

—Digau.

—Debadas cercareu medecinas que la curen. Al punt

que finirà, en sos ulls veureu retratada l'imatge del que la butxineja.

V

—¡Ira del cel! ¿Es qu' hi vist sa fesomia ó mals esperits rodan entorn meu pera desesperarme?... ¡Oh comte! Pel Deu del cel, de qui tant he flastomat, jo 't juro qu' esta nit t' ensenyaré á no fer befa de ma superbia.

VI

D' ací d' allá astorats los servidors y gent d' armas del castell, tot es parlarse á cau d' orella de la mort del comte. Fret y groch jau al mitx de la cambra rabejat de sang.

—Noble consell: qui tan bé 'l va servir en vida cuydará deixar sa mort venjada.

VII

—He regirat á la claror de llum divina las tenebras del misteri. Ojats ara, nobles senyors, lo que en nom de la veritat vinch á dirvos:

«Deu va fer l' esperit del no res; l' esperit va rebel-larse contra Deu; l' ergull li prepará sa condempnació eterna. ¡Justicia de la terra! Imatge sias de la justicia del cel.

VIII

—¡Patje venturós, que t' havias d' asseure en la cadira d' or del comte!... ¡Puja, puja amunt! No mostres pena si 'ls esglahons son endolats; tindrás per dosser l' inmensa volta; no anyores pas aquella munió de servidors, que un

ne portas de prou llest pera regalarte. Mira aquí ton poble que 't saluda... y ningú enveja ta sort.

IX

Ja 'l butxí está disposat á fer sa tasca. Lo terrible patje, l' afavorit del comte, perduda la color, doblega 'l coll.

Una dona tota endolada, esbullats sos cabells, puja rápida los esglahons del cadafalch. Es la mateixa que prepara medecinas y parla ab las estrellas.

—¡Butxí de ma filleta! Ans de fer ta via cap al infern pren comiat de l' hostalera de *la Torre Mora*.

JASCINTO LAPORTA.

ESTHER ⁽¹⁾

—Erat puella jucundæ formæ et gratiquæ
aspectus...

(Esther, cap. 3, vers 18).

BESA la brisa mormolant lleugera
la verda copa de gentil palmera,
qu' ombreja una cabanya feta ab jonchs.
Bells tamarins á sos costats rebrotan,
y la porta de pells, per dins barrotan,
d' abet, revellits tronchs.

Allí viu Mardoqueu ab sas remadas,
lo vell que cor y testa te nevadas;
ab sa afillada la donsellà Esther,
que fila y trena lli, mentre al cel mira
y vora del portal resant suspira
sota del blau dosser.

Hermosa es com las flors dels prats d' Hethea;
nasqué com l' Home-Deu també á Judèa
y com ell, doná al poble redempció.
Son bras nervut, la fals á l' hora empunya
com l' acer pren, y dels remats allunya
lo llop devorador.

Lo sol s' apaga. Blanchs aixams d' ovellas
belant la voltan, fent sonar esquellas,
que als xays avisan per los camps arreu;
Esther las junta, y al porxat las porta,
quan en lo plá ressona la veu forta
del corn de Mardoqueu.

1 Premiada en lo Certámen de la Verge de las Mercés de 1878.

Ja s'ou de la bouhada la feresta
remor dels brams. Un vell de blanca testa
á Esther s'acosta, devallant del mont.
Los bous á son cubert ja s'encaminan.
La nina y Mardoqueu, lo cap inclinan
y ell la besa en lo front.

Entran tots dos, endins de la cabanya
s'asseuhen en un munt de verda canya
y en tant, venint la nit, s'enfosca 'l cel.
Lo vell rosega un mos de pá de grana,
y Esther carrega 'l fus de blanca llana
pera teixirse un vel.

Canta l'au de la nit en lo fullatge,
Mardoqueu dorm dessobre un llit d'herbatge
y als raigs de lluna Esther vetlla filant.
Sorpres lo vell sobtadament desperta,
los mastins han donat lo crit d'alerta,
remors s'ouhen y en tant,

Pren Mardoqueu ab por los rochs y fona
y al entorn dels remats tres voltas dona,
quan l'hi fereix l'esguart, viu resplendor;
un carro d'or corrent, tronant s'acosta
com l'onada potent sobre la costa
en las nits de maror.

Un arrogant guerrer los corcers guia,
dret á casa del vell prest los atia,
y 'ls detura, baixant ab magestat.
Porta espasa d'acer, capell de plata
mantell arrossegant d'or y escarlata;
y ceptre cisellat.

Lo pastor baixa 'l cap, y humil saluda.
Esther eixint l'hi don' la benvinguda
y l'hi ofereix bon jas, farina y mel.
Lo cavaller li diu ab veu pausada:
—Aixeca ton esguart, dona estimada,
jo so 'l rey d'Israel;

Avuy de mi he llansat muller perjura,
y atret per lo renom de ta hermosura
vinch á oferirte un ceptre y un palau;

ab mi tu regnarás, gentil esposa,
y besarà tos peus, turba confosa
de tot mon poble brau.

Quan daurarà lo sol, plans y montanyas
veuran mas tribus y nacions estranyas
que Esther regina, ma corona dú.
L' or del Ophir y lo marfil d' Ethiana,
diamants, topacis y corals en grana
á munts los tindrás tú.—

Assuerus mira á Esther, y eixa sorpresa
d' un febriu somni creu s' ànima presa
y fits en terra, te sos ulls clavats;
y Mardoceu somriu y de goig plora.
En tan eguinan del portal defora
los poltros embridats.

Cau als brassos del rey la verge hermosa,
aquest, després, al carro d' or la posa
y ab lo ferro agullona sos corcers.
Dret á Sushan ja aixecan polsaguera,
lo vellet mira á Esther y torna enrera
y trist plora després.

.....
Cantau fillas de Sió, del cel ungida
Esther pera regnar fou escullida
y avuy empunya 'l ceptre mes potent.
¡Desperta 't Israel! ¡romp ta cadena!
que Jehová, ton poble brau enmena
per regná' eternament.

ARTUR MASRIERA Y COLOMER.

TAULA

	Espanya y Madrid.	5
JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA.	Lo Cavaller d' Espanya.	9
F. DE BOTER DE DALMASES.	A C.	19
FRANCISCO GRAS.	Scala-Dei.	20
CONRAT ROURE.	A la meva amiga Lluisa Duran de Leon.	33
LLUISA DURAN DE LEON.	Recorts de l' infancia.	35
JOSEPH M. VALLS Y VICENS.	La Roca.. . . .	37
JOAN PONS Y MASSAVEU.	Bona festa.	39
F. UBACH Y VINYETA.	Avant.. . . .	48
ANTONI MOLINS Y SIRERA.	Dolora.	51
MANEL RIBOT Y SERRA.. . . .	Lo fosser.	52
EMILI VILANOVA.	A casa l' Alcalde.	54
J. FRANQUESA Y GOMIS.	No tingueu por.	65
ARTUR GALLARD.	Desvari.	67
S. SANPERE Y MIQUEL.	Origens y fonts de la nació cata- lana.	69
TOMÁS AGUILÓ.	La mort d' En Pere Ters.. . . .	174
J. NARCÍS ROCA.	L' iniciativa de Catalunya.. . . .	180
JOSEPH IXART.	Jurament d' amiatat.. . . .	189
JOSEPH VERDÚ.. . . .	Los dos gossos.	190
FREDERICH RAHOLA.. . . .	La monja.	191
JASCINTO LAPORTA.	La torre mora.. . . .	193
A. MASRIERA Y COLOMER.	Esther.	197